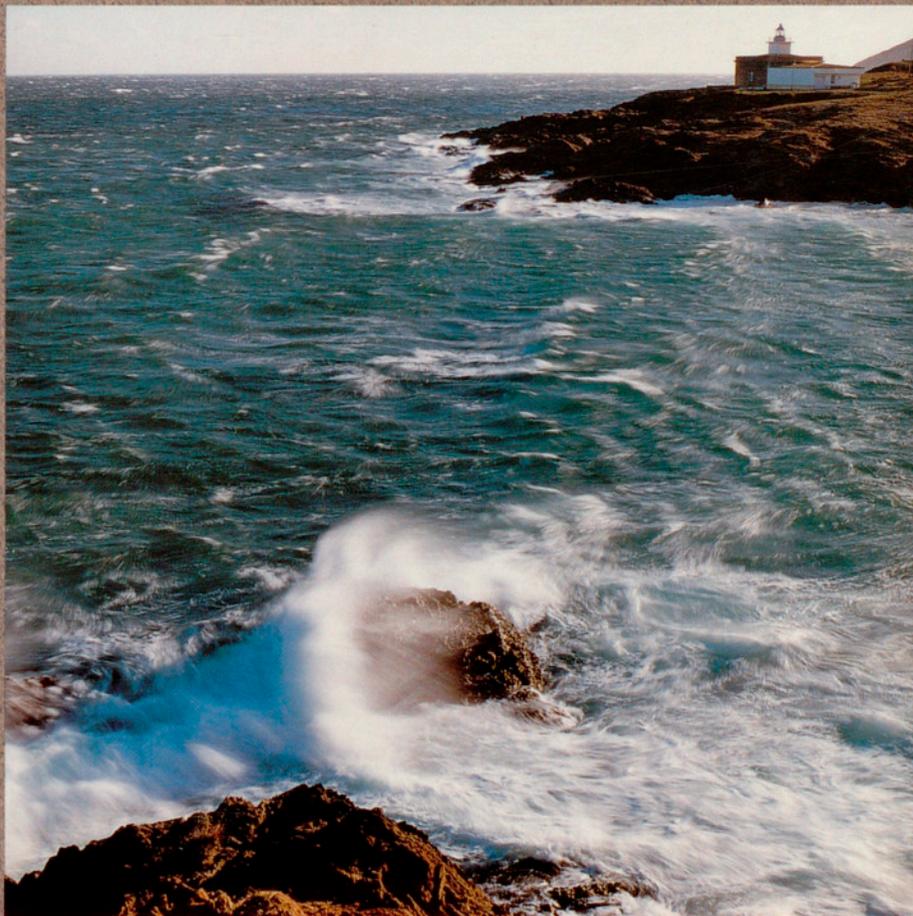

J. M. Dacosta / X. Febrés

La tramuntana

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

25 GUIES

LA TRAMUNTANA

Josep M. Dacosta i Xavier Febrés

56 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 56

Sèrie: Guies (Núm. 25)

Primera edició en català: febrer 1995

Tiratge: 2.500 exemplars

Edició:

Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la Col·lecció:

Joan Domènech

Consell assessor:

Gabriel Alcalde, Narcís Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Jordi Cuadras, Marta Franch, Víctor Gay, Miquel Gil,
Gaspar Jou, Enric Marquès, Jordi Mascarella,
M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan Miró,
Joan Nogué, Narcís Puigdevall, August Rafanell,
Josep M. Rus, Erundí Sanz,
Carles Sapena, Montserrat Vayreda, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:

Pep Caballé

Redacció i administració:

Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon (972) 205700
Apartat de Correus 11, 17080 Girona

Secretaria i distribució: Fina Poch

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Packaging, S.A. - Olot

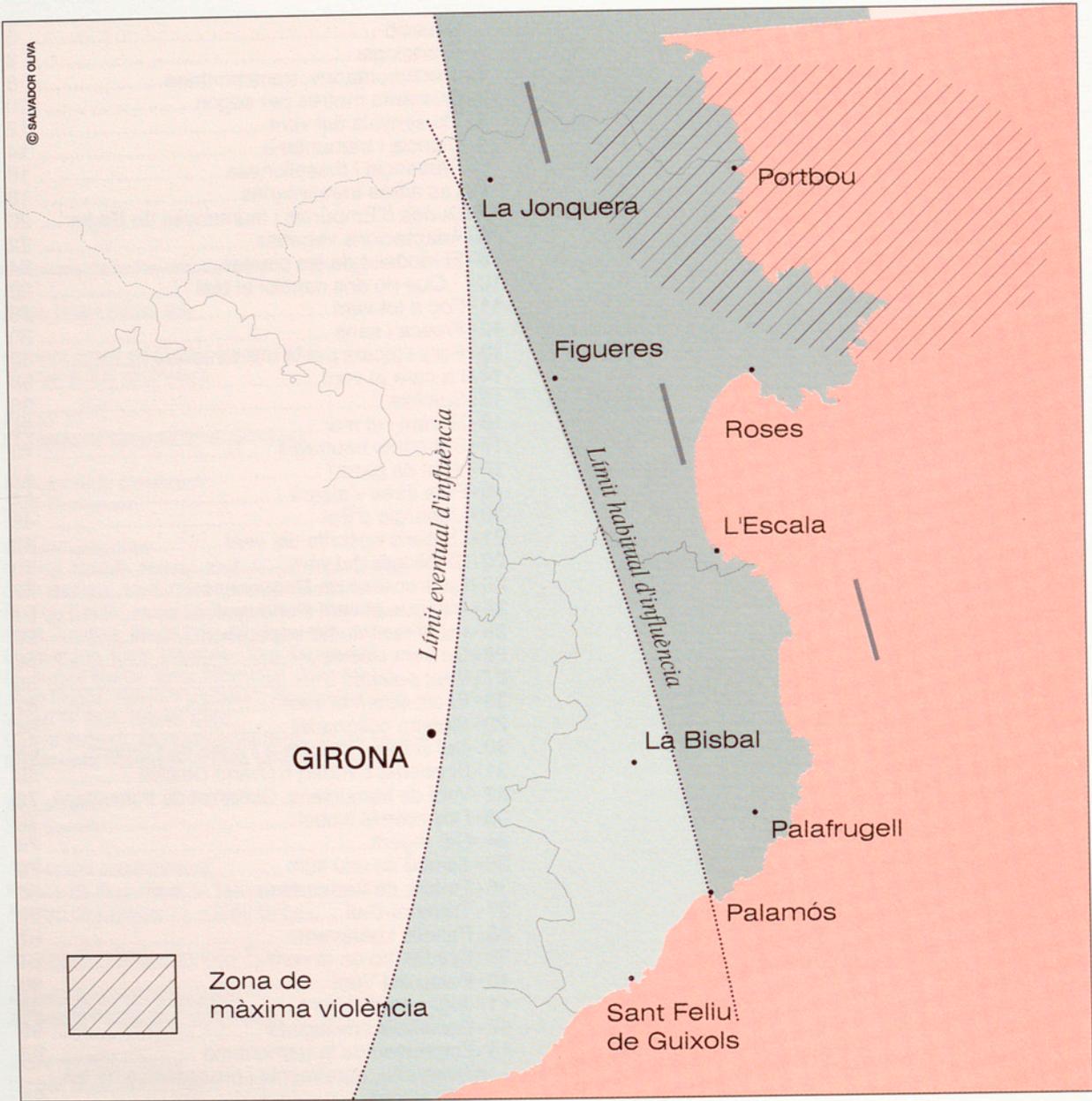
ISBN: 84-8067-047-9

Dipòsit legal: GI-531/95

PORTADA: Far de S'Arnella (el Port de la Selva).
(Foto: Pere Pagès)

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1 - Transmontanus, transmontana	8
2 - Quaranta metres per segon	10
3 - Els senyals del vent	12
4 - Ciència i tramuntana	14
5 - Provençal i rossellonesa	16
6 - Les altres tramuntanes	18
7 - Dunes d'Empúries i muntanyes de Begur	20
8 - Adaptacions vegetals	22
9 - El modelat de les plantes	24
10 - ...Que no ens espolsi el blat	26
11 - Foc a tot vent	28
12 - Fresca i sana	30
13 - Folls i tocats per la tramuntana	32
14 - La cara al vent	34
15 - Suïcidis	36
16 - El vent i el mar	38
17 - Set-cents naufragis	40
18 - Vent de gana?	42
19 - Pels aires s'alçarà	44
20 - L'energia d'Eol	46
21 - Orígens apòcrifs del vent	48
22 - El folklore del vent	50
23 - La processó de Requesens	52
24 - Allò que el vent s'endugué	54
25 - I si el vent no ho impedeix	56
26 - Un vent clàssic	58
27 - Vent polèmic	60
28 - Escrit sobre el vent	62
29 - Sinistra collonada!	64
30 - Del sabater d'Ordis a Fages de Climent	66
31 - El poema d'Albert Serrano Delclós	68
32 - Vent de tramuntana, Guilamet de tramuntana ..	70
33 - Dos premis Nobel	72
34 - Cel rogent	74
35 - També és una llum	76
36 - Pintors de tramuntana	78
37 - Tramunt-Dalí	80
38 - Penells i paravents	82
39 - Escolta-ho en el vent	84
40 - Palau del Vent	86
41 - Jugar amb el vent	88
42 - Escenaris privilegiats	90
43 - Ecomuseu de la tramuntana	92
—Bibliografia, agraïments i procedència de les	
il·lustracions	94

Situació

La tramuntana és un vent del nord, arrauxat i fred, que adquireix la màxima manifestació al Rosselló i a l'Empordà, on ha influït en múltiples manifestacions del caràcter d'aquests llocs.

Aquest moviment d'aire s'origina pel desequilibri atmosfèric entre una zona d'altres pressions procedent de l'Atlàntic i una altra de baixes pressions al Pirineu i al Mediterrani, tot bifurcant-se, a la serralada, cap al Rosselló i l'Empordà o bé cap a la vall de l'Ebre, on rep el nom de mestral, cerç o serè.

Es tracta d'un dels vents regionals de més anomenada a l'Europa occidental, juntament amb el mistral de la Provença, el föhn alpí i la bora adriàtica.

A l'Empordà, la tramuntana es fa present en diferents intensitats, amb una mitjana del 41 per cent dels dies de l'any. Té nombrosos efectes geològics i biològics. Coneguts autors han considerat que és un dels elements decisius en la vida d'aquestes comarques, antigament per la influència en el mitjà de vida de l'agricultura i avui com a referència sistemàtica del caràcter i del paisatge.

Ha donat peu a molta més literatura, folklore i expressions artístiques que no pas a estudis científics.

Cronologia

- 195 aC** L'historiador romà Cató escriu, de la tramuntana, que "omple la boca quan parreu, i tomba a terra un home armat i un carro carregat".
- 1612** Se celebra per primer cop la processó a Requesens, per demanar a la Verge Maria que faci bufar la tramuntana i, d'aquesta manera, netejar l'Empordà de les epidèmies que el delmaven.
- 1627** Una galerna de tramuntana bolcà un vaixell que duia jovent de Cotlliure a la festa de Llançà. Moriren entre vint-i-cinc i trenta persones.
- 1817 / 1820** Un fort tramuntanal destrossà la torre del rellotge de l'església de Sant Pere de Figueres. La campana de les hores foradà la cúpula i caigué dins el temple, i la dels quarts anà a parar a la plaça de l'Ajuntament.
- 1877** El vent s'emporta el pont de l'estació del ferrocarril, a Colera.
- 1883** Minucioses dades i mesures sobre la tramuntana a les *Notes sur la climatologie du Roussillon*, publicades pel director de l'Observatori de Perpinyà.
- 1887** Eduardo de Arévalo publica *El libro de la tramontana. Impresiones de las ráfagas del viento huracanado del Ampurdán*.
- 1905** La força dels tramuntanals tomba vagons a Colera.
- 1908** Joan Maragall qualifica l'Empordà de "palau del vent".
- Apareixen les *Observacions de Sant Feliu de Guíxols*, de Rafael Patxot.
- 1910** Un temporal destrossa els decorats de l'obra *Canigó*, a Figueres.
- 1915** Comença a publicar-se la revista cultural rossellonesa *Tramontane*, que durarà fins al 1971.
- 1923** S'enregistra un període de ràfegues de vent, de 23 dies consecutius.
- 1929** L'energia eòlica fa volar la coberta de la nova estació de Portbou. El mateix any, la tramuntana fa naufragar, a Roses, els vaixells *San Francisco*, *Eduardo* i *Adone*.
- 1950** El Dr. Fontserè publica el llibre *La tramuntana empordanesa i el mestrall del golf de Sant Jordi*, obra cabdal per a explicar els aspectes meteorològics d'aquest vent.
- 1954** La revista figuerenca *El Ampurdanés* publica com a almanac un apèndix titulat *El llibre de la tramuntana*. S'edita la *Balada del sabater d'Ordis*, del poeta Carles Fages de Climent, magnífica recreació sobre la tramuntana.
- 1955** La revista *Canigó* convida els seus lectors a enviar dibuixos, gravats i composicions artístiques sobre com veien la tramuntana.
- 1958** Es publica la novel·la *Le vent*, de l'escriptor rossellonès, i premi Nobel de Literatura, Claude Simon.
- 1960** Bufa la tramuntana 23 dies sense parar, entre els mesos d'abril i maig.

- 1961** El vent fa suspendre que un helicòpter s'emportés el toro de la corrida surrealista organitzada per Dalí a Figueres.
- 1966** L'estudi basat en mesures quotidianes, durant dotze anys, realitzat per l'enginyer meteoròleg G. Casenobe, apareix als *Annals Climatologiques des Pyrennées Orientales* (Perpinyà).
- 1967** L'enginyer Frederic Macau i Vilar, a partir de les destrosses dels tramuntanals, donà a conèixer una velocitat màxima del vent: 172,9 km/h. Del mateix autor es publica el *Teorema de l'Empordà*, sobre la geometrització de la comarca pel vent.
- 1968** Salvador Dalí pinta el *Crist de la tramuntana*. Josep Pla publica la versió definitiva del seu treball *El vent de garbí i la tramuntana. (Assaig sobre la meteorologia del país)*.
- 1975** S'inaugura a Figueres el monument a la Tramuntana. Després dels actes oficials, comença a bufar una fortíssima tramuntana.
- 1980** Josep Pla tracta de "sinistra collonada" l'expressió de "l'Empordà, palau del vent". L'escriptor Joan Guillaumet publica el llibre *Vent de Tramuntana, Gent de Tramuntana*, on es fan àmplies referències a aquest vent.
- 1984** S'inaugura el parc eòlic de l'Empordà, a Garriguella. Es clausura, l'any 1987, pel seu baix rendiment. Es trasllada al puig Alt, de Roses, l'any 1990.
- 1986** Foc a l'Empordà. La tramuntana escampa l'incendi fins a cremar 30.000 ha. Durant els treballs d'extinció moren quatre aviadors francesos.
- 1988** El Museu de Juguets, de Figueres, fa una exposició d'homenatge a la tramuntana que duu el títol "Jugar amb el vent".
- 1989** La tramuntana fa col·lidir cigonyes amb cables d'alta tensió al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà.
- 1991** La tramuntana destrossa l'estructura d'un pavelló de les fires de Figueres, causant danys valorats en 35 milions de pessetes.
- 1992** La narració "Tramontana", de Gabriel García Márquez, apareix en el llibre *Doce cuentos peregrinos*.
- 1993** Els vendavals fan suspendre molts actes del Carnaval a l'Alt i el Baix Empordà. Presentació pública dels primers resultats de la tesi doctoral de la metgessa Conxita Rojo sobre els efectes de la tramuntana a Portbou.
- 1994** La tramuntana provoca una mort i una desaparició de paracaigudistes a la badia de Roses. En el pregó de fires i festes de Figueres, l'advocat i crític d'art Pep Vallès fa un elogi de la tramuntana.
- 1995** Temporals de mestral i tramuntana. El vent tomba un tren, una grua, diversos camions i divers mobiliari urbà. La flota pesquera ha de romandre a port.

TRANSMONTANUS, TRANSMONTANA

1

*Festa del Vent,
organitzada a
Figueres pel grup
Xibalbà; gener de
1995.*

El vent és un moviment d'aire, un corrent d'aire. S'origina pel desequilibri entre una zona atmosfèrica d'altres pressions i una altra de baixes. La força o la velocitat del vent creix a mesura que augmenta la diferència entre aquelles dues pressions en una unitat de longitud determinada.

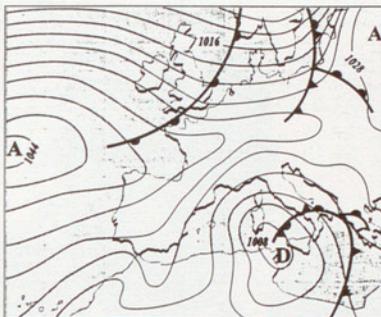
Els vents poden ser generals —els alisis, els monsons— per l'amplitud de la zona geogràfica que abasten al llarg de 1.000 o 2.000 quilòmetres, o bé regionals i locals. La tramuntana i el mistral són dels més anomenats vents regionals d'Europa, com la bora adriàtica o el föhn alpí, per damunt d'una llista de vents més locals.

La tramuntana no és pròpia només de l'Empordà. Actua amb el mateix nom des del Rosselló fins a les Balears i el País Valencià, o amb altres noms locals de vent del nord a contrades veïnes. Ara bé, té la màxima manifestació al Rosselló i a l'Empordà, les dues comarques que Solé Sabarís agrupava en una Regió de Tramuntana a la seva *Geografia de Catalunya*. Aquí ha tingut protagonisme destacat en la personalitat del lloc: originàriament per la influència freqüent i directa en la meteorologia que condicionava els conreus, la vida del bestiar i la salut de la gent. Avui com a factor definitori consolidat del caràcter i del paisatge, o com a sistemàtica referència.

A Mallorca, la Serra de Tramuntana o Costa de Tramuntana va inspirar Ferran Agulló per donar, l'any 1908, el nom de Costa Brava a un tram del litoral català en gran part empordanès. A Menorca diuen "Sa tramuntana el cap enravana", perquè hi bufa de manera impetuosa i perjudica els sembrats. Va ser objecte d'un estudi, el 1933, pel meteoròleg Josep M. Jansà, *Contribución al estudio de la tramontana en Menorca*. A Alzira (Ribera Alta) afirmen: "Quan la tramuntana s'emborrasca i la Murta fa capell, llaurador veste'n a casa, pica espart i fes cordell".

A la conca de Tremp, el Pallars i Andorra l'anomenen vent de port, perquè davalla dels ports o colls pirinencs. A l'Alta Cerdanya i al Conflent n'hi diuen carcanet, pel nom d'un coll de la vall del Capcir des d'on bufa. Com a malnom rep el de pelacanyes al Baix Ebre, pelacabres a la plana de Castelló i matafaves a Menorca.

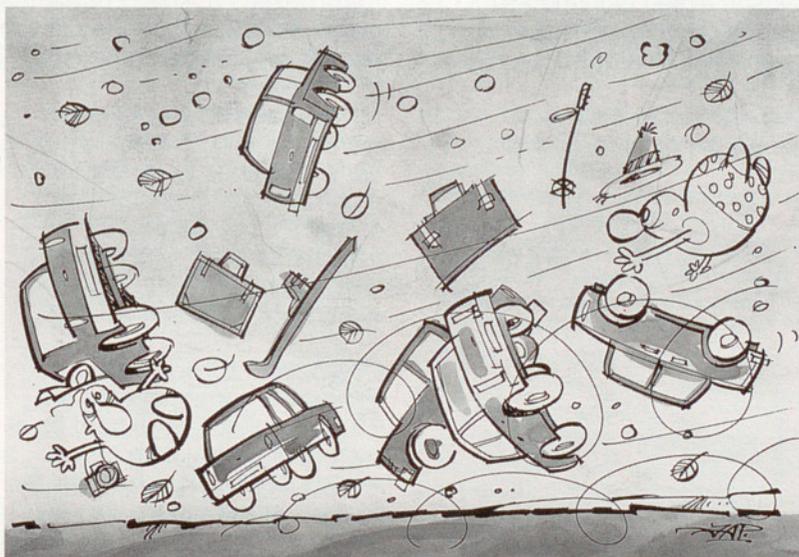
La paraula tramuntana procedeix del llatí *transmontana* (de l'altra banda de les muntanyes) i designa tres coses diferents: un vent, un punt cardinal i un sinònim d'estel polar. Totes tres estan directament vinculades amb la direcció nord. De les tres, la

Mapa isobàric del 20 de gener de 1994: "Per Sant Sebastià, tramuntana a l'Empordà".

que defineix un vent té la major presència d'ús en l'actualitat.

A més del nom substantiu, té la mateixa arrel el verb d'origen llatí *tramuntar*, passar a l'altra banda d'una muntanya.

El diccionari Alcover-Moll esmenta, segons el punt d'on es considera que procedeix, la tramuntana de Berga, la tramuntana segarrenca, la tramuntana llewantina identificada amb el gregal al Camp de Tarragona, la tramuntana de Mallorca, a més de les evidents de Roses i del Canigó. També documenta variants fonètiques del nom a Alcoi, Morella, Xàtiva, l'Alguer, Falset, Vinaròs, Calasseit, Orpesa, Crevillent, etc.

Literàriament s'aplica per extensió a la posta de sol, quan el sol tramunta, com recordaran sobretot els lectors de poesia i els amants del cèlebre espectacle romà del *tramonto* al *belvedere* del Pincio o altres *tramonti* dilectes.

Com a derivats, trobem registrats els adjectius tramuntaner, tramuntanenc i tramuntanal (el *vent tremuntanal* del poema *Veles e vents* d'Ausiàs Marc), els augmentatius tramuntanada i tramuntanot, el verb tramuntanejar i el diminutiu tramuntanell o tramuntanella ("Aubes a tramuntanella, ses barques se'n van amb ella", diuen a Mallorca).

La tramuntana de Setmana Santa de 1994, segons el dibuixant JAP.

QUARANTA METRES PER SEGON

2

Ferran Pou, l'home dels vents de Figueres

10

Ferran Pou és l'home del temps que fa el seguiment de la climatologia a Figueres. La seva estació, en 1994, no estava encara automatitzada, fet que el convertia en un artesà de la meteorologia. Després de set anys d'observar, anotar

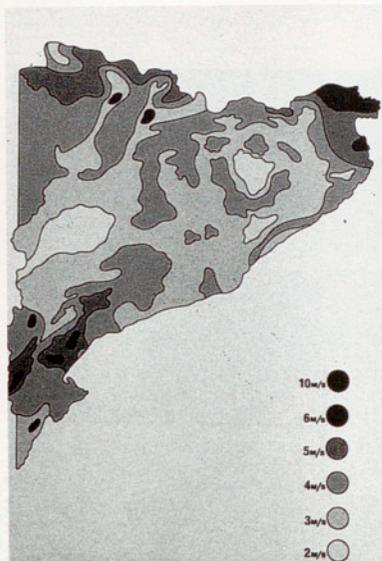
i informar organismes oficials, mitjans de comunicació i ciutadans interessats, ha ajustat el seu bioritme a la periodicitat ineludible de prendre dades dos cops al dia.

Aquest "home dels vents" empordanès recorda que

l'observatori figuerenc ha enregistrat una velocitat màxima de 110 km/h (13 de gener de 1995). De forma estadística, els tramuntanals, les tramuntanes i tramuntanetes es registren clarament uns 78-80 dies per l'any. El clímax *tramuntanenc* d'una jornada, amb cops de 103 km/h, provocà en un anemòmetre de recorregut el desplaçament d'una partícula equivalent a 560 quilòmetres.

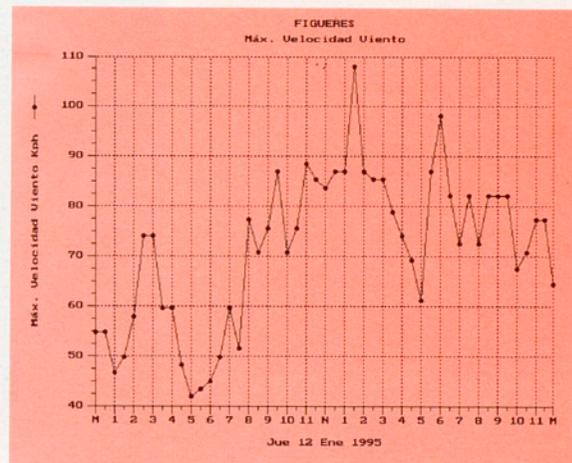
Dades de l'"Estación de Figueras", corresponents a 1916, recullen que el nord és el vent dominant al llarg de set mesos de l'any i predomina de forma ininterrompuda des de setembre fins a gener. El mes

MESES	BARÓMETRO á 0°							ANEMÓMETRO												
	Presión media	Oscilación media	Presión máxima	Fecha	Presión mínima	Fecha	Oscilación extrema	Viento dominante	Recorrido total en Km.	Velocidad media por día	Velocidad máxima en un día	Fecha	DÍAS DE RECORRIDO							
													0-200 Km.	200-400 Km.	400-600 Km.	más de 600 Km.				
Enero.....	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Febrero.....	755,1	0,6	766,7	27	734,1	22	32,6	N	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Marzo.....	755,6	1,1	765,7	5	740,4	28	25,3	N	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Abril.....	757,6	0,9	764,1	3	750,0	18	14,1	N	10128	328	851	12	7	13	9	1	*	*	*	*
Mayo.....	755,9	0,6	660,8	1	750,5	29	10,3	SE	7033	227	397	23	11	20	0	0	*	*	*	*
Junio.....	757,4	0,8	761,5	4	753,3	24	8,2	N	7212	240	499	5	11	17	2	0	*	*	*	*
Julio.....	758,0	1,0	761,8	19	750,2	13	11,6	N	9067	293	808	2	7	19	3	2	*	*	*	*
Agosto.....	758,2	0,6	761,9	7	754,4	1	7,5	SE	7688	248	756	23	11	18	1	1	*	*	*	*
Septiembre.....	758,0	1,1	766,1	17	745,1	29	21,0	N	7020	234	518	12	9	20	1	0	*	*	*	*
Octubre.....	756,7	1,1	762,5	22	744,5	26	18,0	N	8397	261	860	4	15	11	3	2	*	*	*	*
Noviembre.....	756,3	0,9	766,3	21	746,8	12	19,5	N	6439	215	643	27	18	9	2	1	*	*	*	*
Diciembre.....	756,6	0,6	763,4	14	746,8	25	16,6	N	6019	194	1006	14	23	5	2	1	*	*	*	*

Velocitat del vent el dia 12 de gener de 1995 a Figueres

Velocitat mitjana anual del vent a 10 metres d'altitud del sòl.

de novembre d'aquell any, el vent havia enregistrat 10.094 km en un anemòmetre de recorregut. S'observaren 7 dies del mes amb trajectòries diàries entre 400 i 600 km i 3 dies amb valors superiors als 600 km de

desplaçament. En 1994, pels carrers de Figueres se sent a dir que la tramuntana "és un vent en crisi".

El 12 de gener de 1995 s'enregistrà a Figueres una

ràfega de 110 km/h, el rècord de velocitat del vent dins la població. Al mateix cim del puig d'Esquers s'enregistraren valors de 200 km/h, segons dades recollides al Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera.

Recordem perfectament bé un dia del mes de març de 1987. Ens vam traslladar a l'Alt Empordà, concretament al pas del Frare, situat entre Colera i Portbou, que és un dels llocs on la tramuntana bufa amb més violència.(...) Ja a partir de la ciutat de Girona, el vent del nord assolia cops de 70 a 80 km/h. En arribar a Figueres, els cops de vent arribaven a 100 km/h. La conducció de l'automòbil es feia lenta. Però el que va ser realment difícil va ser el tram entre Llança i el pas del Frare. Les ratxes semblaven que

haviem d'aixecar d'un moment a l'altre el cotxe. El mar era impressionant. Pràcticament no es veia. Tot era escuma, o més ben dit, "gropada encesa", com diu la gent de la mar. L'escuma era elevada pel vent fins a alçades superiors als cent metres. Un cop arribats al coll del Frare i després d'obrir la porta del cotxe, cosa que va costar una bona estona, ens vàrem estirar a terra i lentament, a quatre grapes, ens vam arrossegar fins a aconseguir una barana que dona a un penya-segat. L'espectacle era més que

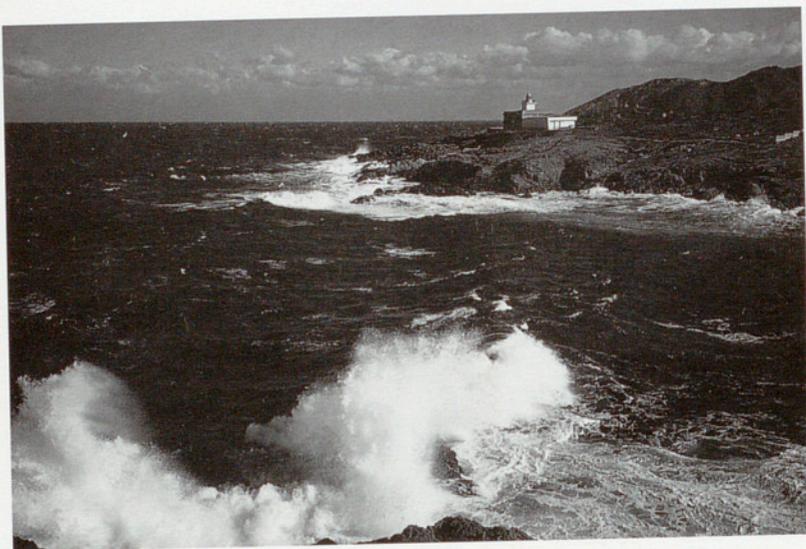
impressionant. Tot era escuma de mar cap al cel. Ja estàvem xops malgrat que el mar era a més de 50 m per dessota nostre, però el que més ens va afectar va ser el vent. Ens desfigurava la cara literalment (...)

Portàvem un anemòmetre de mà: l'agulla es va quedar clavada en el límit de l'escala: 140 km/h. Suposem que alguns cops el vent podia arribar perfectament als 160 o 170 km/h.

RODRÍGUEZ PICÓ, Alfred:
Quin temps farà?, Ed. Proa, 1988.

ELS SENYALS DEL VENT

3

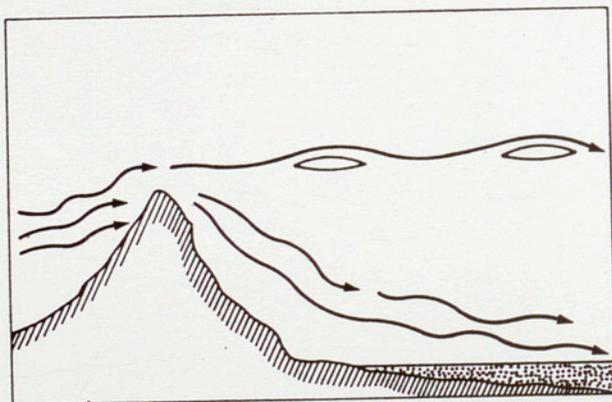
*Far de S'Arnella
(el Port de la
Selva).*

12 **L**a miranda de Sant Martí d'Empúries és un lloc excel·lent per veure entrar la tramuntana. Des d'aquest mirador es veu una àmplia panoràmica de la badia de Roses, abastant en direcció nord des de la serra de l'Albera

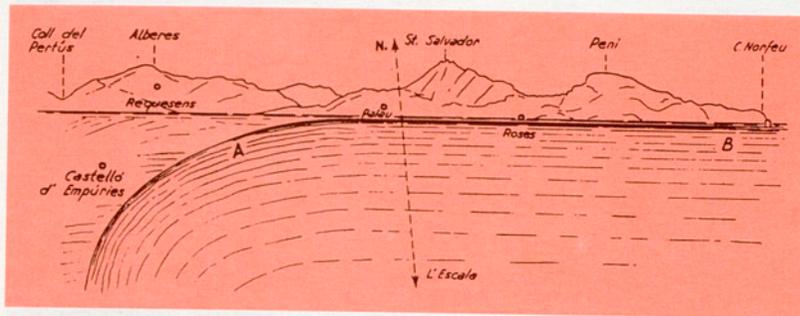
—extrem més oriental dels Pirineus, del coll del Portús fins al mar—, la serra de Rodes, que es capbussa al mar en el cap Norfeu, on s'alcen el Carall Bernat i la Roca del Gat. Per la banda de migdia s'albira el port

grec, la vila de l'Escala, Montgó i el massís del Montgrí.

Al nord-oest d'aquest paisatge, s'observa el núvol de la Rufa o Albarda, entre d'altres noms, que correspon a una Barda Rufalosa de diversos quilòmetres de longitud, molt prima i que s'enganxa als cims de la serralada de l'Albera. Assenyala el vent sec i impetuós que vindrà o que ja bufa al darrera. El seu origen és la presència d'un conjunt de muntanyes perpendiculars a la direcció d'un vent més o menys fort, que té una direcció de terra cap a mar. En xocar amb la serralada, el corrent d'aire

*Formació de
núvols
altocúmulus en
forma de lent.
(Segons
Rodríguez Picó).*

s'ondula i en les crestes d'aquestes oscil·lacions, pel fet de ser més fredes, es condensen núvols en forma de llentia.

En el límit de ponent d'aquesta panoràmica, el vent obre l'anomenat Ull del Portús. Correspon a un forat entre els núvols que cobreixen el cel. La ventada, si continua bufant, engrandirà aquesta obertura fins a deixar el cel totalment nítid, i les distàncies de la geografia tindran una aparent proximitat. A Roses diuen: "Si veus l'Escala a tocar, tramuntana serà".

El mar es comença a encrespar i es veuen les primeres crestes blanques. L'aigua de la badia de Roses, vista des d'aquest punt, ofereix una franja blanca, paral·lela a la línia litoral que va des de la vila de Roses fins al cap Norfeu. Aquest horitzó blanquinós contrasta amb una banda d'aigua de mar d'un color

L'arribada de la tramuntana a la badia de Roses, s'anuncia per una ratlla AB de color blau intens (segons el Dr. E. Fontserè).

blau fort que es considera senyal infal·lible de tramuntana. Segons els pescadors de l'Escala, aquesta ratlla fosca s'inicia en la mar sota les muntanyes de Sant Salvador de Verdera i s'acosta amb més o menys velocitat segons la violència del vent. A la platja, la sorra s'aixeca i va en fuita cap al sud, de bracet amb el tramuntanal.

L'Ull del Portús, segons un dibuix publicat per l'historiador Albert Compte.

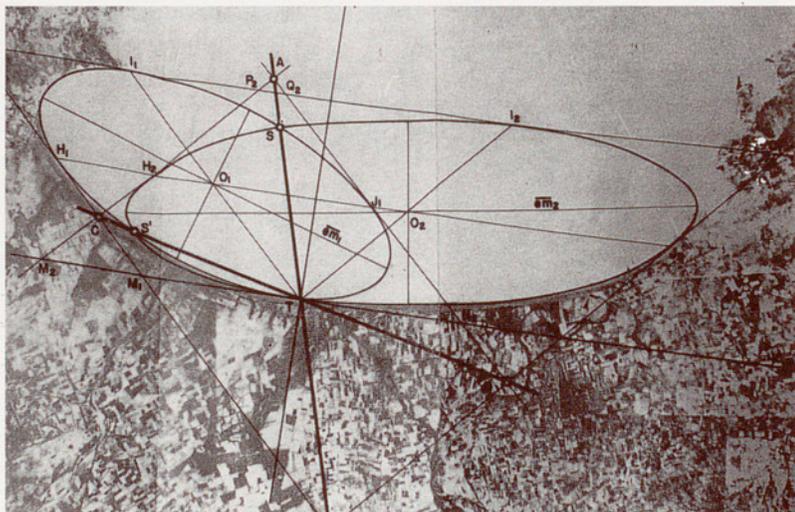
De totes maneres, res com l'higrògraf marca l'arribada del vent. En les notes monogràfiques que havíem reunit de tramuntanades del nostre temps, el criteri que ens havia servit sempre de guia per a identificar-les —i que no fallava— era la sequetat sobtada en els higrògrames de Peralada, que davallaven ràpidament cap als punts més baixos de l'escala, i s'hi sostenien fins passat el vent. Igual característica presentaven els de Sant Feliu: "La primera senyal, que no falla, la dona l'higròmetre, baixant d'una manera persistent i ràpida" (Patxot).

FONTSERÈ, Eduard (1950),
La tramuntana empordanesa i el mestral del golf de Sant Jordi.

Els temporals de tramuntana poden ser ensumats per les persones. La mainada, hores abans de la gropada, pot manifestar una exaltació inusual, qualificada com "Sentir el vent". Altres poden veure incrementada la diüresi.

CIÈNCIA I TRAMUNTANA

4

El teorema de la tramuntana, de Frederic Macau, modela la badia de Roses.

14

El mistral havia estat detalladament estudiat a França en les dues obres d'E. Rougetet aparegudes el 1925 i el 1930. La tramuntana va començar a ser-ho, des d'un punt de vista de la ciència meteorològica, el 1883 en les *Notes sur la climatologie du Roussillon*, del director de l'Observatori de Perpinyà, doctor Fines, seguit en 1908 per les *Observacions de Sant Feliu de Guíxols*, de Rafael Patxot. L'any 1939 apareixia una minuciosa descripció de la tramuntana al *Manuel de Météorologie du Pilote*, de G. Debebant i A. Viaut.

A Catalunya, la tasca de Rafael Patxot va resultar, des de tots

els punts de vista, pionera, alhora que base o fonament, en alguns aspectes, de la que culminaria trenta anys després l'eminent geògraf Eduard Fontserè. Fill d'una família de la indústria surera, Patxot havia pogut estudiar a Cambridge (Anglaterra) i instal·lar un autèntic observatori a Sant Feliu de Guíxols. Més endavant regalaria la part meteorològica d'aquest observatori al monestir de Montserrat i la resta a la Societat Astronòmica de Barcelona.

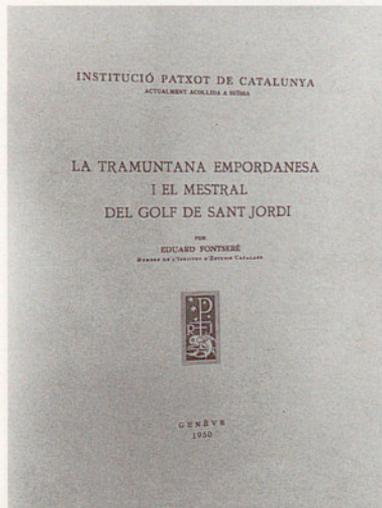
El 1936 es va exiliar a Suïssa, des d'on la seva Institució Patxot —anomenada exactament "Institució Patxot de Catalunya, actualment

acollida a Suïssa"— va portar a terme una incansable tasca de mecenatge de la cultura catalana. També va ser traductor, i des de 1903 publicaria, en aquest camp, la traducció de l'obra *Uranie*, del geògraf francès Camille Flammarion, i l'any següent la del clàssic *Viatge al voltant de la meva cambra*, de Xavier de Maistre. El seu últim llibre apareixeria el 1952, a Ginebra, amb l'eloqüent títol *Adéu a Catalunya. Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octogenari*.

Eduard Fontserè també va haver de publicar de manera accidentada els seus treballs. Degut al que qualificà de “greu tribulació” dels temps de guerra, un curt resum del seu treball apareixeria primer, el 1948, en francès, amb el nom de “La tramontane et le mestrал de la côte catalane”, a la publicació de Viena *Archiv für Meteorologie, Geophysik und Bioklimatologie*, i dos anys després a Ginebra com a edició de la Institució Patxot amb el títol *La tramuntana empordanesa i el mestrал del golf de Sant Jordi*. Però tots dos treballs són una versió “molt reduïda i potser ja rescalfada d’un de més extens per al qual havíem aplegat nombroses dades i que en part estava ja esbossat. Tot aquell material desaparegué en data que ara no ens seria possible precisar”.

Eduard Fontserè es basa en la distinció entre tramuntana i mestrал prèviament establerta, per primer cop, per Patxot, alhora que en valora les precisions sobre les condicions isobàriques que acompanyen la tramuntana a l’Empordà i les dades locals descrites en les *Observacions de Sant Feliu de Guíxols*. I conclou pel seu cantó: “El més freqüent (...) és que la massa freda que ve de l’Atlàntic quedi deturada pels Alts Pirineus i es parteixi en dues branques principals: una

que segueix el camí planer del Migdia de França i desemboca en el Mediterrani pel Rosselló i les planes narboneses, i una altra que ve per la vall de l’Ebre i surt a mar des del cap de Salou fins més enllà dels Alfacs. La primera arriba a escombrar l’Alt Empordà, i allí i al Rosselló en diuen tramuntana; la segona, que porta el nom de mestrал, cerç o serè, adquireix força d’huracà en arribar a certs llocs de la costa, i és típica sobretot del golf de Sant Jordi”.

L'any 1967, el cap de la delegació del Ministeri d'Obres Públiques a Girona, l'enginyer Frederic Macau, va publicar a la revista del ministeri, i tot seguit com a separata dels Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, un teorema de l'Empordà sobre el golf de Roses i la geometrització de la comarca per la tramuntana, segons el qual "la forma de la platja de la badia de Roses està definida per dos arcs d'el·lipses tangents entre si, talment que llurs centres estan sobre la direcció de la tramuntana i els eixos petits d'aquestes el·lipses coincideixen en direcció i situació amb la perllongació cap a dins el mar de la que porten els dos rius (la Muga i el Fluvià) que desemboquen a la platja". Apunta que la relació entre la llargada dels eixos és exactament, o quasi, la de la relació àurea, i que la tramuntana ha dibuixat aquesta forma geològica perfecta en distribuir amb la seva força els materials al·luvials dels dos rius.

Portada del llibre del Dr. Eduard Fontserè.

aiguamolls pestilents, foragitava els miasmes i la humitat i sanejava l'atmosfera. També és coneguda la popular i ben aleatòria regla del 3-6-9, pel que fa a la seva durada. El mític Mont Ventoux se'n diu per mor del mistral, i també, encara que no ho sembli, la cezaniana muntanya de Santa Victòria, a Ais de Provença, amb un nom "santificat" a partir de Mont Venturi o ventós.

Al Rosselló, l'Observatori de Perpinyà ha estudiat la tramuntana des del segle passat. Un dels directors, el doctor Fines, publicava en 1883 unes *Notes sur la climatologie du Roussillon*, amb dades i mesures sobre aquest vent. Gairebé un segle més tard, en 1966, l'enginyer meteoròleg G. Casenobe publicava als *Annales Climatologiques* del Consell General dels Pirineus Orientals un nou estudi basat en l'observació minuciosa del fenomen. Establia que "la tramuntana és l'element predominant del clima rossellonès. Pot dir-se que orquestra literalment la vida dels indígenes. La seva influència s'estén a tots els àmbits".

Recordava que la companyia nacional d'electricitat EDF havia mesurat en 1948 la força del vent en diferents punts de França, i el lloc més destacat

va resultar ser el turó de la Força Real, a Millars, al Rosselló (7.950 kW per m²), seguit pel Mont Ventoux (7.350), mentre que al cim de la torre Eiffel era de 3.500. L'estudi de l'enginyer Casenobe va portar-lo a fer mesuraments quotidians durant dotze anys, entre 1948 i 1959. Entre d'altres formulacions, conclouia que la tramuntana havia bufat al Rosselló el 45,5% del total d'hores d'aquells dotze anys.

En el volum sobre el Rosselló, de la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, editat el 1985, consta que en aquesta zona la tramuntana es fa present el 41% de dies de l'any, encara

L'estudi de l'enginyer Casenobe venia també a desmentir provadament la "regla del 3-6-9". Dels 1.106 casos de tramuntana registrats per l'autor aquells dotze anys, 841 van durar menys de tres dies, 102 tres dies i 163 més de tres dies. D'aquests últims, 27 van durar sis dies, 8 van durar nou dies i 1 va durar dotze dies. En total, només 37 casos (23%) concordaven amb la popular regla. Alhora, la comprovació de durada estava molt lluny d'aquelles llegendàries mestralades de catorze mesos seguits, entre gener de 1769 i febrer de 1770, referides per alguns autors, com ara Charles Galtier (Météorologie populaire dans la France ancienne, Ed. Horvath, 1964).

que no pas tots de forma insolent. Ha donat peu a nombroses identificacions. Una de les revistes culturals més prestigioses i més constants va aparèixer el 1915, dirigida per Carles Bauby, amb el nom de *Tramontane* i va viure fins al número 550, de l'any 1971. Quan l'editorial Barcino va obrir una col·lecció dedicada a autors rossellonesos, es va dir "Tramuntana".

Rètol en un carrer del Portús, de base ampla i amb molles per a resistir les embestides del vent.

LES ALTRES TRAMUNTANES

6

18

No és inusual la caracterització d'una contrada a través d'un vent dotat de marcada influència. Sense sortir de l'àrea geogràfica d'Europa occidental, un dels casos assentats és el föhn, nom genèric de vents càlids i secs que bufen a sotavent d'una serralada. En topar-hi, ascendeixen i es refreden fins a formar núvols de condensació i provocar precipitacions. En davallar per l'altre vessant, s'escalfen i actuen com a vent sec, afavoreixen l'evaporació, l'assecament dels conreus, les allaus o els incendis.

A les valls alpines suïsses i austríaques afectades actuen

els Föhnwächter o guardes encarregats de vetllar pel compliment dels reglaments específics estipulats contra el perill d'incendi quan bufa el föhn. Com a vent sec, electritza els cabells i fa grinyolar mobles i bigues.

La paraula deriva del mot gòtic *fôn* (foc) o, segons d'altres, del llatí *favonius* (zèfir). El fenomen va ser estudiat per primer cop al Tirol i va rebre-hi el nom, que s'ha consolidat com a comú denominador de les variants de cada contrada muntanyenca. És el fagony, fogony o traganeu del Pirineu català, on aquest últim sobrenom és idèntic al de Schneefresser o menjador de

neu. Diuen que un dia de föhn o fagony fon més neu que catorze dies de sol.

Són també de tipus càlid i sec altres vents característics, com ara el *chinook* de les Muntanyes Rocoses nord-americanes i les valls afluent del Missouri, el *samun* de l'Iran, el *solano* de Castella o el *levante* de la regió de Càdis, que ha donat peu a aquella definició tan salada: "Cádiz tiene dos mares: la *mare* que parió al poniente y la *mare* que parió al levante".

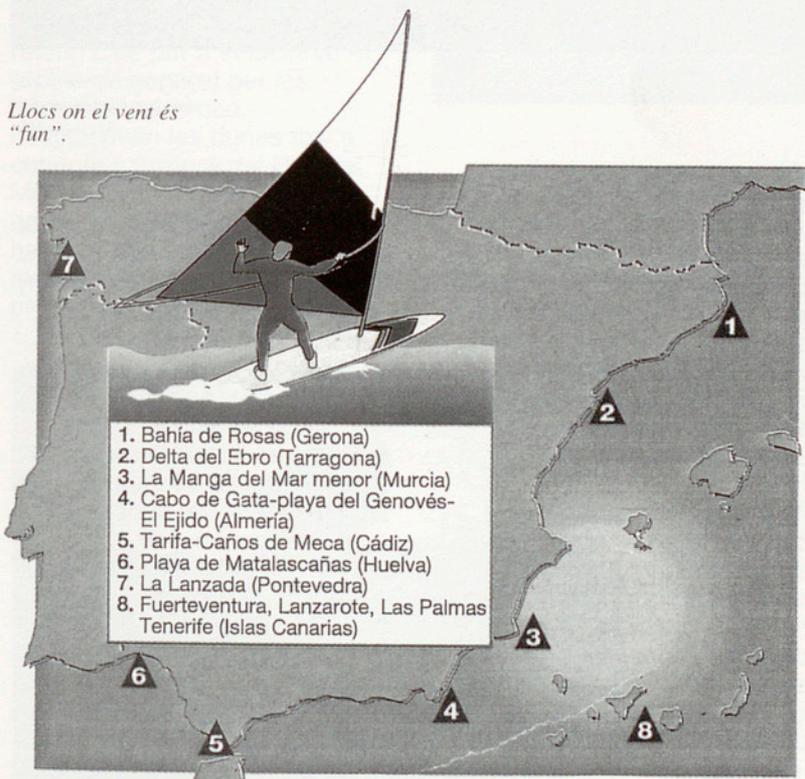

Destrosses del llevant a la platja de Roses.

Altres vents cèlebres de la mateixa filiació càlida i seca són el *Santa Ana* de Califòrnia, el *zonda* de l'Argentina i l'Uruguai (vent del nord procedent del Pacífic que salta els Andes i s'abraona sobre el territori del vessant atlàntic), el *khamsin* dels països àrabs i especialment d'Egipte, el *sharav* d'Israel, el *sirocco* d'Algèria i el *chergui* del Marroc.

Una àmplia regió occitana, al voltant de Tolosa de Llenguadoc, es caracteritza pel vent d'autan, vent marí del sud-est, irregular i multiforme, humit i feble al litoral, sec i calent per mor de l'efecte föhn un cop ha topat amb els contraforts de la Muntanya Negra i les Corberes.

Llocs on el vent és "fin".

El periodista Christian Delfau, del diari tolosà La Dépêche du Midi, ha dedicat el llibre L'autan, vent fou (Ed. Privat, 1986) al vent de la seva contrada. Escriu, al capdavant del treball: "En conclusió, el misteri del vent d'autan es manté pràcticament per complet. Fins ara les recerques han estat portades a terme en el marc d'especialitzacions massa estretes i els resultats obtinguts no són convincents per a tothom (...) Si fos un biòleg, asseguraria que els ions atmosfèrics són els únics responsables de les modificacions fisiològiques observades. Els meteoròlegs saben que els corrents aeris perden les grosses partícules ionitzades quan superen un relleu important i només conserven les més petites, mil vegades més mòbils i actives. Si fos informàtic, lloaria els mèrits del meu ordinador favorit, capaç de tractar informacions de cinquanta paràmetres diferents i arribar potser a correlacions desaparecebudes fins ara (...) Però, per què no hauria d'escoltar els consells prodigats per les dites del folklore llenguadocià? Tal vegada no tradueixen una mena de veritat virtual, elaborada pacientment al llarg de segles d'observacions regulars?"

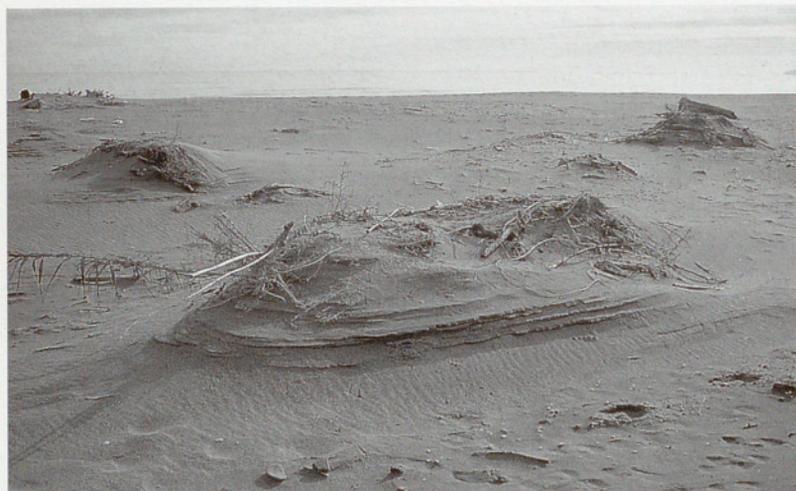
DUNES D'EMPÚRIES I MUNTANYES DE BEGUR

7

20

El vent és un agent geològic important a les planes del Rosselló i de l'Empordà, especialment a la línia litoral. En les grans platges obertes, l'absència d'obstacles que estronquin el flux de l'aire permet el moviment de grans masses de sorra. L'efecte va des d'una anecdòtica fugida de banyistes un dia ventós d'estiu fins a la formació de dunes vives.

Les sorres nòmades s'estenien en una àrea compresa entre la desembocadura del riu Muga, el massís del Montgrí, la plana del Baix Empordà i les muntanyes de Begur, de les quals el viatger il·lustrat Francisco de Zamora en va dir:

El naixement d'una duna a la platja dels Aiguamolls.

“Algunos montes de arena finísima, que a impulsos de la tramontana, mudan de situación; más sucede esto en Bagur, lo que ha dado lugar al adagio —es como las montañas de Bagur, que en verlas, mudan”. Històricament van suposar una amenaça per als conreus i vies de comunicació.

A l'Escala, la major part del conreu de la vinya es desenvolupava sobre sediments sorrencs dipositats pel vent. L'acció continuada d'aquest element meteorològic seguia aportant materials, amb el consegüent perill de colgar els ceps i, a la vegada, sollevar les tòries, descalçant-les del

substrat. Per a la continuïtat de la vitivinicultura escalenca, s'hagué de rumiar algun enginy per a fixar els arenys, que consistí en la plantació de carenats de borro (*Ammophila arenaria*, nom que significa “amiga de les sorres”) cada dues o tres fileres de ceps. Aquesta planta és espontània a les crestes de les dunes de la platja d'Empúries i té la particularitat d'actuar com a *tallavents*, originant turbulències, pèrdua de velocitat de l'aire i esmorteir la seva acció erosiva. A la vegada, amb el seu important sistema d'arrels, fixa els sòls sorrencs.

Al final del segle XIX es començà a assentar les dunes d'Empúries, tasca que es féu extensiva a les sorres que es desplaçaven des de l'Escala a Torroella, travessant el massís del Montgrí pel coll de les Sorres. Els treballs foren dirigits pels enginyers que s'hostatjaven a la casa del Servei de Repoblació Forestal, al nucli de Sant Martí d'Empúries. Per a immobilitzar les arenès es plantà borró, espart, pi blanc i pi pinyer. Les Olimpíades de 1992 i el Pla Especial d'Empúries són noves referències per a solucionar el problema generat per les tramuntanes que desplaçaven les dunes fins a cobrir la carretera del Rec del Molí, a Sant Martí d'Empúries, on algunes vegades el pas havia quedat tallat més d'un mes. Al final de 1993 es projectà plantar-hi 800 pins

*Duna fòssil
al Port de la Selva.*

pinyoners per resoldre les corredisses dels sorrals, que al segle passat se'ls calculava un avanç anual de quatre metres i mig.

*Diuen que la
tramuntana mou
la Roca Oscil·lant
de Capmany.*

*“L'empordanès la tem
(la tramuntana) perquè encara
és més franca i més valenta que
ell, mes al cap de temps de no
sentir-la cantar alegre i
esbojarrada, oprimit per la
boira i la congoixa, la desitja
i l'anyora. Runes d'Empúries la
grega, ¿no fou la tramuntana
la que us va colgar?”*

COROMINAS, Pere: *Les Gràcies de
l'Empordà i jardins de Sant Pol.*
Ed. Selecta, Barcelona.

ADAPTACIONS VEGETALS

8

Mates de coixí de monja (Astragalus massiliensis) al cap Norfeu.

22

És conegut el fet que les plantes estan adaptades al lloc on viuen. Aquesta és una de les regles de la supervivència. Hi ha àrees especialment ventoses, com les parts culminants de les serralades i les zones del litoral exposades a nord. En aquests indrets, l'acció de la tramuntana es combina amb la d'altres vents i pren un paper important a l'hora de seleccionar les espècies vegetals que hi arrelaran o bé modelarà l'aspecte d'altres espècies no tant exigents pel que fa a l'absència o presència del vent.

El vent, sobretot si és molt violent o continuat, té efectes importants sobre els vegetals.

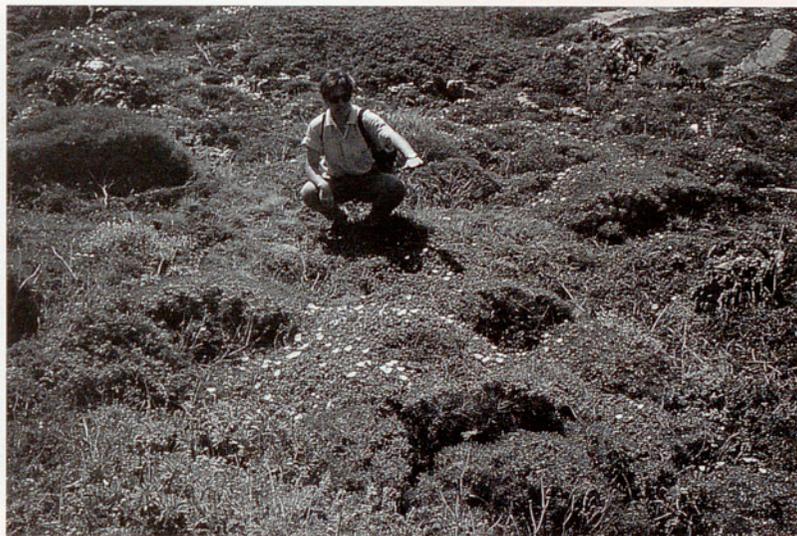
Provoca el trencament mecànic de la planta i és abrasiu si porta en suspensió sorra o sal. També els corrents d'aire eixuguen l'atmosfera provocant una major sequera ambiental. En les zones costaneres, els vents poden portar sal molts metres terra endins.

Les respostes fisiològiques vegetals afavoriran fisonomies resistents a les ventades i tendiran a reduir la transpiració per contrarestar el poder dessecant de la tramuntana. En aquest sentit, es poden observar, en zones molt esventades, espècies de plantes que tenen formes semiesfèriques, anomenades coixinets, pulvínuls o socarrells.

La raó d'aquesta morfologia és que, d'aquesta manera, les plantes presenten una mínima superfície exposada a l'aire respecte a un màxim volum protegit del vent; de fet, els iglús esquimals es dissenyen de la mateixa forma, per tenir un màxim volum escalfat per una mínima àrea, la superfície externa, de pèrdua de calor. Un altre tret característic és la reducció de l'àrea de les fulles per a evitar la transpiració i, en conseqüència, la dessecació. En alguns casos s'arriba al límit de la minimització foliar, restant només els nervis de les fulles transformats en espines. Es

dóna també una disminució de l'alçada de la coberta vegetal en aquests paratges ventosos, incrementant-se les espècies baixes i les reptants.

Hi ha enclavaments geogràfics molt interessants per a comprovar-ho. El cap de Creus, l'extrem de Norfeu i el litoral de Begur són, entre d'altres, espais de distribució del coixí de monja o eixorba-rates (*Astragalus massiliensis*), mata espinosa i hemisfèrica. Els noms populars reflecteixen les adaptacions abans esmentades, ja sigui la forma convexa com la d'un seient o bé la textura punxeguda que fins i tot trauria els ulls a les rates. Al cim de la serra de Bac

Grillera, a Maçanet de Cabrenys, s'hi fa una brolla d'eriçó (*Erinacea anthyllis*), ja que és un puig més sec que els del voltant a causa dels vents del nord, l'orientació i el substrat calcari.

Hi ha espècies pròpies d'ecosistemes en els quals el vent no és un factor ecològic important. En aquests llocs les plantes presenten l'aspecte

Morfologia semiesfèrica de l'eriçó (Erinacea anthyllis) al cim del Castell de Bac Grillera, a Maçanet de Cabrenys.

La botànica Teresa Franquesa mostrant les morfologies condicionades pel vent de l'estepa borrera (Cistus salviifolius).

típic, i quan viuen a llocs molt batuts tenen varietats reptants, ja que l'acció continuada del vent desseca els brots tendres i les fulles de la banda per on bufa. L'exemplar va creixent en la mateixa direcció que la tramuntana. Al cap de Creus, tenen formes reptants l'estepa borrera (*Cistus salviifolius*), la sempreviva o flor del Corpus (*Helichrysum stoechas*) i el cap d'ase o timó (*Lavandula stoechas*).

EL MODELAT DE LES PLANTES

9

*Suro vinclat, al cap
Norfeu.*

24

La violència del vent arriba a impedir l'arrelament d'algunes espècies vegetals en llocs que ecològicament els serien adequats. Això és ben evident als cims i a d'altres arestes

geogràfiques. Les parts culminants de la serralada de les Salines i de l'Albera estarien ocupades per la fageda, si no fos per la tramuntana i altres factors propis de la carena. En conseqüència, en lloc d'un bosc

s'hi desenvolupen landes arbustives i prats.

En la zona de transició entre la boscúria i els rasos culminants, hi acampen arbres esculpits per les brandades dels vendavals. La silueta de molts faigs és deformada, com la dels coneguts ullastres menorquins, modelats també per la tramuntana. Hi ha diversos tipus d'arbres amb formes singulars degudes a aquest vent, com ara els càdecns en forma de bandera del cap de Creus, els pins ajaguts de la costa de la Marenda, els suros torts de Cantallops i les sureres reinclades de cap Norfeu.

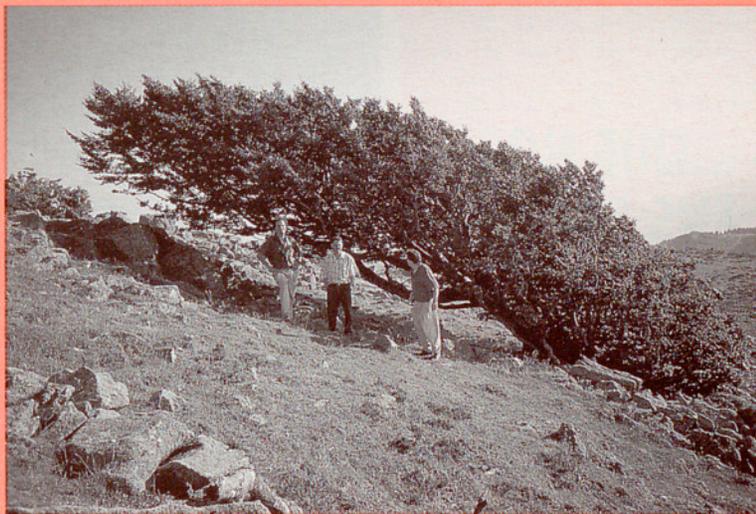

*Om trencat per la
tramuntana.
Carretera de
Castelló
d'Empúries a
Sant Pere
Pescador.*

Les mateixes gropades s'emporten les fulles a molta distància. Poden observar els que donen la volta al castell de Sant Ferran, a Figueres, els qui barquegen per la badia de Roses i fins i tot els visitants del Parc Natural dels Aiguamolls, fulles de faig que provenen de l'Albera o de les Salines, que queden a uns vint-i-cinc quilòmetres lluny.

Moltes vegades la tramuntana es genera després del pas d'una forta borrasca que ha deixat caure molta pluja. L'aigua ha estovat el sòl i els vents tramuntanals apliquen la seva potència als arbres. Aquests, com un alçaprem, es deformen, es trenquen o cauen.

Nombrosos han estat els arbres tombats pels vendavals. L'àlber

El faig ajagut al Puig Neulós. Per una revista japonesa va ser considerat un bonsai natural

El faig ajagut

En nom dels déus immortals i al caire de la carena et fan i et desfan la trena els més folls tramuntanals.

Montserrat Vayreda

de Sant Quirze de Colera, de 20 metres d'alçària i 4 metres de perímetre de soca, féu la fi després d'un nord el 1991. En altres tramuntanades, també foren abatuts el pi gros de can Brugat, a Cabanes, i el pi centenari, de nou metres d'alçària, de Bellcaire.

Els oms de la carretera de Castelló d'Empúries a Sant

Pere Pescador havien emmalaltit de grafiosi, malura que els corsecava fins a provocar-los la mort. La tramuntana s'encarregava de trabucar soques i capçades sobre aquest camí ral. Es van haver d'eliminar més de cent exemplars, perdent el vial un encís únic i evocador, amb ombres tamisades pel collage de milers de fulles.

...QUE NO ENS ESPOLSI EL BLAT

10

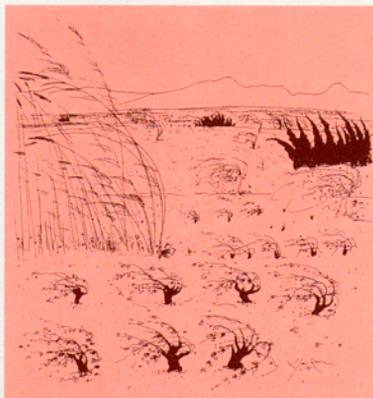
Filera de xiprers, a Figueres.

26

La tradició popular havia atribuït a la tramuntana la possibilitat d'eliminar malalties de plantes i del bestiar. Ja la cançó popular ha alabat la tasca higiènica d'aquest vent: "els sembrats deixa escombrats de cadell i voliana".

En 1850, a Garriguella es pensava que s'enduria l'òrdium (*O. Tuckeri*) que afectava les vinyes. Durant la plaga de la fil-loxera, en el darrer terç del segle XIX, escrivia Eduardo de Arévalo, respecte a la possibilitat que el vent s'emportés aquest paràsit: "y es impotente tu esfuerzo supremo, bienhechora Tramontana, porque el filo de la

hoz de tu aliento se embota, no puede profundizar ni remover el obstáculo que se opone á tus intentos regeneradores". Encara en 1911, en la XIV Assemblea anual del Col·legi de

Metges celebrada a l'Escala, es publicava, a propòsit dels efectes higiènics de la tramuntana, "destruint las criptogamas y demás plantas y animals parasits dels cereals á la época de la floració y asahonament".

Una nota de l'"amillaramiento" de 1851, citada per Yvette Barbaza en el seu llibre *El paisatge humà de la Costa Brava*, apunta que les vinyes en terrasses del Port de la Selva eren recremades "a causa de la gran quantitat de boires que aixeca una impetuosa i freqüent

Dibuix de Lluís Roura

tramuntana". Segons els especialistes, consistia en els esquitxos d'aigua de mar aixecada pel fort vent. Aquest és molt dessecant i el resultat és la pluja de sal damunt els conreus, cremant les plantes.

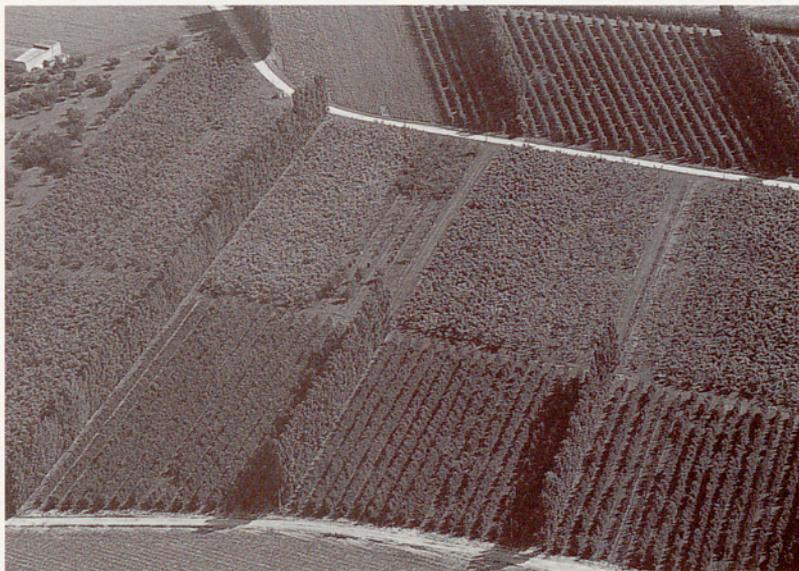
Des de sempre, ha estat fonamental protegir l'agricultura de la virulència dels vendavals. Els tallavents, per esmorteir i no pas per aturar, han estat xiprers, arbres importats de la Mediterrània oriental, i les canyes, originàries del sud-est asiàtic. Malgrat les muralles vegetals, el vent ha malmenat nombroses anyades a punt de segar. La dècada 1850-1860 fou coneguda com "els anys de la fam" a causa de l'oòidium, pedregades i l'huracà de tramuntana del 27, 28 i 29 de maig de 1858 "que no deixà cap gra per collir en el terme", segons l'*Historial de Garriguella*, de mossèn Salvador Anticó. Curiosament, hi ha una varietat de blat tou millorat artificialment que s'anomena TRAMUNTANA.

Els pagesos denominen la tramuntana segons les destrosses que provoca en els conreus. La de l'equinocci de primavera és coneguda com la tramuntana de les faves perquè el vent les trenca i les fulles es tornen negres. S'anomena també tramuntana de Setmana

Calen totes les precaucions per a acampar kiwis.

Santa. L'altre tipus és la tramuntana del segar, temuda pels pagesos per por que els espolsi el blat. La tramuntana de Tots Sants sol ser molt freqüent i és la que fa caure les primeres olives, segons Eduard Rodeja.

"Es pot dir que la tramuntana és i ha estat sempre l'enemic número u de l'agricultor. Espolsa els sembrats quan estan a punt de segar, esfulla i fa caure a terra les capsas de blat de moro, fueiteja les userdes, marcint-les i fent que les hàgim de dallar abans de temps, eixuga les terres i malmet les verdures dels horts. I no parlem de l'empipador que és treballar els camps quan bufa fort la tramuntana".

AUGE, Josep: *L'ahir i l'avui dels nostres pagesos*. Ed. Ajuntament de Castelló d'Empúries, 1993.

Vista aèria de xiprers per a la protecció de viviers.

FOC A TOT VENT

11

El foc a la serra de Rodes.

28

Tot un desplegament de bombers no serveix de gaire res si bufa tramuntana. Això ja es temia el juliol de 1986, quan un petit foc que va començar al Portús va convertir-se, a conseqüència del vent, en un immens incendi que va cremar 30.000 hectàrees a l'Alt Empordà. En aquest sinistre varen morir quatre aviadors francesos, en estavellar-se l'avió que participava en les tasques d'extinció.

Les àrees de màxim risc a les comarques de Girona corresponen a l'espai comprès entre l'autopista i el mar, coincidint gairebé amb la zona

de domini de la tramuntana. A voltes, s'ha aprofitat aquest vent per a afavorir deliberadament un incendi. Antigues i mal enteses pràctiques ramaderes feien que es calés foc un dia de fort vent per a eliminar la vegetació. D'aquesta manera, la següent tardor i primavera sortiria de la terra força herba per a alimentar el bestiar transhumant que baixava a l'hivern dels Pirineus.

Altres focus incendiàries havien estat els abocadors incontrolats. Aquests dipòsits de residus es detectaven fàcilment per la presència infal·lible de bosses de plàstic

en tots els arbres i mates dels voltants, sobretot a sotavent de tramuntana. Després de llençar-les, s'encenia foc a les deixalles per eliminar-ne la part combustible, essent l'origen de nombrosos incendis forestals. L'antic abocador de Roses, al pla de les Gates, tenia el trist rècord d'haver provocat 25 focs en un any, afectant en alguns casos apartaments i cotxes de turistes de les urbanitzacions properes i oferint lamentables espectacles nocturns als forasters.

Els mestrals i les tramuntanes provoquen una alta sequera ambiental. Si això es combina amb un prolongat període de manca de pluges, el risc d'incendis és molt alt. En aquestes circumstàncies, la propagació del foc per part del vent és rapidíssima, alhora que dificulta les tasques d'extinció, impedit el vol d'hidroavions i helicòpters. És tristament recordat l'incendi del Parc Natural del Garraf, l'abril de 1994, on la baixa pluviositat i els vents secs permeteren que el foc provocat

“A la nit del dia 31 de desembre de mil nou-cents vint-i-u, o sigui, del dia de Sant Silvestre, se va cremar l'edifici de davant l'església (de la Mare de Déu del Mont) anomenat HOSTALETS. La crema fou deguda a que, fent carbó a la part d'Espinau, i fent una forta tramuntana, que escampà guspieres de foc per la

llenya dels pins tallats en dita finca; s'escampà el foc per tot el redol del santuari, i degut al vent fort que feia, llançava els pins encesos per damunt del santuari, anant a parar sobre l'edifici.”

CARRERES, Joan: *El Mont, ahir un monestir, avui un santuari*. Ed. Patronat de la Mare de Déu del Mont i Centre d'Estudis Diocesà (1988).

cremés 4.000 ha, la meitat d'aquest espai protegit. En el moment d'escriure aquestes ratlles, cremava la illa

Isabela, de l'arxipèlag de les Galápagos, a causa del mateix còctel incendiari de sequera i vent.

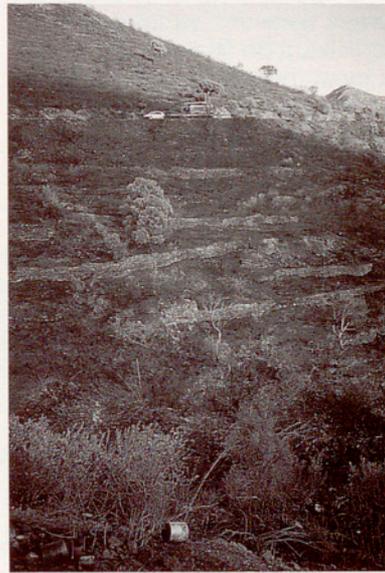
Helicòpter llançant aigua en un incendi del Port de la Selva.

Arbres cremats de la serra de Rodes, que porten la seva esquila d'ençà l'incendi de 1986.

Foc de l'estiu de 1993 a Roses, originat, naturalment, en un dia de tramuntana.

FRESCA I SANA

12

La tramuntana també toca les monges.

30

Es els vents del nord han tingut molt bona reputació per a la salut. La mitologia grega considerava el poder fertilitzant de Bòrees. Per aquest motiu, creien que les eugues que exposaven els seus darreres al vent parien pollins sense l'ajut d'un semental. Civilitzacions més antigues, que encara no reconeixien la relació entre el coit i el part, atribuïen al vent o als rius la causa de l'embaràs.

La tramuntana pot tenir incidència sobre la salut a partir de les seves característiques: alta pressió baromètrica, baixa humitat atmosfèrica i càrrega iònica negativa. Aquest darrer aspecte aporta benestar, disminueix la sensació de

cansament, augmenta el dinamisme, millora la resistència a les malalties i proporciona optimisme. Probablement siguin aquestes virtuts i el dret a enyorar-se la

raó per la qual els exiliats evocuin la tramuntana. Les mateixes qualitats fan que molts forasters i immigrants trobin aquest vent insuportable. Tanmateix això també passa a alguna gent del país.

El nostre vent, a una escala més anecdòtica, afavoreix la ventilació atmosfèrica i, en conseqüència, fa que es detectin apreciables disminucions de concentracions de gasos contaminants en les estacions automàtiques de mesura de la contaminació, com la instal·lada a Sarrià de Ter.

El premi Tramuntana 1994. (Escultura de Mercè Riba).

Per l'abril de 1993, arribà a Palamós un vaixell de Vanuatu, Oceania. A les bodegues portava trenta mil tones de mandioca que van començar a ser descarregades quan bufava el llebeig. La pols d'aquest farratge era transportada pel ventjol cap a la vila, originant greus problemes d'al·lèrgia. L'Ajuntament va ordenar parar la descàrrega mentre bufés el llebeig. Quan es va girar tramuntana, varen continuar les feines de desestibar sense que la polseguera anés en direcció a la ciutat. En contrapartida, segons alguns especialistes, la tramuntana pot portar al·lèrgens d'altres zones.

Altres notícies publicades als rotatius atorguen a la

tramuntana una heroïcitat difícilment creïble: "En dotze hores, la radiació de Vandellòs pot arribar fins a l'Empordà. Només la tramuntana podria arribar a frenar l'arribada d'un núvol de radiacions". Els meteoròlegs de nova fornada, en apropar la ciència

"Reconec que el nostre vent actua sobre la gent i sobre les coses —sobre els virus també— com una mena de concentrat vitamínic d'aquests que ara estan de moda i que ressusciten un mort. És un vent que tensa els nervis i s'endú les pestes i els microbis; però no queda desplaçada una i altra funció, actualment? Dels microbis se n'encarreguen una munió de fàrmacs d'eficiència i preu variable, i respecte als nervis, no crec que sigui massa convenient més exaltació ni més tensió sobre el sistema nerviós de la majoria de nosaltres. Tothom el té sempre a punt de saltar, com les cordes d'una guitarra massa tibants. La gent està hipersensible els dies de vent, i és fàcil que s'engresquin amb els mateixos bufaruts de la tramuntana, la discòrdia familiar i les raons per qualsevol cosa."

GUASCH, Carne: *El cor al vent*, 1969.

al ciutadà, propaguen des de la televisió la qualitat de vida que suposa estendre la roba quan ens toca el vent tramuntanal i els avantatges cosmètics i gratuïts de rentar-se el cabell i modelar-lo amb facilitat si hi ha entaulada la tramuntaneta.

Bon vent per a fer permanents.

FOLLS I TOCATS PER LA TRAMUNTANA

13

*Windsurf i funboard
pel gener, al Port de
la Selva.*

32

Desenganyem-nos, res no demostra que la tramuntana afavoreixi les alteracions mentals. Aquesta insinuació ha donat peu a molts comentaris, tot sovint amb la virtut de resultar ocorrents i divertits. Però pretendre que la tramuntana pot tornar boig ha estat sempre i continua essent una especulació. És un vent esbojarrat, això sí, i en aquesta mesura és capaç d'excitar alguns descontrols, com també de tenir l'efecte contrari. En absència de fonaments verificables, moltes versions poden ser considerades. No cal dir que l'eventualitat resulta temptadora, i s'hi han abocat múltiples opinions.

El psiquiatre i psicoanalista figuerenc Carles Frigola, deixeble de R.D. Laing i de la Tavistock School de Londres, impulsor en els anys setanta de la comunitat terapèutica figuerenca Existentialia i president del Centre d'Estudis Wilhem Reich, ha estat un dels defensors de la influència d'aquest vent en la conducta mental. Manifestava, el 1979: "La gent recorda generalment Dalí i altres homes que han sabut donar una dimensió universal a la seva particularíssima manera de ser. Però penso que la folia abasta tots els habitants de l'Empordà, encara que de manera més discreta. Com s'entén si no

—i només és un exemple— que Figueres hagi tingut cinc alcaldes en sis mesos (Giró, Fajol, Ametlla, Palahí i Esteba) i cap dels seus conciutadans no se n'hagi sorprès ni mica?"

El Dr. Frigola caracteritzava el foll de l'Empordà com un anti-Quixot: "Enfront del model del Quixot que projecta la seva folia cap els altres, el foll de l'Empordà és un tipus introvertit, que inicia un viatge cap a l'interior d'ell mateix i no acostuma a produir avalots socials. Potser per això l'Empordà és una de les

comarques espanyoles en la qual la follia és tolerada i fins i tot hi té una certa carta de naturalesa. En el fons, la follia de l'Empordà no és una follia revolucionària, sinó petit-burgesa, personal i gairebé assenyada”.

En el mateix treball periodístic, de Llätzer Moix, el pintor Evarist Vallès afegia: “Els folls de l'Empordà vivim en un núvol, però tot i trobar-nos aquí dalt sempre toquem de peus a terra. És una cosa inexplicable, però és així. L'Empordà és com una gran olla en contínua ebullició. Els ingredients d'aquesta calderada som nosaltres, la gent que hi vivim. Quan un de nosaltres arriba al seu punt, abandona el recloïment i es converteix en una personalitat universal”.

El pregó de Pep Vallès sobre la tramuntana, a les Fires de Figueres de l'any 1994.

Sobre l'aparent contradicció d'aquesta follia assenyada, també es manifestava Joan Guillemet en un dels seus llibres més centrats en el tema: “Jo m'atreviria a dir (...) que l'acció de la tramuntana en persones de psiquisme normal i sa produeix més aviat un efecte contrari al de la follia, és

Taules de fun de la marca TRAMONTANA.

Tramuntana

Trobar-se amb un caspós, enmig d'un vendaval salvatge, és una experiència inquietant... Quan tramuntaneja, els casposos deixen un rastre de volves blanques al seu pas, com si traspuessin material ectoplasmàtic. En dies de ventada forta, més d'una beata jura haver vist levitar un sant, acompanyat de la seva aurèola; el sant, és clar, només era un pobre caspós arrossegat per la tromba de vent. Segons els experts, quan fa tramuntana val més passar pel costat dels casposos amb la boca tancada; si no es fa així, corres el risc de quedar amb la gola plena d'uns grumolls consistents, que de vegades arriben a tenir la mida d'un pistó.

ROIG, Sebastià. Bar Xupito, Empuriabrava, 5 d'abril de 1994, 1,15 h. de la matinada. Text escrit especialment per a aquest llibre.

a dir, un escriu de luciditat que afina l'enginy i provoca la manifestació d'aspectes insòlits i sorprenents de la personalitat. Jo diria, en poques paraules, que el tocat de la tramuntana o atramuntanat és el pol oposat del foll, és a dir, l'antifoll. I això, és clar, és quelcom que s'aparta de la normalitat. Diguem que potser es tracta d'una normalitat millorada”.

LA CARA AL VENT

14

34

Ha resultat molt difícil fins ara a la ciència mèdica establir una clara relació directa de la influència del vent en la biopatologia humana, en les malalties de la gent, més enllà de l'acumulació d'indicis o de les deduccions expressades en llenguatge científic. Els metges ho intenten des del segle IV abans de Crist.

El tractat *Aires, aigües i llocs*, atribuït a Hipòcrates de Cos, diu: "A les ciutats exposades habitualment al vent, la més petita causa pot canviar les ferides en úlceres. Els habitants es troben sense força i sense vigor. Les dones són malaltisses i fàcilment estèrils. Els infants es veuen atacats per

convulsions o per la malaltia sagrada [l'epilèpsia]. Els homes estan subjectes a disenteries, a les llargues "febres d'hivern". Ara bé, la descripció sembla referir-se als vents humits, depressius i empastifadors, més que no pas als secs, tònic i d'esbaldida.

En l'àmbit de la tramuntana i pel que fa a avui, el neuròleg i psiquiatre Narcís Heras i Vicens, originari de Cabanes i radicat professionalment durant llargs anys a Figueres, manifestava a Joan Guillamet: "És cert que la tramuntana, sovint carregada d'ions de signe negatiu, produeix eufòria i vehemència, augmenta la gana, la diuresi i estimula en

moltes persones l'apetència sexual i la propensió a l'insomni".

El seu fill Jordi Heras i Trias, igualment neuropsiquiatre i en exercici a l'Empordà, afegia: "Crec que sí, que la tramuntana influeix en la gent del país i en les seves malalties. No tinc cap estadística feta. Potser la faré qualsevol dia. Però tinc al meu arxiu moltes històries clíniques en les quals els malalts m'expliquen que s'han trobat molt més nerviosos o deprimits uns dies abans de canviar el temps en tramuntana i després s'han quedat més tranquils".

*Aplec de Sant
Sebastià, a l'ermita
del mateix nom a
Cadaqués.*

Diumenge del Ram a Figueres, tramuntana i sabates de "xarol".

Aquella intenció estadística l'ha portada a terme la metgessa de Portbou Conxita Rojo per a la seva tesi doctoral, dirigida pel Dr. Antoni Bulbena, originari de Portbou i cap de Psiquiatria de l'Hospital del Mar de Barcelona. El rigor de la recerca i l'avantatge de comptar amb una mostra molt definida d'alguns centenars d'habitants del municipi que col·laboren amb el treball de la metgessa, li donaran un important valor, quan estigui enllestit.

Dels efectes estudiats, l'electrosensibilitat fa referència al canvi, pel vent, de la relació entre ionització positiva i negativa de l'aire i l'efecte en l'organisme d'accentuar la sensació de fatiga, o la síndrome de temps borrascós traduïda en migranyes i entorpiment. La ionització negativa pot accelerar l'oxidació de la serotonina amb efectes sedants, com estudien els especialistes en asmes i al·lèrgies. L'augment de concentració d'ions positius pot generar una variació en l'electrogènesi cerebral i concentrar més serotonina al cervell, amb efectes d'hipertensió, irritabilitat, sufocacions, ansietats.

35

Al costat de l'electrosensibilitat, l'anemosensibilitat incideix en l'excitació de la circulació cutània i de les terminals nervioses perifèriques provocades pel vent que fuetgeja la pell. La barosensibilitat s'aboca a la influència de la depressió baromètrica que precedeix el vent, per exemple en les persones amb malalties cardíovo-vasculars.

Palmeres i sorra al vent, a Roses.

SUÏCIDIS

15

El Gat del cap Norfeu és el darrer recer, quan es navega cap al nord.

36

Entre molts altres efectes atribuïts vulgarment a la tramuntana, un és el de fomentar els suïcidis. Però això resta totalment per confirmar, com qualsevol altra hipòtesi psiquiàtrica sobre aquest vent. L'absència de demostració implica que la vinculació no sigui descartable, com tampoc imputable a la lleugera sobre la sola base d'una certa opinió tradicional, marcada també per l'atenció morbosa que desperta la mort provocada per un mateix.

Les estadístiques policiaques revelen, certament, que l'Alt Empordà i el Baix Empordà són les dues comarques gironines

amb més alt índex de suïcidis. Es va tornar a posar de manifest en els 57 casos registrats per aquesta mateixa font l'any 1993, dels quals 20 i 11 corresponien, respectivament, a les dues zones esmentades, que sumaven més de la meitat de morts voluntàries del conjunt de cinc comarques gironines. Confirmaven també una altra opinió tradicional, segons la qual la majoria de suïcidis es produeixen a la primavera: els mesos de març, abril, maig i juny sumaven 29 dels 57 suïcidis d'aquell any. Ara bé, en cap cas les estadístiques policiaques o del registre civil

no recullen la totalitat de morts per suïcida, tot sovint encobertes per diferents raons sota altres epígrafs.

La relació entre vent agut i suïcida s'ha evocat i estudiat més sovint pel que fa als càlids de ponent —i particularment a l'àrea europea, quant al föhn alpí— que no pas en relació amb els vents secs i freds, com ara la tramuntana.

El psiquiatra Jordi Pujiula, que ha estudiat el registre civil de defuncions a la Garrotxa entre 1938 i 1978, no creu en la incidència de causes meteorològiques o similars sobre els casos de suïcidi: "A l'Empordà ho atribueixen a la tramuntana, a la Garrotxa al ponent o als volcans, i així un llarg etcètera d'hipòtesis populars indemostrables i sovint falses".

El metge forense de Figueres Narcís Bardalet descarta una relació directa entre tramuntana i suïcidis. Ha declarat que aquest vent "estimula la intranquil·litat i la conflictivitat i disminueix la capacitat de relaxació, però en cap cas no provoca una depressió tan profunda. L'estadística demostra que a l'àrea de l'Empordà no hi ha més gent que se suïcida quan el vent bufa de manera violenta".

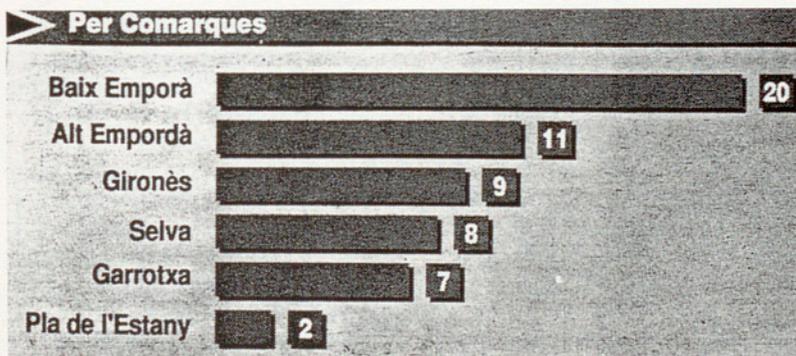
*El suïcicat eslògan
 "Figueres/Empordà,
 bon vent!"*

En canvi, el psiquiatre d'origen portbouenc i director del Servei de Psiquiatria de l'Hospital del Mar de Barcelona,

"L'especialista Jordi Heras Trilla, basant-se en la seva experiència com a psiquiatre a la capital altempordanesa, apunta que aquest vent imprimeix un caràcter especial i una manera de ser determinada. 'La gent d'aquí és més oberta i també molt més tossuda que la gent de comarques molt pròximes a l'Alt o el Baix Empordà'. Els psiquiatres que exerceixen a l'Alt Empordà tots estan d'acord en el fet que aquest vent provoca unes reaccions que si les mateixes persones s'estiguessin en altres zones no experimentarien. Tot i això, asseguren que les afeccions es mostren diferents en cada individu, cosa que fa difícil els diagnòstics creïbles".

IGLESIAS, Ramon: "Angoixats per la tramuntana", *Nou Diari*, de Girona, del 14 de novembre de 1993.

37

Antoni Bulbena, no exclou la vinculació "malgrat que no existeixen dades per contrastar-ho". I afegeix: "A Mallorca existeixen indicis que el vent té relació amb els suïcidis".

Gràfica dels suïcidis.

EL VENT I EL MAR

16

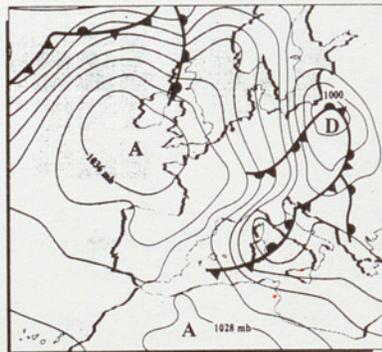
38

Navegar amb vents del primer quadrant no és a l'abast de tothom. En dates properes a Nadal, quan el peix es paga, patrons i pescadors fan un gran esforç i es fan a la mar.

Estem a punt de sortir del moll de Roses i la tripulació ens demana si estem segurs de voler-nos embarcar, ja que el "parte" francès anuncia tramuntana. No dubtem un moment, i a les set del matí —negra nit a l'hivern— sentim la sirena del port que permet l'eixida de les barques.

És fosc i el far de la punta de la Poncella parpelleja. Passem Falconera i ens acostem al cap Norfeu, on s'alça impassible la

roca del Gat. Sortim de l'abric de la costa i el mar és cada cop més mogut. Alguns pescadors fumen de manera rutinària i d'altres són a baix, dormint. Prop de Cadaqués comença a clarejar. Anem sentint que la mar s'encrespa, però calem la xarxa. Arribats al cap de Creus

ens trobem amb el temporal de tramuntana. Els tràngols d'aquest vent són una paradoxa. A terra i darrera un redós, el cel és d'un bon temps insolent, el sol escalfa i la lluminositat s'aguditza. En "marc" es formen castells d'escuma. Tot és un blancall.

Tenim la "xerxa" calada i l'estem arrossegant. Anem de proa a tramuntana. Els cops de mar aixequen la barca, que amida uns 20 metres. Immediatament les onades es retiren del buc i l'embarcació cau a plom. L'aigua passa per damunt del pont. No hi ha cap possibilitat de marejar-se, només d'espantar-se. En aquestes situacions, hom

*Tramuntana al far de S'Arnella,
al Port de la Selva.*

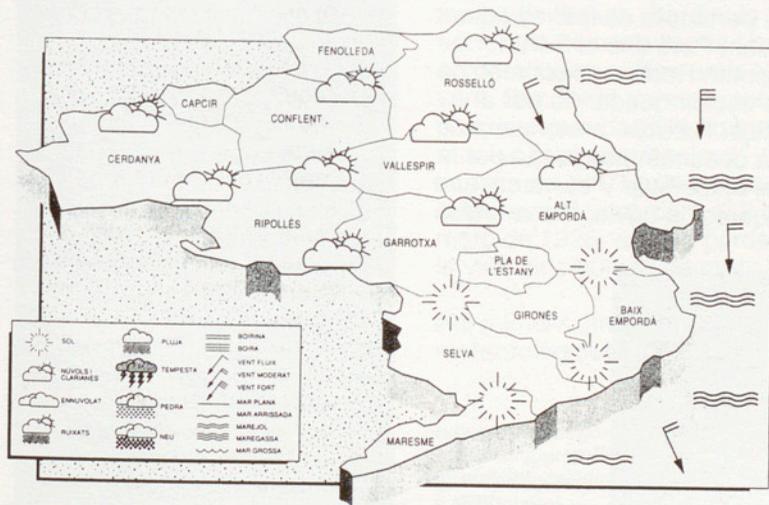
comprèn en tota la seva plenitud el títol del quadre de Joaquín Sorolla *Y aún dicen que el pescado es caro*. Els pescadors agraeixen que la gent de terra endins s'embarqui, en dies com aquests, per aprendre a valorar el seu treball.

Arriba el moment de girar i hem de fer un gran arc, doncs arrosseguem l'art. El vent pica de costat i de valent. El navili es tomba a banda i banda, amb una perversió que fa enfollir el *clinòmetre*. Després de la maniobra, tenim el vendaval de popa, donant-nos la falsa impressió que ens movem menys. La gent de mar, mentre "xurra" la "xerxa", explica la dita d'un vell navegant: "Que fàcil seria ser capitán si no fuera por

el golfo de León", o aquella altra referida a la calma "Dale máquina ahora que el León duerme, ¡que si se despierta!"

Un cop l'art a coberta, observem el que porta, que ben mirat arriba a ser ben poca cosa. Destrien el peix de molts altres objectes i andròmines que es treuen del fons. A port, ens assabentem que la prova de la regata Christmas Race d'avui, a celebrar a la badia de Palamós, s'ha hagut de suspendre per manca de vent.

Les gropades poden ser un impediment per a la navegació a la Mar d'Amunt, i en canvi no tocar al sud de les illes Medes. Això ha succeït en anys com el 1991 i 1993, en els quals les regates palamosines de Nadal

*-Qui ens menarà per aquest camí? És que mai ha arribat ningú a l'infern amb un vaixell?
-No cavil·lis ni ronsegis —insistí la dea—; arbora l'arbre, estén les veles i la tramuntana et portarà.*

RIBA, Carles: *Ulisses*. Ed. Proa 1986. Barcelona.

s'han hagut de suspendre, mentre que al cap de Creus hi havia temporal. En contrapartida, les badies obertes de nord, com la del Port de la Selva, o les grans superfícies esbatanades, l'estany de Canet o el de Salses, són freqüentades pels practicants del windsurfing i funboard. Encara que sigui el mes de gener. Quan aquests *sportmen* tenen el mestral a favor, poden aconseguir velocitats de 90 km/h. S'ha de tenir una traça excel·lent per a dominar una vela i un tauló quan fan tramuntanades i mestralades de 50 nusos. Alguns windsurfistes que ho intenten a la badia de Roses, un dels millors llocs de l'Estat per a practicar aquest esport, han de ser rescatats a les illes Medes.

Les alenades i bufaruts de nord poden desencadenar-se a qualsevol època de l'any, dificultant les activitats tant professionals com esportives i, en casos més dramàtics, les tasques de rescat.

SET-CENTS NAUFRAGIS

17

40

Tant les llegendes com els noticiaris recullen un important nombre de naufragis i dificultats en la navegació a causa de la tramuntana. El poema de Miquel Desclot sobre el faroner del cap de Creus emfatitza: “Fa tres mil anys que vetlla el far/ i ha viscut set-cents naufragis”. Altres narracions, com la transcrita per Eduard Rodeja,

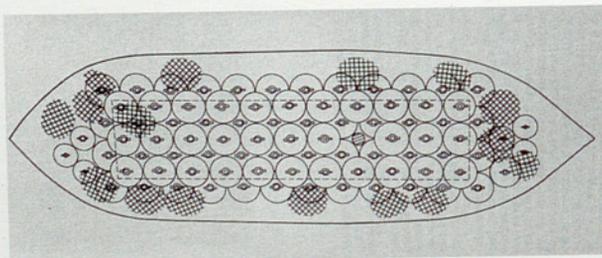
atribueixen la fundació del monestir de Sant Pere de Rodes a un temporal de tramuntana que va desviar la nau portadora de les relíquies de sant Pere fins al Port d'Asmen Rodes, on els monjos van decidir quedar-se per a edificar l'abadia. Històricament està documentada la raó per la qual el rei Felip V es va casar a Figueres: la núvia, Maria Lluïsa

de Savoia fou obligada per la tramuntana a desembarcar en la costa francesa i no a Barcelona, que és el lloc on la conduïa la galera espanyola.

Les recerques arqueològiques han localitzat un mínim de vint vaixells d'època romana en el cap de Creus, on la meteorologia és d'una violència extrema. Concretament a la cala Culip hi ha restes de cinc naus romanes i una del període medieval. Aquest és un racó del litoral obert a nord que ofereix un fals redós als temporals de tramuntana, estavellant-se els

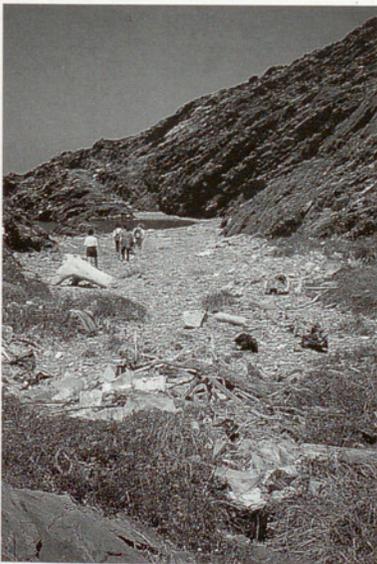
*Vaixells esperant,
a la badia de Roses,
que afluïxi la
tramuntana per creuar
el cap de Creus.*

*El vaixell Culip
IV, que naufragà
probablement per
la tramuntana.*

vaixells fondejats o que van a arrecerar-s'hi.

La relació d'accidents marítims deguts al vent és inabastable. S'han enfonsat un gran nombre d'embarcacions de viatgers, de transport, pesqueres i esportives. El cronista Jeroni Pujades, en el seu *Dietari* de 1626-1630, escriu: "Diumenje a 24 de Jener de 1627. Sabent en Coplliure que al loc de Llançà, del comtat de Empúries, se fa cada any festa a 22, dia de St. Vicens, y que's deia que lo dit dia també hi havia balls, y que se deia n'i hauria lo dilluns, s'embarcaren vint y sinc o trenta personas per anar a la festa. Y quan

foren a la mar a vista de Llançà, passat lo cap de Banyuls, súbito se mogué un remolí de vent que trabocà la barca, hi tots se negaren; hòmens y donas y algunas donzellas, la flor de gent de Coplliure. Los 3 dias abans havia fet gran tramuntana, y esta matinada era socegada y axò los enganyà". Altres documents redactats per vilatans com Juan Batista Sariñana, de Llançà, recullen: "1889 (...) y tot el mars també grupadas que se perderan molts barcus, se negaran molts mariners de Cadaques y aqui grupada que dura 5 dias: La Primavera continua el vent".

El periodista rosinc Enric Badosa, va recopilar els naufragis dels pescadors de la vila, especialment dramàtics en temps de llaguts i sardinals accionats per vela llatina i rem, en patètiques curses amb el vent. Recollir la xarxa i anar a port, i resguardar-s'hi abans que les ràfegues fessin capgirar el bot. Moltes vegades guanyava el vent, com el 7 de març de 1926, en què perderen la vida cinc homes de mar.

Actualment, amb previsions meteorològiques i GPS, el vent

La tramuntana porta nombroses deixalles a les cales orientades a nord.

El dijous 29 de febrer de 1929, un temporal de tramuntana s'abat sobre Roses. Les ràfegues de vent aixequen núvols d'aigua polvoritzada i sorra, reduint a pocs metres la visibilitat. Molts edificis en surten perjudicats, els pescadors perden les xerxes, i a la nit la vila es queda a les fosques, sense electricitat.

Dues embarcacions, el "San Francisco" de Roses, i el iot "Eduardo", amb matrícula de Melilla, s'estavellen contra el moll de la Llosa.

A les dues de la tarda l'"Adone", un vell bergantí italià fondejat al port fa senyal de necessitar auxili; en llast, el casc ofereix molta superfície a l'acció del vent, així, les àncores van llaurant el fons fangós del port mentre el vaixell va de través cap a l'escullera (...)

TRILLA, Enric: *Naufragis a la mar de l'Alt Empordà*. Ed. el Brau. Figueres. (1994).

encara dóna ensurts a les barques de pesca i estronca les vacances de navegants desprevinguts. En dies de fort temporal, els grans mercants esperen a la badia de Roses per poder passar cap al golf del Lleó, tombant el cap de Creus. De tant en tant, els vendavals encara trenquen els vidres del far d'aquest "Cap del Diable".

VENT DE GANA?

18

42

D'aquest vent, no en donaria cap bona referència un pagès. És òbvia la destrucció mecànica, l'assecament de l'atmosfera i la propagació d'incendis que malmenen collites i boscos. Però la pregunta feta a un oceanògraf pren un caire totalment diferent.

La zona del golf del Lleó és una de les més productives de la Mediterrània. En conseqüència, el port pesquer de Roses és el més important de Catalunya, tant pel volum de captures com pels ingressos obtinguts. Aquesta riquesa, sempre relativa quan es parla del Mare Nostrum, és deguda en part a les galernes de mestral i tramuntana.

Aquests temporals es formen a causa de la ciclogènesi del golf de Gènova, ja sigui perquè s'hi origina una borrasca o per les depressions provinents de l'Atlàntic. Entre aquestes baixes pressions i un anticicló format a les Açores que se situés a l'oest de la península Ibèrica s'establiria un gran contrast baromètric amb corrents de vents del nord. Les barreres orogràfiques, com els Pirineus i els Alps, ceneixen els fluxos d'aire, accelerant-los en colli valls. Quan els vents arriben al golf del Lleó poden assolir força 10 a l'escala Beaufort.

A l'hivern, s'entaulen vents forts, freds i secs que refreden i evaporen molt intensament

La corda que serveix per a aguantar-se, els dies de galerna. Far del cap de Biarra.

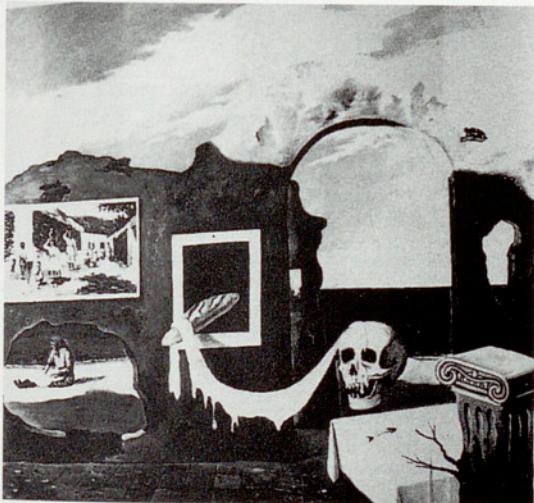
l'aigua. Es produeix una aigua més densa —al ser més freda i tenir més concentració de sals— que té tendència a enfonsar-se. D'aquesta manera es produeixen corrents verticals que creen turbulències, davallant les aigües superficials —ara més denses— cap al fons i les abissals pugen, per a compensar, vers la superfície. En ascendir, les aigües fones arrosseguen els nutrients que s'havien dipositat al fons com a conseqüència del descens gravitacional d'organismes morts i matèria orgànica. El resultat de l'ascensió d'aigües de profunditat riques en substàncies fertilitzants és l'adobament de les aigües

properes a la superfície, on arriba la llum i aquesta energia solar permet el creixement de les algues microscòpiques, base de l'alimentació dels peixos. La fertilització deguda al vent és menys important que l'ocasionada per altres processos, com l'aportació de nutrients per la desembocadura dels rius.

L'enriquiment del mar pel vent s'afegia al fet que durant les tramuntanades i mestralades els vaixells no anaven a pescar. Alguns anys els pescadors estaven quaranta dies seguits sense sortir de port, i hom qualificava al vent de "veda natural". La dita adverteix: "Si per Sant Pau fa tramuntana, el pescador passarà gana". Actualment, amb la superior potència dels motors i el perfeccionament de les tècniques pesqueres, el mar ha

sofert una explotació més intensa. Per aquesta raó, s'han hagut d'establir vedes obligatòries per a la recuperació dels caladors. Durant l'hivern de 1993-94 s'obrí un parèntesi de dos mesos en les captures de peix blau, als quals s'hagué d'afegir una setmana de tramuntanals que impedí fer-se a la mar.

El vent és una de les causes dels corrents marins. Arrossega les capes superficials de l'aigua i provoca un moviment que es transmet per fricció a les capes inferiors. Tota mena d'objectes a la deriva són escampats o portats a la costa per tramuntanes i llevants, com plàstics i escombraries que embruten cales i, fins i tot, les mines que els alemanys van instal·lar al cap de Cervera durant la Segona Guerra Mundial.

Tramuntana, vent de gana, d'Angel Planells.

"Les colònies del famós "corall vermell" que es troben al cap de Creus (Girona) poden haver desaparegut, i no per obra dels pescadors furtius, sinó per un increment de la temperatura de l'aigua. Segons les primeres dades, les variacions que el clima ha experimentat en els darrers anys han provocat un lleuger augment de la temperatura i la il·luminació dels primers 50 metres del mar, eliminant bona part de les colònies de corall vermell que s'ubiquen sobre aquesta profunditat.

El corall vermell, que precisa de temperatures baixes i, segons sembla, una escassa il·luminació, ha estat desplaçat de forma significativa per altres espècies millor dotades per a aquesta nova situació.

(...)

Segons apunten tots els indicis, l'absència d'hiverns freds en aquest darrer lustre, així com la falta de situacions de llevant, han alterat lleugerament les condicions ambientals dels primers 50 metres d'aigua. L'escassetat i poca intensitat de les característiques tramuntanades no han refredat suficientment l'aigua, i la falta de forts llevants que fertilitzen la massa marina ha augmentat la transparència en aquests primers metres. (...)

PEREIRA, Ferran: "El calor aleja el coral rojo del cabo de Creus." *La Vanguardia*, 1 de juny de 1991.

PELS AIRES S'ALÇARÀ

19

*Escola de vol
Tramuntana.*

44

Un vent de velocitat considerable que bufa a ratxes, dificulta el vol d'animals i avions i, alhora, converteix en elements volàtils moltes coses, i persones, la naturalesa de les quals és tocar peus a terra.

Carles Vallès en el seu *Diccionari de l'Alt Empordà* recull el planar d'un guàrdia civil que estava de servei a la muntanya de Portbou, en la dècada dels seixanta d'aquest segle. El tramuntanal va aixecar el guàrdia per la capa i el féu volar cinquanta metres, fins que l'estavellà fatalment contra una roca, provocant-li la mort. Montserrat Vayreda transcriu la llegenda en la qual l'abat Rigall, del monestir de Vilabertran,

contemplava l'espectacle de la tramuntana que arrabassava arbres i s'enduia teules i tot el que li sortia al pas, agafat del batall de la campana. La força del canigonenc l'arrencà d'aquesta talaia i el féu volar pels aires. El seu hàbit s'inflà com un globus i caigué, il·lès, a uns cent metres de l'església, lloc on brollà una font.

Els ocells, sobretot els que tenen les ales grans, pateixen les ratxes de la tramuntana fent canvis sobtats i involuntaris en la direcció de vol. Les gropades fortes, com la dels dies 8 i 10 d'octubre de 1989, poden fer col·lidir cigonyes, flamencs i cignes amb els cables d'alta tensió, electrocutant-los. Les línies elèctriques són

especialment perilloses per a l'ornitofauna en les zones ventoses, i per aquest motiu els estudis d'impacte ambiental dels nous projectes ho tenen en compte. En els casos en què és possible fer-ho, se sotren les conduccions elèctriques, per evitar les col·lisions de les aus. Per altra banda, la tramuntana dificulta les migracions de primavera dels ocells que es dirigeixen cap al nord d'Europa per a nidificar. En aquest sentit, el Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà rep nombrosos estols d'ocells que esperen la fi del vent per seguir la ruta migratòria. L'abril de 1994, una volada de 350 flamencs s'aturà en aquest espai protegit en presentar un temporal.

L'aviació pateix també els vendavals. En les rutes que tenen el vent a favor, el viatge va vent en popa i la durada del periple s'escurça. Però, malauradament, el vent en contra i de les característiques de la tramuntana, entorpeix els vols. L'any 1932, el Camp Agrícola Escolar de Peralada, en el seu "Resumen Meteorológico local-Breve Estudio de la Tramontana" destacava l'interès d'un estudi seriós d'aquest fenomen atmosfèric per la situació de la comarca empordanesa en el camí aeri que seguien els avions francesos que anaven de Tolosa a Casablanca.

Testimonis de pilots de la Lufthansa, de la primera meitat de segle, explicaven que es poden comprovar velocitats verticals monstruoses del vent: "un dia, al nord de Figueres, i sense sentir cap remolí, el seu avió fou rebutat en menys de dos minuts des dels 2.800 metres fins als 1.500, i amb la mateixa rapidesa fou després pujat fins als 3.400 metres".

Diverses dificultats en la navegació aèria s'han enregistrat en aquestes contrades com a conseqüència del vent, principalment en èpoques d'avions de petita volada. La revista *Ampurdán*, el 12 de juny de 1957 explicava que "En vista de la violència de la tramontana

creyó el piloto no prudente de remontar los Pirineos, buscando un lugar propio para el aterrizaje que efectuó en un prado en el término de Mollet de Perelada".

Alguns accidents han estat ocasionats pel vent de nord. En l'article "La Jonquera i l'aviació", Lluís Vila es fa ressò d'una tragèdia que succeí al coll Forcat, a la serralada de l'Albera. Un bimotor d'hèlix de la companyia Air Atlas, del Marroc, havia sortit d'Alger i es dirigia a Perpinyà. A causa del mal funcionament, féu un aterratge forçós abans de creuar la mar. Davant la precària seguretat de l'aparell, alguns passatgers es quedaren a terra. En travessar la Mediterrània, l'artefacte anà perdent altitud, i en no ser suficient la seva altura, en arribar a l'Empordà, per superar la serralada, va fer un parell de voltes per a enlairar-se. Aquell

dia hi havia un fort temporal de neu i tramuntana. Fosquejava i el pilot començà a fer la maniobra per creuar el coll Forcat. Ja eren a l'altre vessant de l'Albera quan varen tocar els roquissers de puig Pinyer amb l'ala. L'avió xocà amb el pendent de la muntanya. Només hi hagueren tres supervivents, que caminant de nit enmig de la neu trobaren una carretera que els menà a la cantina de Requesens, trobant-se amb la Guàrdia Civil que pujava alertada pel soroll de la caiguda de l'avió i el seu incendi.

El 2 d'abril de 1994, a dos quarts de sis de la tarda, es van llançar 18 paracaigudistes des d'una avioneta del Centre de Paracaigudisme Costa Brava, d'Empuriabrava. En aquells moments, les condicions meteorològiques per a la pràctica d'aquest esport eren normals. Poc després de començar el descens, es va girar un cop de tramuntana de 65 km/h. El corrent d'aire va empènyer la gent cap al mar. Dels 18 paracaigudistes, cinc van caure a l'aigua, entre Empuriabrava i el far de Roses. D'aquest cinc, dos varen tornar nedant i un tercer va ser recollit per una embarcació. Es va haver de lamentar un mort i un desaparegut. La tramuntana va dificultar les tasques de recerca, en aixecar molta escuma i disminuir la visibilitat.

*Ales i hèlix al vent.
Serra de Rodes.*

L'ENERGIA D'ÈOL

20

46

La tramuntana és massa arrauxada per a ser una bona font d'energia renovable. El que cal, per domesticar un vent en forma de treball, és regularitat i no violència desencadenada.

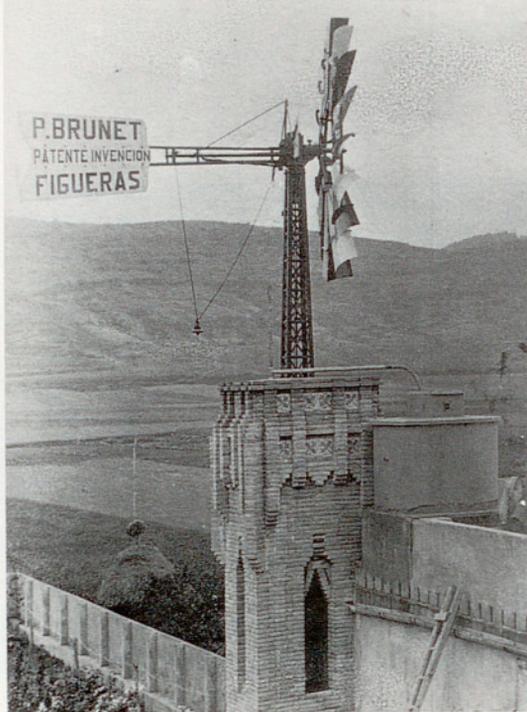
L'aprofitament que s'ha fet dels vents ha estat molt divers. En primer lloc a la navegació, on va ser la força motriu fins a l'arribada de la màquina de vapor, la qual va fer desplaçar les veles a la nàutica esportiva. Posteriorment els molins o aeromotors de mòlta de gra, dels quals se'n troben diversos testimonis, la majoria en forma de restes arquitectòniques dels segles XVI i XVIII. La torre del Vent, a Palau-saverdera,

correspondria a una estructura d'aquest tipus.

L'any 1872, Antoni Planas i Carbó fabricà, a Cassà de la Selva, el primer molí de ferro fos i pales d'autoregulació. Aquests aparells tingueren, des de la darrerria del segle XIX i en la primera meitat del XX, un important èxit per al bombament d'aigua, per a regar o produir electricitat. En el llibre *Molins de vent a les comarques gironines*, el seu autor, l'enginyer Jordi Tió, proposa un inventari de 714 molins que hi havia en funcionament. La comarca amb més efectius rutllant era el Baix Empordà, amb 236. El Gironès en tenia 205; la Selva, 173, i l'Alt Empordà —comarca que,

segons l'Atlas Eòlic de Catalunya, té la mitjana anual més gran de velocitat de vent— només 100.

El fabricant de molins multipales de les comarques gironines que aconseguí una millor tècnica fou Pere Brunet, de Figueres, possiblement perquè la seva patent havia d'encarar-se a la tramuntana huracanada. El seu encert consistí en introduir un element, la "raverna", que regulava l'orientació i tenia un contrapès per a mantenir la posició més adequada. Fabricà, entre 1906 i 1949, un total de 160 molins i arribà a tenir deu operaris. Exportà a França, Galícia, Palma de Mallorca i València.

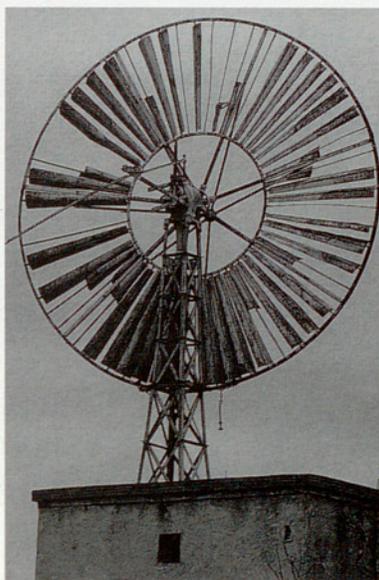
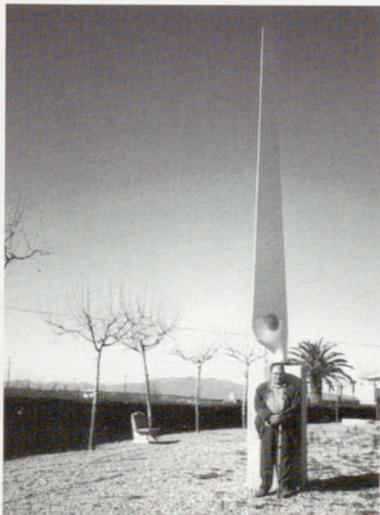

Molí de vent antic, de la fàbrica Brunet de Figueres.

*Molí construït per la
fàbrica Ubanell.
Torroella de Fluvià.*

La Guerra Civil i les xarxes de corrent elèctric van fer caure en desús l'aprofitament eòlic. Amb la crisi del petroli de l'any 1973 i el consegüent encariment de l'energia, s'ha tornat a considerar el potencial energètic, net, inesgotable i barat, que ofereix el vent. També el component estètic i la valoració del patrimoni etnològic i tècnic ha fet conservar antics molins familiars i fins i tot instal·lar-ne de nous en jardins, explotacions agro-pecuàries, camps de golf i piscifactories.

Pel que fa a la producció comercial d'electricitat, s'han portat a terme diferents experiències pilot a l'Empordà.

La primera fou a Garriguella, on cinc aerogeneradors disposats en forma reticular, per a evitar els efectes d'ombra del vent, podien donar una potència total de 120 kW funcionant en paral·lel. Aquest parc eòlic s'inaugurà el mes d'abril de 1984 i es clausurà el 1987 a causa del seu baix rendiment, ja que el lloc on s'instal·là no era l'òptim. Hi hagué una altra experiència puntual a Vilopriu.

El parc eòlic de Garriguella es traslladà en 1990 al puig Alt de Roses, on sis aerogeneradors de tres pales, que fan 18,5 m

*Monument al parc
eòlic de Garriguella.*

“La tramuntana és un vent destructor, turbulent i direccional; és a dir, té un component nord invariable, però està subjectada a brusques variacions d'orientació. Els molins de vent tradicionals precisen vents suaus i constants; vents d'estiu, marinades i terrals.”

TIÓ, Jordi: El Punt Diari, 18-V-82 (1994).

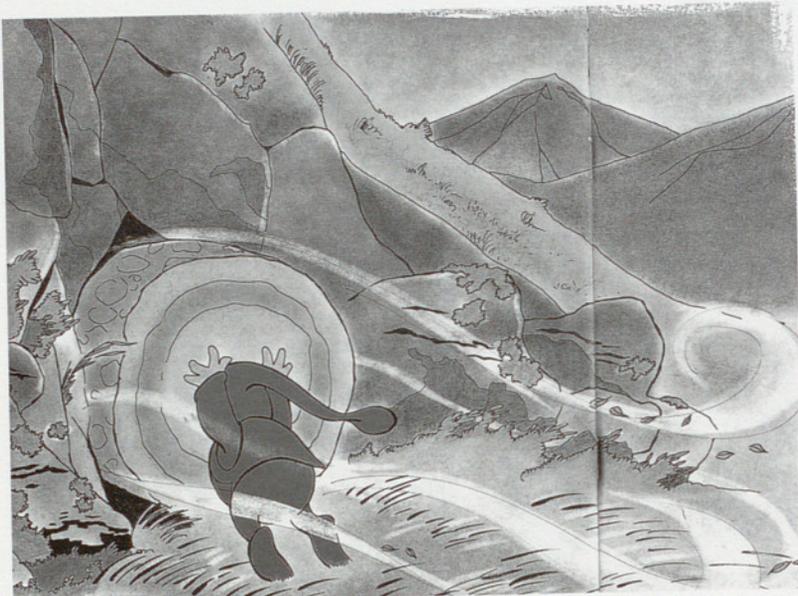
d'alçària i tenen un diàmetre de rotació de 15 metres, van generar 685.000 kW/h en 1992, contribuint en un dos per mil de l'energia elèctrica que es consumeix a l'Alt Empordà.

Aquesta experiència s'estendrà a altres llocs, essent especialment interessants la part nord de la línia imaginària que uneix Roses i Sant Climent Sescebes, el triangle Begur-Pals- Palafrugell i l'àrea compresa entre l'Estartit, Torroella de Montgrí i l'Escala, on s'ha autoritzat, al puig del Torró, una estació de dades eòliques per a un futur aprofitament a gran escala dels vents.

Darrerament s'ha proposat la instal·lació de nous aerogeneradors a la zona del cap de Creus per a aconseguir que el futur Parc Natural s'autofinanciï gràcies a l'energia d'Èol.

ORÍGENS APÒCRIFS DEL VENT

21

El vent neix d'una cova del massís del Canigó; allà en PIN s'encarrega de tapar-ne el forat perquè el vent no es converteixi en un huracà.....

48

Eol, amo helènic de tots els vents, lliurà a Ulisses un odre amb la tramuntana i tots els altres vents, llevat d'aquell que l'havia de dur directament a Ítaca. Quan Ulisses agafà el son, la tripulació obrí l'odre per a cercar-hi vi i els vents s'escamparen. Un temporal llançà el vaixell contra les costes d'Eòlia i la tramuntana arribà per primer cop a l'Empordà.

Joan Amades recollí un conjunt de llegendes sobre l'origen d'aquest "ventet": "Per l'Alt Empordà contenen humorísticament que la Mare de Déu del Mont i Sant Pere de Roda es tenen molta simpatia.

Quan Sant Pere de Roda està serè i el cim del Mont molt núvol, la gent diu que el "frare", o sia el prior del destruït monestir de Sant Pere, fa l'ullet a la Mare de Déu i aquesta es posa tota cofoia i prodiga la seva joia fent ploure o fent nevar; (...) Però al contrari, quan el Mont està mig serè i Sant Pere núvol, el frare s'enfureix, bufa com un dimoni i desencadena la tramuntana."

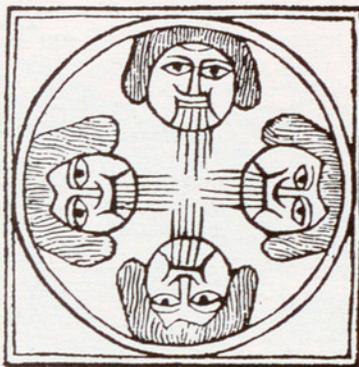
El mateix folklorista transcriu una altra llegenda popular: "Hom creu que en una cova de la muntanya de les Salines del terme de Maçanet de Cabrenys, que ningú no sap on es troba fixament, hi ha amagada una gran truja que

quan cria, per por que li vagin a prendre els garrinets, pren forma de núvol, s'enfila cel amunt i desencadena una tramuntana tan forta i furient que fa impossible l'accés a la seva cova. Per tot l'Alt Empordà és ben conegut un núvol qualificat de "truja de les Salines", que hom considera averany de tramuntana forta."

L'autor proposa altres causes fantàstiques en referir-se a "un dels senyals més certs del vent

és l'anomenada "barda de tramuntana", enfilall de núvols blancs alineats damunt de l'horitzó pirinenc, ben visibles de tot l'Empordà i de la Garrotxa i que, segons la veu popular, formen el cenyidor de noces de la Maria de França o de la Gavatxa, és a dir, de la tramuntana, abandonada pel seu casador moments abans de rebre la benedicció sacerdotal i que, irada, va llançar enlaire en un rapte d'enuig que encara li dura i que bé prou que fa sentir quan es recorda del desgavell de la boda."

Hi ha qui troba que la tramuntana és l'enuig d'un porcater de la Cerdanya, mal negociant i de galtes vermelles

que anà a vendre una porcada a l'Empordà. De resultes de l'engany que varen fer-li, guardà sempre més una pèrfida rancúnia per aquestes comarques, i cada cop que li ve a la memòria, envia gropades

Allà al Canigó, tothom sap que em dic PIN i que sóc qui s'encarrega de vigilar el forat on neix el vent.

No sé si sabíeu que el vent surt d'un forat. Us ho ben asseguro. Fa més de mil anys que el vigilo. Quan veig que el forat s'ha fet massa gros, corro a tapar-lo amb un tap de suro, amb un barret, amb una pell de bou. Depèn de les mides.

De no fer-ho, el vent creixeria fins a convertir-se en un huracà. Potser no heu vist mai cap huracà. No vulgueu veure'l. Els huracans no fan res més que destrossar totes les coses que troben al seu pas. Ho destrossen tot. Destrossen els teulats i destrossen les antenes, i, també, els arbres i les cases i tot el que poden. Sempre que la meva feina em deixa vaig a jugar amb els meus amics.

CORTADELLAS, Xavier:
PIN, el follet del Canigó, edició de la Fira de Girona, 1991.

i pluges cap a aquestes contrades. Per a anunciar-ho, en el cel de Banyuls de la Marenda s'aixeca "el núvol cerdà", furiós, enverinat i roig de coratge, segons Amades.

Restes de l'avió estavellat a Requesens, en l'extinció de l'incendi del juliol de 1986.

EL FOLKLORE DEL VENT

22

50

En èpoques reculades, les gropades de tramuntana donaven lloc a tota mena de supersticions. L'energia del vent podia netejar la comarca de malures. Per aquest motiu, fou primerament divinitzada per les civilitzacions paganes i molts anys després, per implorar els mateixos objectius de profilaxi ambiental, es féu la processó mariana a Requesens.

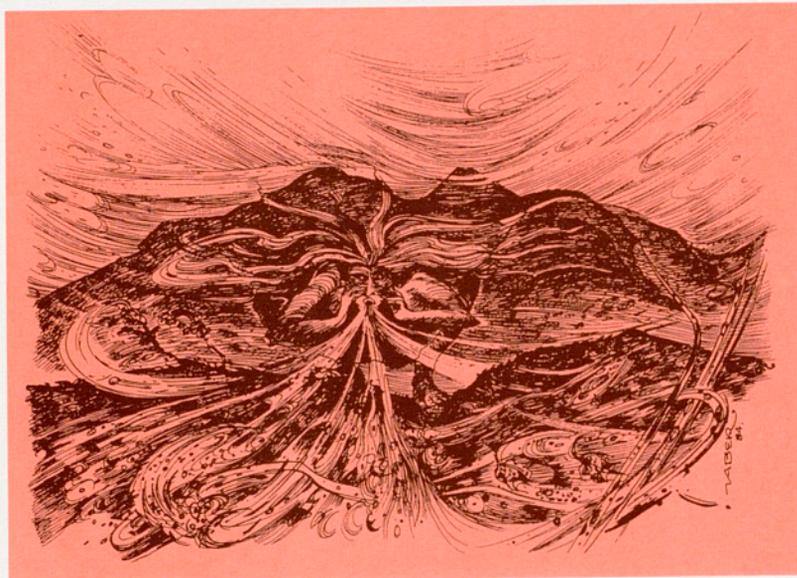
L'historiador Pella i Forgas, en la seva obra *Historia del Ampurdán*, ho explica de la següent manera: "Entonces en mitad de las epidemias, un genio solar saneaba la atmosfera desencadenando un viento cuyo aliento gigante

choca furioso en las rocas de los Pirineos, gira dentro de las selvas de Recasens y por fin corre lanzándose a las llanuras ampurdanesas limpiando el cielo de nubes y los pantanos y la tierra de miasmas. Con ello otra fuerza de la naturaleza quedó divinizada: la tremontana (sic). En tiempo de Augusto la ciudad de Narbona vió levantar por orden del César un templo al dios Circio (la tremontana) por que purificaba el aire de efluvios de los lagos que por doquiera aquella ciudad tiene vecinos."

Aquest ventijol, si és suau, dóna lloc a situacions divertides. El poema de Joaquim Ruyra ens diu:

*Tires vells
a capgirells
i llurs capes caragoles
i al jovent
alces rient,
els faldons i camisoles.*

La tramuntana, ha estat emprada com a definició o crossa que acompanya qualsevol persona, manifestació o referència empordanesa. Fa uns anys es va convocar un concurs públic per a escollir un eslògan de promoció de Figueres. Se'n trià un que va resultar polèmic: "Figueres, bon vent". El periodista Narcís Jordi Aragó manifestà el seu desacord en

Dibuix de Taber.

un assenyat article titulat "Bon vent per a un mal eslògan", on comentava "Si és que l'eslògan de promoció de Figueres havia de parlar de vent, els responsables podien haver-lo triat entre les expressions populars: Bufada de vent, Ratxa de vent, Cop de vent, Vent franc, Vent obert, Vent de dintre, Vent de sol, Anar a vent, Vent en popa, Com el vent, A

tot vent". El poeta figuerenc Pere Prada suggerí un bon reclam per a la ciutat de serveis, comercial, gastronòmica, turística i que té interessants equipaments culturals: "Figueres, museus al vent".

La tramuntana té un gran poder de convocatòria: actes com la xerrada sobre aquest vent i els

Rètol de la font de la vila de l'Escala.

La tramuntana i els vents huracanats que durant la nit sembla que modulaven una tètrica cançó, tenien una estranya ressonància a l'interior de les cases; a prop del foc i arrupits al llit, la imaginació s'exaltava i se sentien uns sorolls estranys, ombres bellugadisses, passes insegures, la por i els fantasmes....

Terrades, Llers i altres pobles de l'Alt Empordà, deia, són pobles que reben la tramuntana a ple rostre; per això són rics en contes de bruixes que es transmetien de generació en generació amb els seus agraïments i variants (...)

GIRONELLA, Joaquim: "La tramuntana porta les bruixes", article publicat al *Setmanari de l'Alt Empordà*, 20 de març de 1991.

seus efectes sobre les persones, que desenvoluparen Alfred Rodríguez Picó i Antoni Bulbena, l'octubre de 1993, o el pregó de les fires de Figueres de 1994, a càrrec de Pep Vallès, atragueren un gran nombre de persones.

El vent bufa a fora, però es porta a dintre. En algunes cerimònies d'incineració de difunts s'apel·la a la tramuntana per escampar la personalitat per la terra que li és pròpia.

LA PROCESSÓ DE REQUESENS

23

Castell de Requesens.

52

Per a la gent de l'edat mitjana, una gropada de tramuntana podia ser quelcom sobrenatural. Calia resignació cristiana per a suportar que Èol s'emportés una anyada a punt de segar, però, per altra banda, hi havia l'esperança que s'endugués les malures i deslliurés persones, animals i conreus de tota una sèrie de plagues i malalties.

L'any 1612, unes revingudes dels rius Muga i Manol enaiguaren gran part de la plana empordanesa. Segons la tradició, en aquestes aigües embassades es va originar una epidèmia de pesta que s'escampà per tota la comarca. Durant deu anys fou delmada la

població. S'invocà la Mare de Déu de Requesens demanant que s'eixuguessin aquells estanyols i foragités els miasmes. Un dilluns, que segons uns autors fou el darrer de maig i segons d'altres el primer de juny, començà a sentir-se la tramuntana que retornaria la salut a cases, masos i cortals.

En agraïment, i per garantir la salubritat del país, se seguí celebrant anualment una processó i l'aplec al santuari de la Mare de Déu de Requesens, al terme de la Jonquera, fins que va ser abolida per la Revolució de 1868.

Aquesta processó de la tramuntana sortia de Figueres

al so de la campana de la capella de Sant Sebastià, advocat contra les pestilències i contagis. Es feien fogueres per tal que els pobles del voltant s'assabentessin del romiatge. Al seu pas, els romeus —només admesos els homes— eren rebuts per les autoritats, que acompanyaven els figuerencs fins al límit del terme i moltes vegades s'afegien a la gentada, seguits de devots locals. Els pelegrins duïen la barretina

ALLÒ QUE EL VENT S'ENDUGUÉ

24

Grua tombada a Figueres, el 1995.

54

La tramuntana ha estat, en els seus dies més violents, la causa directa de destrosses que en algunes ocasions han passat als annals. És el cas de l'enfonsament de la torre del rellotge, al campanar de l'església figuerenca de Sant Pere, l'any 1817, quan la campana de les hores va caure a l'interior del temple a través del forat que havia produït a la cúpula durant la caiguda, mentre la campana dels quarts, desplaçada pel vent, queia a la plaça de l'Ajuntament. En endavant, les campanes van ser muntades en una cúpula oberta, d'estructura metàl·lica i semblant a una gàbia, per a no oferir resistència al pas del vent.

Durant les fires de la Santa Creu de 1991, la tramuntana va aixecar més de vint metres l'estructura d'un dels pavellons en construcció. La projecció violenta de les seves bigues d'alumini va malmetre els del costat, amb danys valorats en 35 milions de pessetes.

Fils elèctrics que se'n van conjuntament amb el subministrament que transporten, anemòmetres que s'espatllen per l'excessiva velocitat que han de registrar, tanques publicitàries que esdevenen més artístiques un cop rebregades pel vendaval, plaques solars que es recargolen com si fossin de paper. Testos, tendals, teules

i teulats d'uralita convertits en objectes voladors, fins que aterren contra el vidre d'algun aparador pròxim. Cotxes llançats al riu Muga des del pont de la carretera de Vilabertran, contenidors d'escombraries que adquireixen velocitats uniformement accelerades, escultures com *Nit i dia* de Daniel Lleixà, a Figueres abatudes per terra, o el matalàs del gimnasi que va sortir volant del camp municipal d'esports de Palafrugell el 20 d'octubre de 1991. Pareds, rètols, fanals i bastides també formen part d'aquesta relació, a la qual moltes persones hi afegirien experiències personals amb paraules que, potser, no s'emportarà el vent.

De la destrucció, el 5 de desembre de 1877, per la tramuntana, de la part superior de ferro del pont ferroviari en construcció a Colera, Eduard Rodeja en posseïa una fotografia que va ser reproduïda com a document històric en la *Geografia de Catalunya*, publicada per l'editorial Aedos, de Barcelona, el 1958. També a Colera, en un punt del traçat ferroviari particularment exposat a la tramuntana, la companyia va haver de construir-hi un mur de protecció contra el vent, per a evitar que els vagons de fusta en estacionament veiessin volar la seva coberta o resultessin bolcats, com havia passat en diverses ocasions. Eduard Fontserè esmenta el testimoni del maquinista del ferrocarril, Francesc Bellbei, que assegurava: "A Portbou s'han de travar els vagons, perquè el vent els fa córrer."

El 1929, la tramuntana va arrencar una part de la coberta de l'estació de Portbou i va caldre reforçar l'estructura metàl·lica. En un article periodístic (*El Temps*, 9-11-90), el meteoròleg Alfred Rodríguez Picó reporta que un autocar va ser bolcat per la tramuntana al Pas del Frare, entre Colera i Portbou, el març de 1987.

Tren tombat pel vent.

Bufarades

Aquella nit bufava un tramuntanal de bogeria. Amb denominació d'origen Empordà-Costa Brava. Les paperines de plàstic es convertien en aus perilloses i agressives.

Unes petites partícules de no-sé-què feien aplecs dins els meus ulls. Els carrers deserts i només quatre intrèpids desafiant l'enèrgica bufarada.

Seixanta, noranta, cent trenta, dos-cents cinquanta quilòmetres a l'hora. Davant d'aquella força, l'única salvació era abraçar-se a aquella farola que quedava a vuit metres.

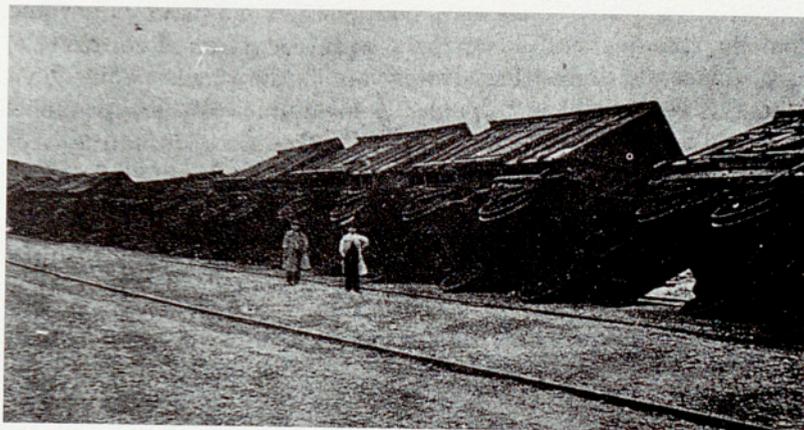
Abastar-la semblava impossible. La llum espurnejava entre fullaraca i bitllets de tres mil. Les ungles relliscaven per aquell màstil salvador i la descàrrega es veia venir. Txac! Cabells en punta, els dits sanguinolents i la fi

del món a la vista. Tot i haver perdut les sabates i un mitjó no podia deixar-me anar d'aquell pal gloriós.

Enmig d'aquell ambient apocalíptic i davant la meua estupefacció va aparèixer aquella sotana negra que planejava amb elegància. Semblava un corb però no ho era. Era mossèn Solana, amb les seves inconfusibles ulleres de cul d'ampolla però sense aquell perruquí que tantes burles havia aixecat a les classes de tauromàquia.

Diuen que els empordanesos estem tocats per la tramuntana. De fet, quan bufa només ens queden dues opcions; somniar ben atrinxerats entre edredons o intentar recuperar la perruca de mossèn Solana. Excitant.

PUJOL, Carles. Rev. *Setmanari de l'Alt Empordà*, 27-10-93.

I SI EL VENT NO HO IMPEDEIX

25

*El teatre Lido,
destrossat pel vent.*

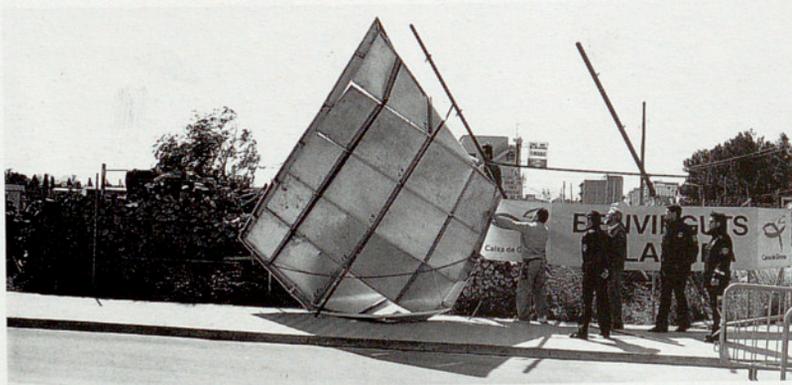
56

Podria establir-se un inventari inacabable d'objectes i instal·lacions arrabassats per la tramuntana en moments de fúria, d'actes públics suspesos o alterats pel vent. La seva capacitat

destructora sembla mostrar predilecció contra els actes de les tradicionals fires i festes de Santa Creu, a Figueres, o potser és que, simplement, han merescut més caràcter d'esdeveniment i com a tals són

recordats. El 3 de maig de 1910, la tramuntana va destrossar els decorats de l'estrena que havia de tenir lloc l'endemà, a la plaça de braus de Figueres, de l'adaptació musical feta per Josep Carner del *Canigó* de Jacint Verdaguer, amb música de Jaume Pahissa i sota la direcció escènica d'Adrià Gual, amb l'orquestra i el cos de ball del Liceu. La funció es va veure ajornada fins al 12 de juny següent.

A la mateixa plaça, durant una cursa de braus celebrada el 12 d'agost de 1961 en homenatge

*Rètol publicitari de la fira
de Figueres esberlat pel
tramuntanal.*

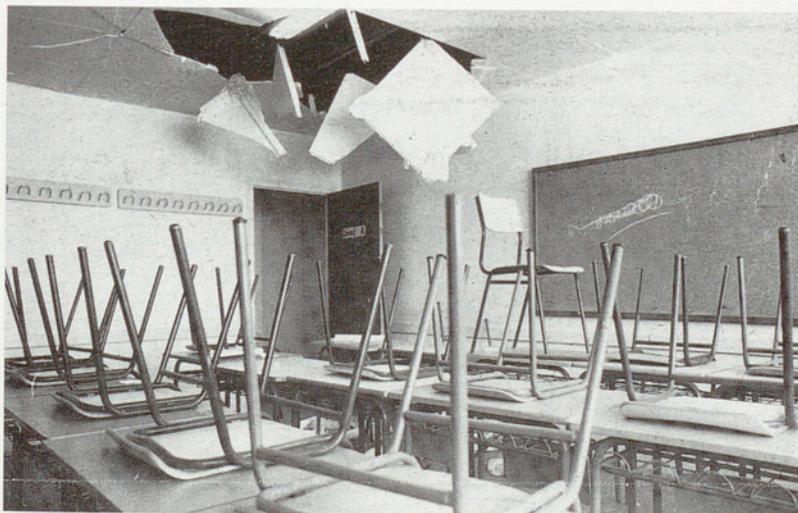
a Dalí, la tramuntana va impedir que arribés l'helicòpter que s'havia d'endur pels aires un dels braus, dintre de la posada en escena de l'acte dalinià.

El 2 de maig de 1991, la tramuntana va desmantellar l'estructura del teatre de revista Lido, muntada amb motiu de les fires figuerenques. El mateix dia calia suspendre, per idèntica causa, la Feria de Mayo de Platja d'Aro. Pocs dies abans, el 20 d'abril, a Llançà, la tramuntana va obligar a substituir per un simple fanal la Flama de la Sardana que arribava des de Salou, portada per relleus de corredors, amb motiu de la proclamació d'aquesta localitat com a Ciutat Pubilla de la Sardana. El diumenge 22 de desembre de

1991, la tramuntana impedia utilitzar el foc en el Pessebre Vivent de Peralada i en feia perillar els decorats.

El carnaval de l'any 1993, pel febrer, es va veure afectat per la tramuntana a diferents municipis de la zona, sobretot amb la suspensió de balls organitzats en envelats. En les mateixes dates es va haver de suspendre, per culpa del vent, la sardinada de Palamós que havia de commemorar l'enterrament del Carnestoltes i l'arrossada d'Albons, on els organitzadors temien que els participants acabessin menjant "més sorra que arròs".

La tramuntana ha obligat a suspendre classes per destrosses a les aules escolars.

L'any 1790 aquest organisme de París [l'Assemblea Nacional Francesa] havia pres la decisió d'unificar, de forma pràctica i segura, una norma única per a longituds i pesos. Es tractava d'establir el sistema mètric decimal, encara vigent.

Foren els geodèsics i astrònoms Jean Baptiste Delambre i Pierre Mechain els encarregats d'establir les triangulacions entre el Mont i les futures estacions de Puigsacalm i Rocacorba.

L'estratègica situació d'aquesta muntanya tant emblemàtica a la nostra comarca, amb els seus 1.117 metres d'alçada i dintre del triangle previst amb Barcelona i Dunkerke, l'havien convertit en un punt d'importància geogràfica definitiva.

Els científics francesos romangueren dalt de la muntanya els dies 13 i 14 de setembre de 1792. Un any després, Méchain tornava una altra vegada al Mont per a completar les seves dades i assenyalen les cròniques que l'expedició va patir molt a causa dels forts vents [de tramuntana] que bufaven al cim i que els van obligar, en algun moment, a retirar els seus aparells, amenaçats per la forta ventada.

MUNARRIZ, Núria: article "El sistema decimal fou mesurat des de la Mare de Déu del Mont". Setmanari de l'Alt Empordà, 7-X-92

UN VENT CLÀSSIC

26

Mar en el moll grec
d'Empúries.

58

Les referències literàries a la tramuntana són nombroses des de l'antiguitat. En la literatura, conjuntament amb el folklore i les dites populars, el fenomen ha trobat les expressions més desenvolupades. El típic vent del nord de la província romana Tarraconense, i més concretament de la vall de l'Ebre, ja és esmentat abans de la nostra era al llibre tercer de la història de Roma *Origines*, de Marc Ponci Cató (234 aC-149 aC), polític i escriptor romà conegut per Cató *el Vell*, que va residir a Hispània. Deia: "El cerç us tapa la boca quan parleu i tira a terra un home armat i un carro carregat". De l'obra *Origines* només ens han

arribat fragments, i la transcripció de la frase no prové directament de la versió original, sinó de l'al·lusió que en fa més tard l'erudit llatí Aulus Gel·li en les seves *Noctes atticæ*.

Estrabó, geògraf i historiador grec del segle I, diu de la tramuntana provençal, com recull Manuel Sanchís Guarner en el llibre *Els vents segons la cultura popular*: "Les rauxes del Melambori, ventada glacial i bastant forta, segons diuen, per arrencar i per rodolar moltes d'aqueixes pedres i fins i tot per tombar els homes, davallant-los de llurs carros i despullant-los amb el cop de les armes i els vestits."

La tramuntana de la Narbonesa havia estat degudament mitificada en temps dels romans, convertida en una divinitat ritual. El déu Cerç tenia el seu temple a Narbona, la capital de la Gàl·lia romana de la qual Sèneca sentenciava *Narbo ventosa vel venenosa* en una disjuntiva contundent: o ventosa o verinosa.

Ramon Llull esmenta, el segle XII, en el *Llibre de meravelles* "quatre vents principals, ço és saber, vent a levant, e a ponent, e a migjorn, e a tremuntana (...) Lo vent que és a migjorn és engendrat per vapors humides e caldes, e lo vent qui és engendrat a tremuntana és per vapors seques e fredes."

En el segle XIV, Bernat Metge, en el seu *Somni*, apunta: "Ne per què lo levant tira les nus plujoses a su mateix e la tramuntana les encalça." En el segle XV, en el *Tirant lo Blanc* es llegeix: "A vós, senyora princesa, que del món sou la tramuntana on tots els mariners prenen govern."

Ausiàs Marc, al poema *Veles e vents*, popularitzat en els nostres dies com a cançó per Raimon, parla, en el segle XV, del *vent tremuntanal* dintre del conjunt de vents (*mestre* o *mestral*, *ponent*, *xaloc*, *llevant*, *grec* o *gregal*, *migjorn*) que invoca per tal que li facilitin el retorn. Aquest últim element fa pensar a dos dels estudiosos

El cèlebre poema d'Ausiàs Marc, en la grafia parcialment modernitzada de l'edició de Joan Ferraté, diu:

*Veles e vents han mos desigs complir
faent camins dubtosos per la mar.
Mestre i ponent contra d'ells veig armar:
xaloc, llevant los deuen subvenir,
ab llurs amics lo grec e lo migjorn,
fent humils precis al vent tremuntanal
que en son bufar los sia parcial
e que tots cinc complexquen mon retorn.*

més recents, Joan Ferraté i Pere Gimferrer, que Ausiàs Marc es podia trobar en aquell moment a Itàlia, potser a Venècia, amb desig de retornar a la seva Gandia. A la primera estrofa de vuit versos passa revista explícita als vents, però

tan sols en reconeix cinc com a influents i deixa el gregal i el migjorn com a "llurs amics" secundaris.

El mateix Ausiàs Marc també hi al·ludeix en el poema 48: "Així com cell qui de Migjorn les terres/ va encerquant per vent de tremuntana."

En l'època contemporània, el begurenc Josep Pella i Forgas difícilment podia deixar de parlar del tema en la seva *Historia del Ampurdán*, de l'any 1883. Fa referència a les al·lusions a la tramuntana d'Aviè, Sèneca i Cató, alhora que publica una descripció del romiatge de Requesens.

La tramuntana colgava de sorra l'antiga carretera d'Empúries.

VENT POLÈMIC

27

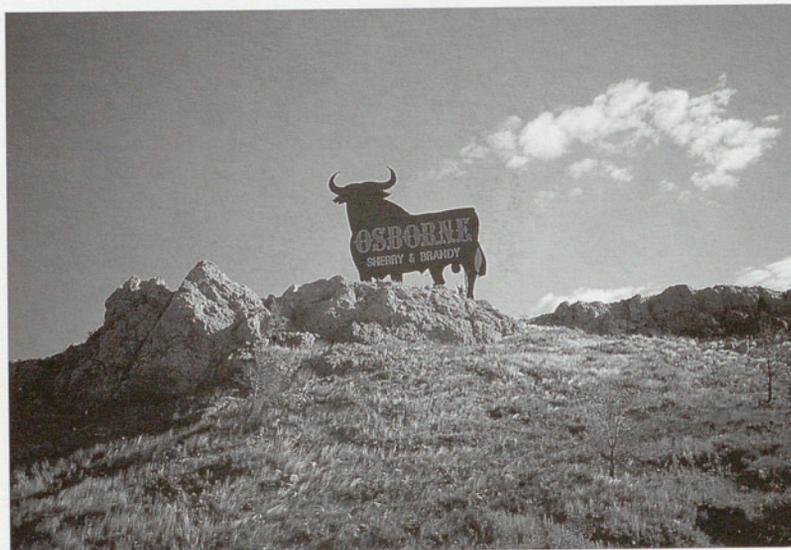
60

L'etern debat entre partidaris i detractors de la tramuntana va donar peu a una curiosa polèmica d'articulistes, esdevinguda fa més de cent anys, en dos números consecutius del setmanari figuerenc *El Eco Ampurdanés*, pel desembre de 1878. Primer, Eduardo de Arévalo hi va publicar un inflammat, èpic article a favor del vent, amb un arravatament romàntic que havia de suscitar la immediata reacció de l'escepticisme autòcton. La rèplica consistí en girar com un mitjó les mateixes frases i el seu estil ampulós, però per a sostenir la idea inversa.

El primer opinant començava escrivint: "Bienvenida seas, mensajera de la prosperidad y de la salud, aventadora de los bosques, madre solícita del Ampurdán: ¡Bienvenida seas! Los dormidos ecos de los valles despiertan y responden alborozados, al retumbar de tu potente voz. Las copas de los árboles centenarios palpitan gozosas y te saludan, entonando melódicos himnos. Las ramas secas y los troncos carcomidos crujen, y estallan y se desgajan. Las piedras se desprenden con estrépito, desde las cumbres a los abismos, arrebatadas como si fuesen ligeras aristas, como leve tamo. Y en dilatadas latitudes que recorres, todo te

expresa alegría y te dice:
¡Bienvenida seas!"

Possiblement resultava molt temptador el contestar-li. Jaume Roig, l'opinant contrari, publicava la setmana següent, a les mateixes pàgines d'*El Eco Ampurdanés*, òrgan del casino Figuerense, un article sota l'epígraf "Sobre gustos no hay nada escrito": "Mal hayas, mensajera de la esterilidad y de la miseria, devastadora de los bosques, madrastra cruel del Ampurdán: ¡Mil veces mal hayas! Los tranquilos ecos de los valles se turban y anonadan amedrentados al retumbar de

El toro d'Osborne: 12 metres d'alt i resistint tramuntanals de més de 110 km/h. Biure d'Empordà.

tu ronca voz. Las copas de los árboles centenarios crujen con estrépito, y se rompen con siniestro estruendo, produciendo horroroso estallido. Las más verdes ramas, cuyas fibras reblandece exuberante savia, son tus víctimas predilectas. A tus destructores efectos deben su escasa frondosidad las plantas de nuestros bosques, pues solo se libran de tu fatal furor las ramas secas en las que no puedes hacer presa. Las piedras se desprenden con estrépito desde las cumbres, sembrando a su paso la desolación y el estrago, y en las dilatadas latitudes que recorres, todo experimenta los destructores efectos de tu furia,

Les assegurances pagaran els danys

La tramuntana ha passat bufant a més de 150 quilòmetres per hora. Feia anys que no es deixava sentir tan forta. La comarca ha patit de valent el seu vent, que ha deixat seqüeles, com la palmera caiguda a Roses damunt d'uns vehicles (foto Rodríguez). Els danys, però, fets en instal·lacions i edificis seran pagats per les assegurances (Informació a la pàgina 9)

Notícia publicada al setmanari Hora Nova.

en todas partes infundiendo el temor y el espanto. Todo el mundo exclama ante la brusca pujanza de tus embates: ¡maldita seas!

I acabava en to apocalíptic: “Y Dios te anuncia, sin duda, en la hora tremenda de su cólera, cuando con el crepúsculo vespertino se acentúa el sombrío cariz del horizonte, cuyos sombríos celajes presagian tormentosa borrasca, y las agitadas aves azoradas, revelando con sus estridentes gritos el espanto de que se hallan poseídas por la

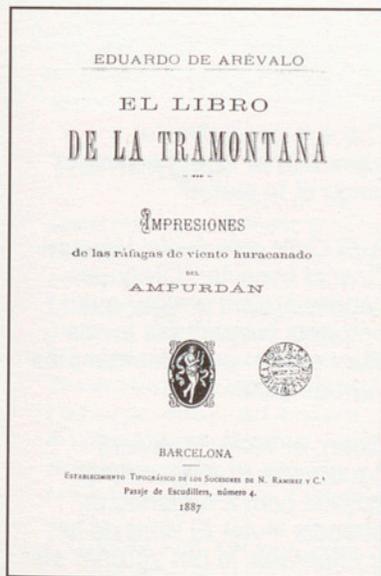
Portada del llibre d'Eduardo de Arévalo.

“(…) Després de nou anys d'exili, Alexandre Deulofeu va tornar a Figueres i va treballar en la farmàcia familiar, al carrer Monturiol, a la rebotiga de la qual hi va escriure part de “La matemàtica de la història”. En aquest carrer els ions de la tramuntana deuen ser particularment actius, perquè hi han nascut els tres figuerencs més notables dels últims dos segles: Narcís Monturiol, Salvador Dalí i Carles Fages de Climent.”

PAGÉS, Vicenç: “Vindicació d'Alexandre Deulofeu”. *El Punt*, 8-8-93.

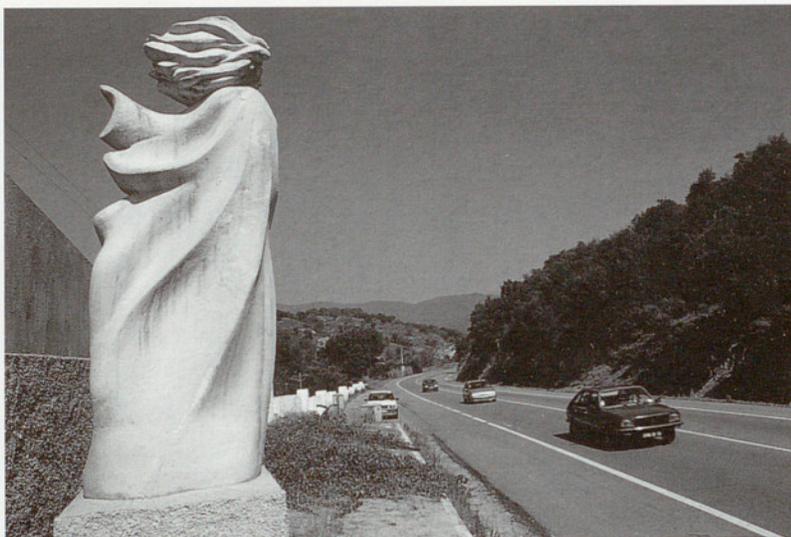
inseguridad de guarecerse en la penosa noche que les aguarda. ¡Mal hayas, maldita tramontana, mil veces mal hayas!”

Nou anys després, Eduardo de Arévalo va publicar a Barcelona *El libro de la tramontana. Impresiones de las ráfagas del viento huracanado del Ampurdán*. Hi recollia, entre d'altres, aquell primer article seu gairebé “a petició del públic”, segons explica en el pròleg, per mor de la ressonància obtinguda. Els dos articles enfrontats serien recollits novament en *El llibre de la tramuntana*, publicat a Figueres el 1954 com apèndix d'*El Ampurdanés*.

ESCRIT SOBRE EL VENT

28

Monument a la
Tramuntana, a la
carretera N-II.

62

En el seu discurs presidencial dels Jocs Florals de la Bisbal, l'any 1901, mossèn Cinto ja acordava un lloc preeminent a "la seca i rufalosa tramuntana". En un llarg paràgraf, amb el to èpic que era propi de l'autor de *Canigó*, acaba preguntant-se: "El cavall desbocat que amb les crins eriçades i a voltes amb ales i tot que figura sovint en les monedes d'Empúries, ¿seria tal vegada símbol de la tramuntana que escrostonava les seves muralles de dos mil anys, com ara galopa damunt el seu sepulcre?"

Joan Maragall escriuria, el 1908, la lletra de la sardana *L'Empordà*, on la comarca

queda consagrada com a "palau del vent". La qualificació podria estar inspirada en el primer vers de *L'Himne a l'Empordà*, escrit en 1895 pel bisbalenc Ramon Masifern, que comença: "Salut, noble Empordà, palau de la franquesa."

A les *Cançons de rem i de vela*, de 1923, Josep M. de Sagarra exclama: "Tot, pedra i mar i rutes de la vila/ tot és del vent! La vinya, el clos desert,/ la tramuntana cau, puja i s'enfila/ i grinyolant no deixa res per verd". I a l'última estrofa conclou: "Tot ho eixuga, ho estripa i ho esbatana,/ o vent d'horror!, o mar desesperat!"

O pobre cor a dins la tramuntana! Pobre cor meu ningú et té pietat!"

A *El Crist dels vents*, Ventura Gassol escrivia: "Oferiu els cabells al sant oratge/ que enforteix l'esperit i fa el cos lleu:/ el vent de tramuntana és vent de Déu".

Quan, el 1954, la revista figuerenca *El Ampurdanés* publica com a almanac un apèndix titulat *El llibre de la tramuntana*, ja pot agrupar els

nombrosos autors en sis seccions temàtiques: prosa literària, poètica i periodística, històrico-científica, selecció i col·laboració, i anecdòtica i documental. Hi figuren Josep Pla, August Pi Sunyer, Jacint Verdaguer, mossèn Carles de Bolòs, Frederic Rahola, Josep M. de Sagarra, Eduardo de Arévalo, Josep Pella i Forgas, J. Garriga Pujol, Jaume Roig i Joaquim Pla Cargol. Ben abans, el 1887, havia aparegut *El libro de la tramontana*, subtítulat "Impresiones de las ráfagas de

Una de les nombroses publicacions dedicades a la tramuntana.

viento huracanado del Ampurdán", escrit per Eduardo de Arévalo i editat a Barcelona.

La descripció, literàriament magistral, d'una entrada de tramuntana a Sant Pere Pescador, per part de Prudenci Bertrana a *Proses bàrbares*, va merèixer ser inclosa *in extenso* pel seu valor descriptiu en el treball científic d'Eduard Fontserè.

Rètol de la vila de l'Escala tombat pel vent. "L'Escala n'és mal port, pel vent de tramuntana".

Tramuntana

*Quan tramuntana negra, freda gemegosa
sacjeja els brancams, truca el finestral
per excitar.
Cada vegada m'estimo més el fustam
d'olivera dels seus pits verges.
Mitjanit colpirà i cediran els visos.
Té per costum entrar agradosa,
i fer-se la senyora del meu cos.
A voltes s'enfurisma. Amb uns ulls de pantera,
es treu les mitges, m'arramba a la tauleta
i cuida a escanyar-me. Esglai brutal esglaiant-me.*

CUSTODI, Àngel: *Monstruari* (1994).

SINISTRA COLLONADA!

29

64

L' autor més abundant, Josep Pla, a l'hora de retratar la tramuntana al llarg de múltiples passatges d'una oceànica obra li va dedicar també un ampli treball, "El vent de garbí i la tramuntana (Assaig sobre la meteorologia del país)", publicat en versió definitiva el 1968, al volum 7 de l'obra completa, *El meu país*.

Suma fragments diferents, tant documentals i informatius com anotacions de joventut al costat de reflexions de maduresa fetes a l'hora de compondre la redacció de l'obra completa. És quan escriu, després de fer la distinció entre la variant benigna de l'aire de tramuntana i la modalitat huracanada: "De

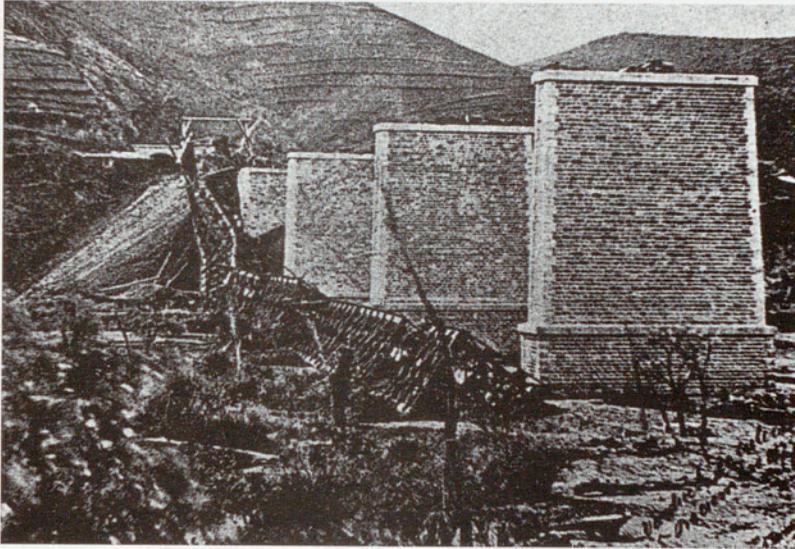
jove vaig ser un enemic declarat d'aquest vent i em vaig burlar de tots els escriptors que l'havien cantat, que són innumbrables. Observava l'admiració que en el fons la gent del meu país li porta (...) Les meves idees han sofert un canvi. Em sembla haver comprès la raó de l'obscura, avial, admiració que la gent del meu país sent per aquest vent. Aquesta admiració persisteix (...) perquè el clima de "l'aire de tramuntana" és literalment un clima ideal —un clima tònic, vital, amable, prodigiosament higiènic i purificat. En la meua situació present, no en demanaria d'altre (...) Ja ho he dit: personalment prefereixo a un dia de vent de garbí cinc de

Pantalles de l'abocador de Pedret, posades per retenir els plàstics i papers quan es buiden els camions i evitar que se'ls emporti la tramuntana.

tramuntana. Sospito que sobre aquest fet, hi ha, en el meu país, unanimitat."

Excel·leix en nombrosos passatges, pel que fa a la descripció del vent, com quan en *El meu país* visualitza literalment la tramuntana i el garbí entaulats en contraposició, o bé quan en cinc prodigioses pàgines d'*Aigua de mar* hi veu una morosa entrada de garbí o llebeig, el migdia, sota les Voltes de Calella.

*El pont del
ferrocarril de Colera
tombat pel vent.*

El tema apareix de manera reiterativa i fins i tot contradictòria, com no podia ser altrament, en la vasta obra desplegada i retocada al llarg de moments molt diferents de la seva vida. Al capdavant, en la senectut filava menys prim i podia escriure, amb acidesa arravatada, en *Notes per a Sílvia*: "La interpretació del temperament empordanès a través d'aquest vent salvatge i ignominiós és falsa. El nombre d'esventats que hi ha en aquestes terres és, aproximadament, igual que a tot arreu —potser menys que a la Plana de Vic, que és considerable."

O encara, en un dels últims volums, *Escrits empordanesos*:

"El poeta Joan Maragall escriví que l'Empordà era el Palau del vent. Ho digué, probablement, com un elogi. Sinistra collonada! És impossible de lligar la forma arquitectònica d'un palau amb un vent qualsevol."

A Escrits empordanesos, Pla replica uns versos de Fages de Climent segons els quals la tramuntana torna el pit valent: "La quarteta, que és ben girada, és una declamació d'escàs fonament. És tan absurda com l'Empordà, palau del vent. Jo també he nascut en aquest país i conec la tramuntana (...) Aquestes ventades deprimeixen, abalteixen, arrossen el cos humà, produeixen protestes perfectament intel·ligibles. La tramuntana és un mal negoci, perquè és destructiva: és una força còsmica superior a qualsevol forma humana, una forma gratuïta i negativa. Després de quatre o cinc dies de bufar frenèticament, les persones que vivim en aquest país ens tornem mig folles, no sabem a quina paret toquem."

*La tanca, a la
carena de
l'Albera, que reté
les fulles de faig
que porta el vent.*

DEL SABATER D'ORDIS A FAGES DE CLIMENT

30

66

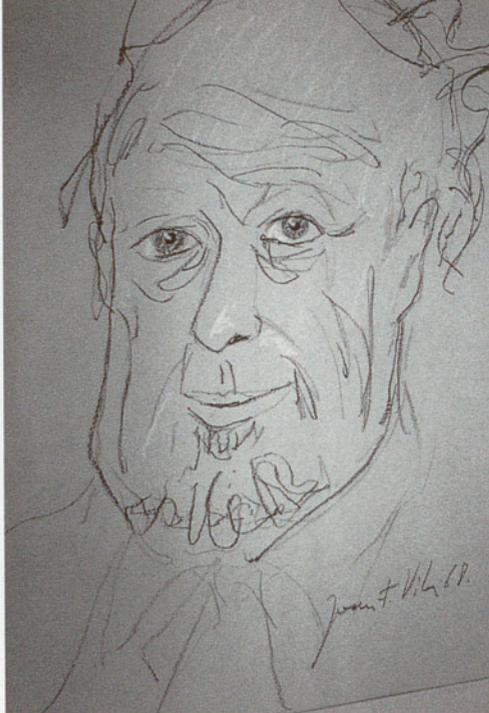
El, sens dubte, més destacat poeta empordanès de tots els temps, és alhora una de les figures més mal conegudes. La seva obra ha patit una de les difusions més irregulars, desafortunades, tant en vida de l'autor com en l'actualitat. El fet ha donat peu a una restringida mitificació i al convenciment que l'escàs coneixement que se'n té representa la punta de l'iceberg en relació al lloc que li pertocaria.

Carles Fages de Climent va néixer a Figueres el 1902 i hi va morir el 1968. Algunes aproximacions tímides i alhora essencials van aparèixer a la recopilació de conferències publicada el 1978 per l'Institut

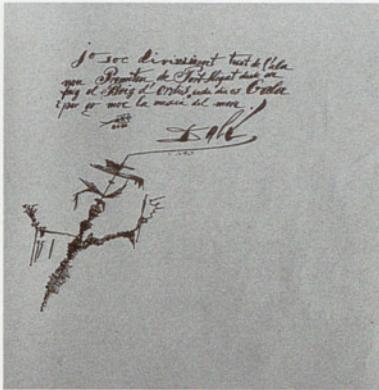
d'Estudis Empordanesos; al capítol que li dedica el 1980 Josep Pla a *Escrips empordanesos*, al dossier de la revista *Empordà Federal* del maig de 1988, i a la *Revista de Girona* de setembre-octubre del 1993 per part de Jordi Pla.

La tramuntana, entre d'altres temes íntimament vinculats a la història i a la personalitat empordaneses, van trobar en Carles Fages de Climent una de les expressions més elaborades, des de la primera obra publicada el 1924, a l'edat de 22 anys, *Les bruixes de Llers*, fins als epigrames més "clandestins" o els títols encara pendents d'aparició, com *El somni de cap de Creus*.

La tramuntana simbolitza, precisament, l'excepció pel que fa al desconeixement que plana sobre l'autor, en la mesura que la seva *Oració al Crist de la tramuntana* ha gaudit d'extraordinària popularitat, a desgrat del fet que aquests cinc versos representen una gota d'aigua en la seva obra. Ell mateix ho definia, en una entrevista que es publicaria per primer cop vint anys després de la mort: "M'han comprès unes minories molt selectes i alguns dels meus poemes, com el *Pare nostre de la tramuntana* (sic), en realitat un epigrama de cinc versos en forma de jaculatòria, ha tingut una difusió molt gran: ha estat imprès més de vint

Retrat de Carles
Fages de Climent
realitzat pel pintor
Felip Vilà.

Dibuix i autògraf de Salvador Dalí en el llibre *La Balada del sabater d'Ordis*.

vegades i consta en rajoles, en ferros, en fustes, en edicions de paper i, sobretot, en el cor i en la memòria de tants empordanesos que això sol potser em compensaria de moltes depressions que alguna vegada he sofert degut a la incomprensió de la qual he estat objecte” (“Entrevista inèdita amb Fages de Climent”, Joan Bosco Jiménez i Xavier Jiménez, *Empordà Federal*, novembre de 1988).

Una de les obres més apreciades, la *Balada del sabater d'Ordis*, atorga novament a la tramuntana un

L'Oració al Crist de la tramuntana, en unes rajoles a Castelló d'Empúries.

paper immancable en l'entrellat del poema, quan l'antic sabater, enfollit per la pèrdua del fill i la traïció de la muller, es lliura a la vida errant, conjura la tramuntana i pretén dirigir el seu udol amb una canya com a batuta: “Bisbe del vent, el Sabater era un místic...”

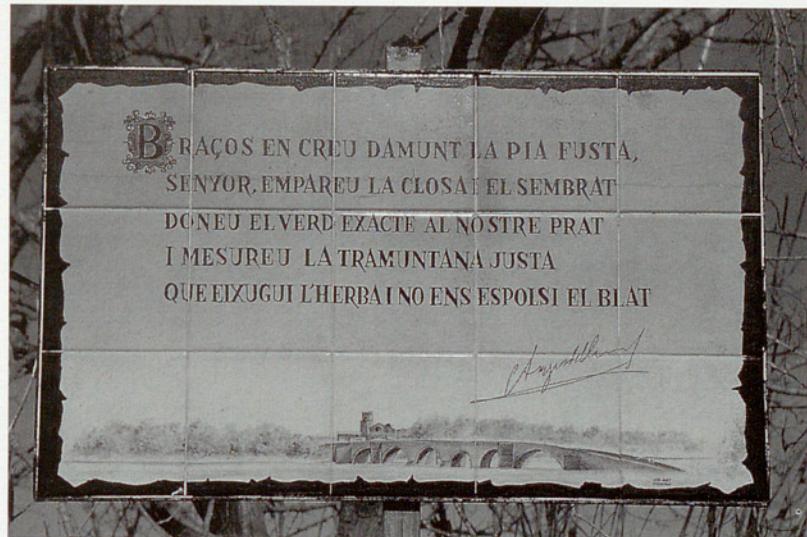
El primer cant descriu algunes de les característiques definitòries de l'escenari empordanès, i escriu, a propòsit del vent: “La Tramuntana, monstre de set cues/ bat el trespol com una hirsuta serp,/ i el pol-len cau, ventissa pluja d'erb,/ i el fullam d'or deixa les branques nues”.

O bé, més enllà: “No sé per què aquest nom de

Portada del disc de la Companyia Elèctrica Dharma.

Tramuntana,/ que és rauxa i pols i ritme i moviment/ i lai, balada i plor, riure i lament/ dansa i cançó, rima tan bé amb sardana”.

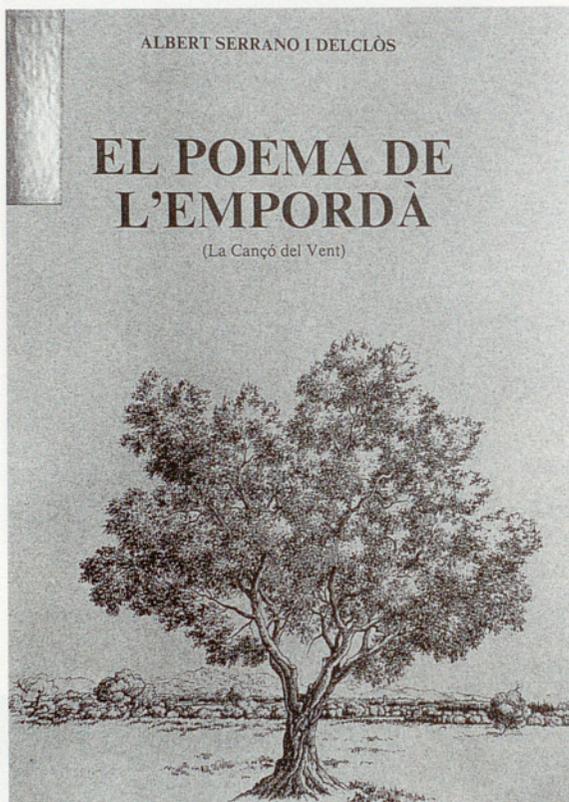
EL POEMA D'ALBERT SERRANO DELCLÒS

31

68

Un poema de dos mil versos protagonitzat per la presència de la tramuntana, amb una acusada riquesa lèxica i destresa literària. *El poema de l'Empordà*, subtítulat "La Cançó del Vent", va representar la irrupció d'un nom desconegut fins aleshores, el d'Albert Serrano Delclòs, quan el 1980 va guanyar la primera edició del premi literari Laureà Dalmau, convocat a Agullana, amb un jurat format pel poeta mossèn Pere Ribot i els escriptors Maria Àngels Anglada i Jaume Ministral Masià.

Aquest últim es va fer immediatament ressò de la descoberta, a la revista

*Portada del llibre,
amb un dibuix de
Bech de Careda.*

Presència del mes de maig d'aquell any: "Potser algun dia algú recordarà que jo vaig ser el primer en parlar d'aquest poeta quasi desconegut, solitari, humil, que ha compost el més gran poema que ningú no hagi escrit mai parlant de la tramuntana. Podré veure publicada aquesta obra gegantina?" També Joan Guillamet li va dedicar dos articles al diari *Avui* el

novembre de 1980 i en publicar-se el llibre, el 1982.

L'obra va ser publicada el 1982 per l'Editora Empordanesa, de Figueres. Passaria ràpidament a la categoria d'exhaurida i es va reeditar el 1985, amb un pròleg a la segona edició de Narcís Jordi Aragó. Era el primer llibre de l'autor, que molts anys abans havia debutat en castellà amb alguns poemes

premiats en concursos literaris. Albert Serrano Delclòs, propietari rural nascut a Figueres el 1919 i radicat una gran part de l'any a les seves terres de Maçanet de Cabrenys, va interrompre durant tres dècades la producció literària. S'hi va

tornar a posar, en català, per compondre la magna obra d'*El poema de l'Empordà*.

Llargos anys de contacte directe amb els pagesos i amb els treballs de la terra li han facilitat una acumulació lèxica que desborda les compilacions

... "que al meu contacte es boteix d'inflors de còlera blanca".

Sóc Tramuntana! I són molts els que en parlar de mi, es vanten que em coneixen els trapaus i que del Vent tot ho saben: els meus llangors i delits, els raptos i les guinyades, d'on surt la meva escamesa, com ho faig per engrescar-me, quan mudo i quan defalleixo, si em llevo o no amb mala cara, a quins rodals em congrio o per què em dic Tramuntana! Fins arrugues si tingués bé que me les esbrinarien! Doncs heu de pensar i entendre que de mig a mig s'enganyen i que escatir-me els intents de xerrameca no passa!

SERRANO DELCLÒS, Albert:
El poema de l'Empordà..
(*La Cançó del Vent*).

canòniques sobre vents, animals, arbres, flors, fruites, termes orogràfics, etc. Les descripcions que en fa al llarg del poema són una apassionada exhibició del llenguatge.

Jaume Ministral Masià va convertir aquest poema en un element argumental de la seva novel·la *Tramuntana boja* (Ed. Hogar del Libro, Barcelona, 1981), alhora que n'utilitzava versos "com a música de fons" en diferents passatges del llibre.

VENT DE TRAMUNTANA, GUILLAMET DE TRAMUNTANA

32

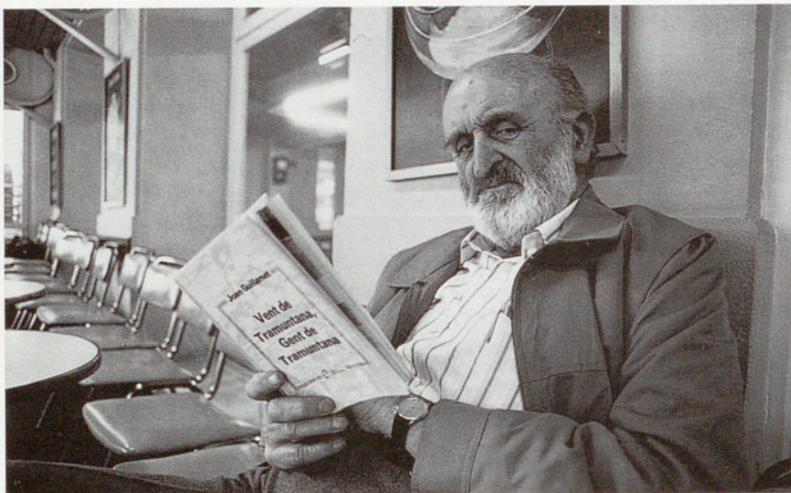
70

Després d'Eduard Rodeja en el seu *Llibre de Figueres*, un altre figuerenc es capbussaria encara més en la descripció, diguem-ne sociològica, de la tramuntana, aquesta vegada a través sobretot de l'exercici eminentment periodístic de triar persones especialitzades des de diferents punts de vista i donar-los la paraula. Joan Guillamet, catedràtic d'institut de batxillerat en llengua i literatura, alhora que articulista i escriptor, va publicar el primer llibre l'any 1968. De llavors ençà n'ha editat mitja dotzena, molts dels quals resulten essencials per a resseguir un retrat de l'Empordà contemporani.

Tres dels llibres de Guillamet han estat reeditats més de deu anys després de l'aparició, per l'actualitat i l'interès que continuaven presentant. Es tracta de *Coses i gent de l'Empordà*, *Vent de tramuntana-Gent de tramuntana* i *Bruixeria a Catalunya*. Són obres de recopilació d'articles, entrevistes i retrats, amb un contingut informatiu que difícilment es podria trobar en altres fonts de la mateixa època.

Ha abocat una atenció destacada a desentranyar el paper que ha tingut la tramuntana. A *Coses i gent de l'Empordà*, editat per primer cop el 1972, s'hi compten sis

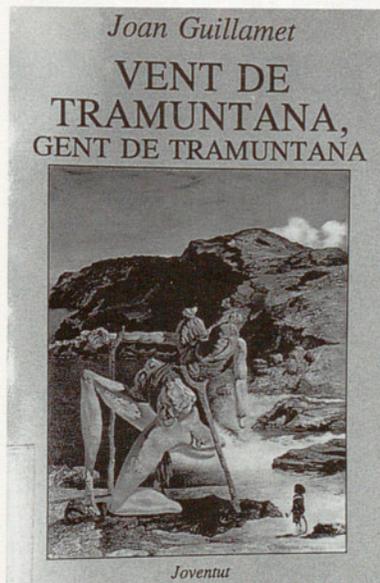
capítols que fan referència explícita al fenomen, sovint relacionant-lo amb personatges determinats: "La tramuntana poètica: Anicet de Pagès i de Puig", "La tramuntana musical de l'amistat: Enric Montoriol i Enric Granados", "La tramuntana dels astres: Antoni Ribes de Conill", "La tramuntana de la història local: Eduard Rodeja"

Joan Guillamet a Figueres.

Portades de llibres
d'en Guillemet.

“La tramuntana pot ser percebuda gairebé amb tots els sentits corporals, que són les finestres de l’esperit, des dels indrets més diversos. Des de dins d’una casa, tot contemplant l’espectacle a través dels vidres dels finestrals i tot sentint els enfurismats brogits forans; al redós del recer d’alguns dels canyers arrenclerats enmig de la plana o, simplement, en plena natura i tot rebent en ple la seva investida. Onsevulla que això esdevingui, l’ànim de l’espectador no resta mai indiferent. Es produeix una mena de procés indefinible, que es tradueix potser fins i tot en fenòmens sensibles de caràcter físic i psíquic que afecten, malgrat ell mateix, l’individu que es troba immers en aquest trasbals magnificient de la meteorologia. És possible que, potser per raons de comoditat, hi

hagi gent que, a un nivell personal, no els agradi la tramuntana. Almenys n’hi ha que així ho diuen. També és possible que n’hi hagi que no creguin massa en les repercussions hipotètiques d’aquest vent”.

GUILLAMET, Joan: *Vent de tramuntana-Gent de tramuntana.*

“Sempre que puc vinc a Figueres. A Barcelona, hi ha dies que trobo a faltar la tramuntana. Una manera de carregar-me les piles és quan sóc a Figueres i bufa una bona tramuntanada: llavors me’n vaig a passejar a la muntanyeta del castell i em deixo sacsejar pel vent”.

Entrevista a Joan Guillemet. *Setmanari de l’Alt Empordà*, 9 de març de 1994.

i “La tramuntana de l’esport: el marxador Albert Gurt”.

Al llibre *Vent de tramuntana-Gent de tramuntana*, del 1980, retorna sobre el tema amb noves informacions i impressions al llarg de capítols com ara “El vent”, “Entre el vent i la gent”. “Requesens i la processó de la tramuntana”, “La tramuntana dels peixos-I:

el doctor Pere Arté, un tècnic”, i “La tramuntana dels peixos-II: Joan Ortensi, un pescador”.

En definitiva, ha ofert al llarg de la seva obra una de les panoràmiques més àmplies sobre la incidència de la tramuntana en el teixit social de l’època, tot aportant un copió bagatge d’opinions.

DOS PREMIS NOBEL

33

72

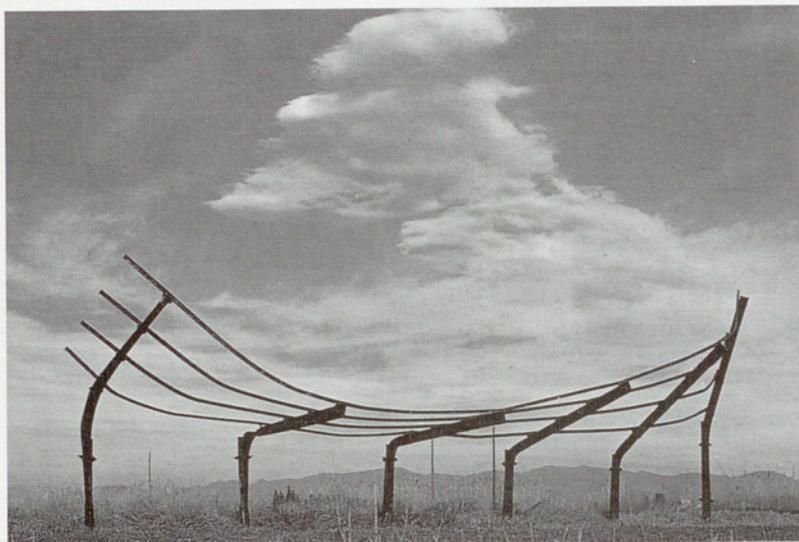
El premi Nobel colombià Gabriel García Márquez va viure de 1967 a 1974 a Barcelona. D'una de les seves estades a Cadaqués, durant aquell període, en publicaria més endavant una superba descripció, apareguda en forma d'article el gener de 1982 i després com a narració titulada "Tramontana" en el llibre *Doce cuentos peregrinos*, publicat en 1992. Preguntat, a propòsit d'aquesta narració, sobre si pensava tornar algun dia a Cadaqués, va declarar: "Soc molt supersticiós. Aquest vent obsessiu pot ser terrible. Va bufar dies i dies, semblava que no havia de parar mai. I, a més a més, la sensació opressiva de no poder sortir del poble.

Només hi ha dos camins, per mar i per aquella estreta cornisa que volta la muntanya. Quan el vent va parar, vam trobar davant de casa un home que s'havia penjat. Sembla irreal, però és així. Crec que no tornaré a Cadaqués."

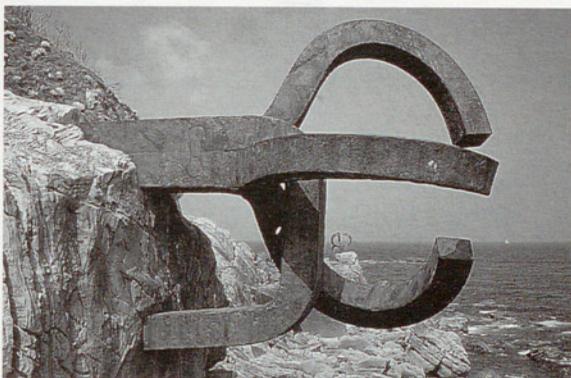
Per un altre cantó, l'únic català premi Nobel de Literatura és, fins ara, l'escriptor rossellonès d'expressió francesa Claude Simon, que va rebre el guardó l'any 1985. Havia nascut el 1913 a Madagascar, on el seu pare es trobava destinat com a oficial de l'exèrcit colonial francès. La mare era perpinyanesa, i en quedar orfe de pare, el 1914, es va criar a Perpinyà amb la família

materna. Des de 1940 resideix la major part de l'any al seu domicili, del número 10 de la plaça del Comandant Puig, a Salses.

Durant la joventut va mantenir una curta i intensa relació amb la Barcelona revolucionària de l'any 1936, que ha quedat reflectida en tres novel·les: *Le Palace*, *Histoire* i *Georgiques*. El seu ingrés en el corrent del *nouveau roman* es va produir el 1947, amb una novel·la titulada precisament *Le vent*, ambientada en un punt no anomenat explícitament del litoral del Midi dominat pel vent i voltat d'estanys, talment com ara Salses.

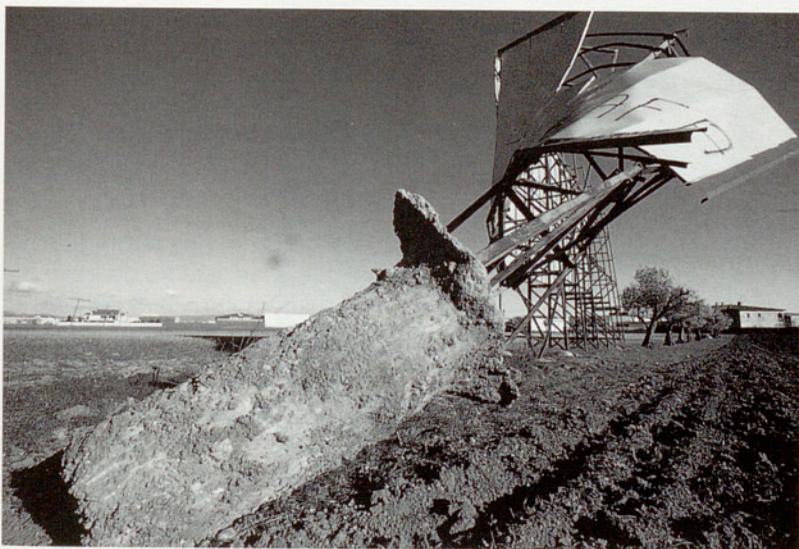
Rètol publicitari rebregat per la tramuntana.

El peine de los vientos, de Chillida, a Donostia.

De la mateixa manera que l'estil de vida reservada l'ha portat a ser sempre poc precís sobre la seva biografia, l'estil literari l'ha portat a actuar igual envers els seus escenaris, que tot sovint no identifica de

manera directa. Algunes de les pàgines més prestigioses de descripció de la ciutat de Perpinyà d'aquest segle han estat escrites per Claude Simon a *L'Acacia*, però sense esmentar-ne mai el nom

A l'últim paràgraf de la novel·la *Le vent*, Claude Simon ofereix un retrat de la tramuntana, sense anomenar-la, com a element de fons violent i angoixós:

“Fins el vent mateix, aparegut de nou, les primeres ràfegues de vent de tardor sacsejant esporàdicament el tendal del cafè, torçant-lo, inflant-lo, desinflat-lo amb cops secs, com trets. Al cap de poc temps s'instal·laria de nou i en tindriem fins l'estiu vinent. Aviat bufaria una altra vegada en tempesta sobre la plana, acabat d'arrencar els últims pàmpolos roigs de les vinyes, acabant de despullar els arbres corbats sota ell, força desencadenada, sense objectiu, condemnada a esgotar-se sense fi, sense esperança de fi, somicant de nit en un llarg plany, com si es lamentés i envegés els homes adormits, les criatures passatgeres i alterables, la seva possibilitat d'oblit, de pau: el privilegi de morir”.

SIMON, Claude: *Le vent*. Ed. de Minuit, 1958.

i situant-la només com *une ville du Midi*, com també pel que fa a la tramuntana en *Le vent*.

Una altra malifeta de la tramuntana.

CEL ROGENT

34

74

Es pot trobar en la tramuntana un caire estètic. La seva targeta de presentació com a "cel rogent, pluja o vent" mostra uns capvespres encesos de foc, aram i rovell fins a arribar a tons malves, violats i atzabegencs. Esparrecs de núvols que es desplacen cap al sud, com pinta magistralment Josep Ministral.

Si la nit no té lluna, ens trobem lluny de ciutats o altres focus lluminosos i el nord continua bufant, es pot contemplar una inoblidable nit estelada. La panoràmica és impressionant. Hom estaria temptat de pensar que veu infinits astres, però segons els autors Pierre

Monument a la Tramuntana, de l'escultor Llorenç Cairó, a Figueres.

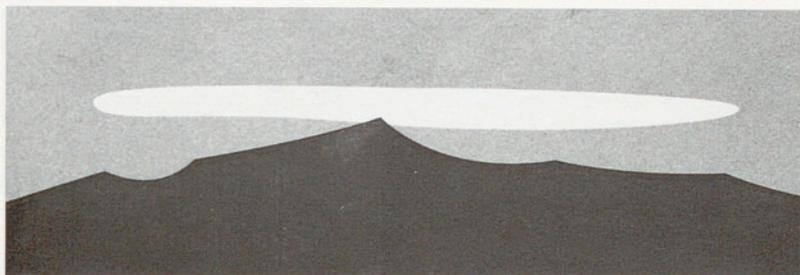
Bourge i Jean Lacroux com a màxim es poden veure (a ull nu) 2.600 estels, tot i la tramuntana.

Nombrosos escriptors han evocat la lluminositat de la tramuntana. Josep Pla, amb la seva capacitat descriptiva del paisatge, descriu de forma magistral un detall estètic que va més enllà de qualsevol dels tòpics del nostre inefable vent: "Produeix en el paisatge una transformació enlluernadora: el seu pas pels olivars dóna a les oliveres com un frenesí blanc i fosforescent, un formigueig frenètic."

En el seu periple, el tramuntanal reblinca i deforma

objectes fins a donar-los un aspecte que es podria qualificar d'artístic, mereixedors d'estar en un sala de Museu d'Art Contemporani. El més emblemàtic és la tanca publicitària que immortalitzà el fotògraf Meli.

El núvol de la rufa sobre el puig Neulós, inseparable de la tramuntana, ha servit perquè els dissenyadors Martí Dacosta i Eloi Pérez hagin elaborat el logotip del Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera, resolent la visibilitat del cel amb un Pantone Process Blue C i el perfil de la serralada amb un Pantone Reflex Blue C.

L' A L B E R A

Paratge Natural d'Interès Nacional

Logotip del Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera, amb la rufa-núvol de tramuntana.

Les rufes, núvols comestibles per obra del pastisser Víctor Capalleras.

"La plaça on hi ha el monument a la Tramuntana va néixer del sanejament del barri del Garrigal, en obrir-se l'avinguda de la Tramuntana. Així es formà un ampli espai de terreny i, a fi d'orientar millor la circulació de vehicles, es féu un parterre central.

Un grup de figuerencs volgué rendir homenatge a l'escultor figuerenc Llorenç Cairó i es va convenir amb l'Ajuntament de posar una obra seva al mig del parterre central. És una estàtua d'una dona caminant contra el vent.

El monument fou inaugurat el dia 3 de maig de 1975 [festa major de la ciutat] i, cosa curiosa, una vegada acabats els parlaments oficials, va començar a bufar una fortíssima tramuntana que obligà a baixar les veles dels circs i pistes de cotxes elèctrics que eren a la fira."

BERNILS i MACH, Josep M.
Figueres, 1977.

El núvol de la Rufa ha estat convertit en galeta. L'artífex és el pastisser de la Jonquera Víctor Capalleras, que ha barrejat hàbilment pasta de te amb plantes aromàtiques de l'Albera.

TAMBÉ ÉS UNA LLUM

35

El Canigó des de l'Escala.

76

La tramuntana no és només un vent. És també, o potser sobretot, una llum, aquella singularíssima claredat esmolada del paisatge els dies en què bufa.

La tramuntana és "un vent que es veu", com ha escrit Josep Vicente. L'atmosfera enèrgicament esbaldida es torna diàfana, d'una nitidesa característica, refulgent. Els elements del paisatge adquireixen contorns retallats i un esclat brunyit.

El grau de sequedat de l'aire modifica l'índex de refracció i pot crear il·lusions òptiques que acosten les muntanyes, tot avivant els colors amb un fulgor precís, eufòricament il·luminat.

Escriptors i pintors han intentat sovint retratar, aferrar la bellesa d'aquesta llum. Josep Pla n'ha deixat traces de mestre, com la següent: "El primer que fa aquest vent és netejar d'un cop d'escombra els núvols del cel. És un vent que vol cels nets i clars. Es produeix una atmosfera de cristall, sota d'un espai meravellosament blau, esmerilat, metàl·lic, davant d'un cel gloriós, indiferent al seu ímpetu enfollit. A la nit xiula i bramula sota els cels més rutilants, d'una presència estel·lar més prodigiosa que no es poden imaginar. Sobre l'atmosfera tensa, l'aire queda com rentat, els perfils tenen una cal·ligrafia incisiva, semblen dibuixats a la punta

seca. Es produeix una màgia de claredat: els termes del paisatge se us acosten com per art d'encantament."

O bé en un altre passatge planià: "Aquest cel esmolat, aquesta llum estàtica i diamantina, aquest aire filtrat, d'aigua marina, pur, precís, és una creació de la tramuntana."

Narcís Jordi Aragó, en un dels articles recopilat en el llibre *L'Empordà d'anar i tornar*, estableix una petita antologia

d'autors que han evocat la llum empordanesa. En l'article on es dóna nom a la Costa Brava, Ferran Agulló parlava de "sobretot la llum, aquesta llum clara, més viva, més bella que enlloc del món". Manuel Brunet assegurava: "Els viatjants diuen que no hi ha a tot Espanya cap país tan lluminós com aquest, amb un cel tan blau i tan alt". Anna Maria Dalí escrivia: "El que més sorprèn de l'Empordà és la llum. Una llum concreta, que a la costa ressegueix el perfil de les roques, matisa les moltes que fistonen l'aigua, i ens fa veure els olivars i els erms tan propers, que sembla que els tinguem a l'abast de la mà. I si gràcies a aquesta llum els paisatges prenen un relleu insospitat i un gran realisme, per altra banda els torna tan estàtics i silencis que semblen de somni."

Montserrat Vayreda ha escrit: "Així que la tramuntana ha esbargit núvols o boires i la seva follia ha anat minvant fins a quedar reduïda a una lleu vibració de l'aire, us adonareu que el cel, acabat de brunyir, té

un blau intens, i que la terra, lliure de noses, destravada, resta en la seva puresa integral. És aleshores quan veiem les carenes amb el seu perfil il·luminat i la geometria dels camps netament diferenciada, com si la claror els naixés de dins."

Dos jorns abans de la celebració d'aquesta cerimònia, l'autèntica tramuntana esbandí la ciutat, assecà els carrers empastifats pel sorneguer ruixim, aclarí les muntanyes i el mar, netejà el cel i féu brillar el sol i l'estelada amb una esplendidesa de festa major, talment com si la mà d'una fervorosa majordona, filla de Vila-robau, els hagués esterrejats amb el sabó més pur i els draps més blancs de la seva caixa.

BERTRANA, Prudenci. "Tramuntana," dins *IMPROMPTUS*.

*Visibilitat excel·lent:
des del port de Roses,
es veu el massís del
Montseny.*

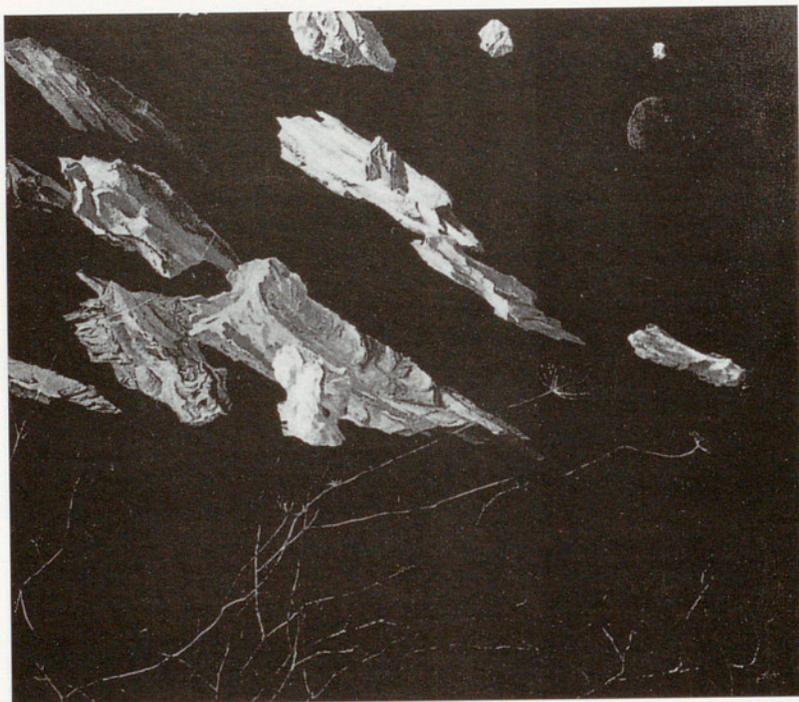

PINTORS DE TRAMUNTANA

36

78

No desagrauria a cap pintor empordanès —nascut o afincat— que el qualificuessin com a pintor de la tramuntana. D'aquesta manera, vent i territori han generat una tàcita denominació d'origen que aplega una gran densitat d'artistes. No són solament les ventades i ventijols els que poden inspirar els creadors, sinó també el terme binomi Empordà/tramuntana que ha modelat un tarannà obert, el qual ha vist l'eclosió de nombrosos experiments plàstics i ha estat punt de trobada de diversos artistes, algun d'ells amb ressò universal.

Tramuntana mineral,
d'Antoni Pitxot.

Una proposta ben suggestiva fou la convocatòria, oberta a tots els lectors de la revista *Canigó*, d'enviar treballs sobre com veien i expressaven aquesta venteguera. Es publicaren, entre el febrer i l'agost de 1955, obres de diferents "entramuntanats", trobant-se entre ells, Joan Felip Vilà, Bartomeu Massot i Miquel Capalleras.

Molts pintors tenen treballs

dedicats a la tramuntana i, si més no, aquesta forma part del teló de fons de moltes composicions. Destaquen els cels químicament purs, la llum colpidora, disbauxa en la percepció de distàncies i tota una atmosfera de xiprers vinclats, amb vinyes, olivets i canyers esperrucats pel sacseig. En alguns dibuixos i gravats s'entreveuen titans d'alè violent i esternut esfereïdor. Amb un caire més

quotidiana i dins les viles, la tramuntana crea calidoscopis de papers, plàstics i fulles que evolucionen en espirals ascendents i efímeres per al delit de qualsevol passavolant.

En una entrevista a Alicia Viñas, directora del Museu de l'Empordà, publicada al setmanari *Hora Nova*, del 29 de març de 1994, manifestava aquesta que no creu que es pugui parlar d'una escola empordanesa, com és el cas d'altres indrets. Hi havia un punt del qual se'n podia parlar, i era a partir de la influència que exercí el professor de dibuix don Juan Núñez en alguns artistes, entre d'altres el mateix Dalí. Això no vol pas dir que

La il·lustració de Jacomet no necessita comentaris.

Parlar del surrealisme espanyol és parlar en primer terme del surrealisme a Catalunya. I, més encara, és parlar del surrealisme a l'Alt Empordà. És clar que, dels pares fundadors, hi ha Miró. Però Miró, per la tirada que té al tarragoní (malgrat haver nascut a Barcelona), ja cap a Mont-roig, pels voltants de Reus, i ja se sap que els reusencs són una mica els empordanesos del Llobregat en avall. Allà no hi arriba la nostra tramuntana; però de tramuntanes n'hi ha de moltes menes. I n'hi ha d'haver alguna que suggereixi com a molt possible l'equació tramuntana = surrealisme.

SANTOS TORROELLA, Rafael: article dins *L'Empordà terra d'artistes*.

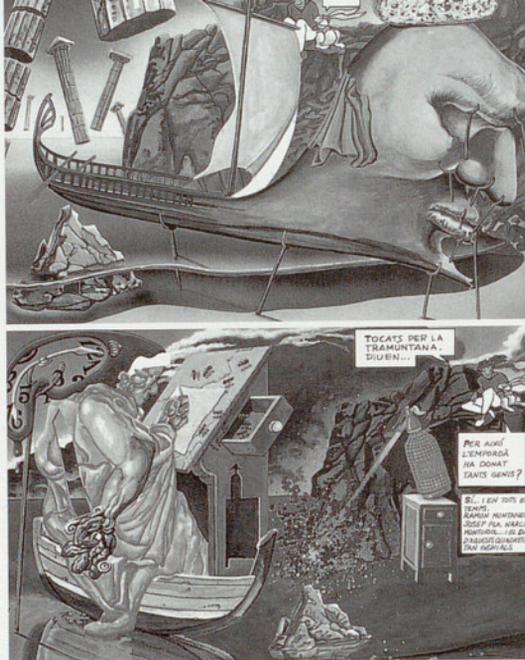

Dibuix de Moreno Jiménez.

cada creador, després de conservar l'essència d'aquesta escola, deixés de fer el seu camí. Afegia que allò que sempre ha caracteritzat els pintors empordanesos és la seva anarquia i que és segurament la tramuntana —que tot ho canvia— la que comporta aquesta diversitat d'artistes.

TRAMUNT-DALÍ

37

Il·lustracions de Martí Ribas i Núria García.

80

Un artista com Salvador Dalí, tan interessat en subratllar la seva íntima relació amb l'Empordà, difícilment podia no valorar el paper de la tramuntana en la singularització del paisatge i de la personalitat de la comarca, com va fer reiteradament.

En una entrevista feta per J. Barcons i Prevosti a *El Correo Catalán*, declarava, en 1976: "A l'Empordà tenim l'espai més límpid, més net, com un diamant, a causa de la tramuntana. Aquí no hi ha boires i tot es capta amb una claredat tan 'hiperestèsica' que podríem dir que a un quilòmetre es podria veure bellugar una sargantana. L'espai és el que

El Crist de la tramuntana.

em preocupa i, particularment, els espais dels cels empordanesos, esbandits per la tramuntana. Els voldria plasmar d'una manera nova, que és la tercera dimensió."

En una altra ocasió assenyalava: "La meua obsessió és mimetitzar-me en Cap de Creus, constantment. Sóc com una catedral de força, mimbada (sic) de deliri oníric (...) És la tramuntana qui ha tallat les figures de somni, en aquest Cap dedicat pels antics a Afrodita."

Salvador Dalí és igualment autor d'un *Crist de la tramuntana*, amb el mateix títol que el cèlebre poema del seu

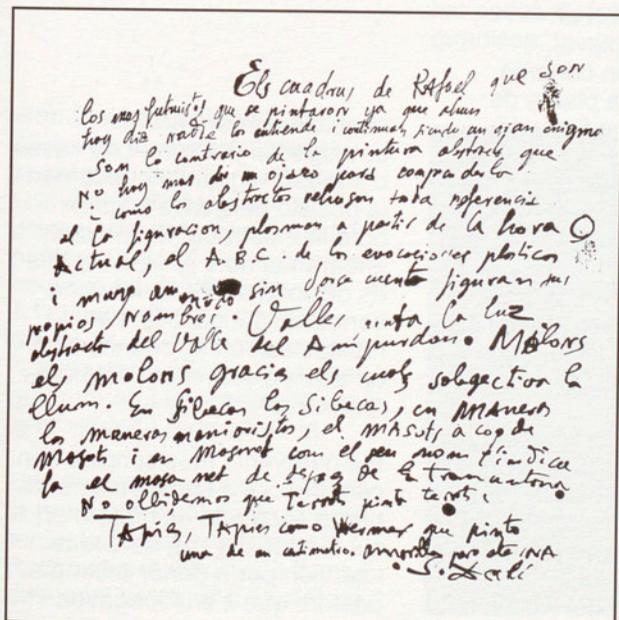
En el libre Dalí en su laberinto. Ensayo comentado por Dalí, Henri-François Rey dedica una àmplia divagació al paper de la tramuntana:

“Figueras es alta esfera de desmesura y espero que lo siga siendo. Plantearse entonces el siguiente problema: ¿Por qué esa conducta delirante, por qué ahí y no en otro sitio? Una explicación, el viento, la tramontana, que no es un viento cualquiera. Es el viento en sí, el viento rey, el viento demente. He vivido aquí bastantes inviernos

para comprender su fuerza loca. El viento, aullando y gimiendo, hiriendo a navajazos, y eso durante semanas sin la menor tregua. Conozco sus subterfugios y sus argucias, sus furores y sus dislates (...) Y el llano azotado por un viento loco que ruga, golpea y retumba. Y me imagino al hombre consciente, ahí, desde siempre. Y los sentimientos conscientes o inconscientes de ese hombre en el seno de ese universo perfectamente legible, donde nada se oculta, donde todo se halla en cruel evidencia, donde es imposible mentir, pues la

luz lo prohíbe. Solo, desnudo ante la naturaleza impúdica, dibujado, revelado en sus mínimos detalles. Y con el viento acosándole, sitiándole, torturándole y a veces matándole.

Desde hace mucho tiempo, la sabiduría popular le imputa al viento crímenes, ataques de locura, desatinos. Y ese viento desmesurado algo tiene que ver con esa disponibilidad del hombre para la desmesura misma. Viento que bruñe y que del paisaje del hombre solo deja lo esencial”.

Article autògraf de Dalí: “La influencia de la onomástica de la pintura”. Noteu “i en masanet (sic) com en el seu nom t’indica fa el masa (sic) net de despres(sic) de la tramuntana”.

conciudadà i amic Carles Fages de Climent. Es tracta d'un dibuix a l'aquarel·la fet el 1968 amb motiu del número 1.500 del setmanari figuerenc *Vida Parroquial*. L'obra es troba actualment en possessió del Teatre-Museu Dalí de Figueres.

La imatge del Crist crucificat apareix clavada en una creu invisible, moguda pel vent procedent de l'altra banda de les muntanyes, d'on arriben tres orenetes d'ales punxegudes i cua llarga i bifurcada. Aquest dibuix va ser cedit pel Teatre-Museu Dalí per a l'exposició d'art sacre que va tenir lloc a Barcelona amb motiu dels actes del Mil·lenari de Catalunya, l'any 1989.

PENELLS I PARAVENTS

38

*Xiprers i vinyes,
geometria a
Cantallops.*

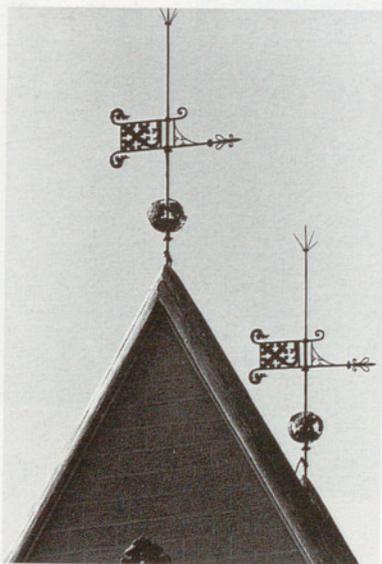
És de coneixement públic que, pel fet de trobar-nos a l'hemisferi nord, rebem el màxim d'insolació per la banda de migdia. Per aquesta raó, les façanes, eixides i obertures s'orienten al sud. La vessant nord sempre és més freda i humida i rep els estralls de mestrals, tramuntanes i gregals. Els vents del nord no són gaire agradables, si s'hi està exposat de forma obligatòria i continuada. A l'Empordà i al Rosselló, s'accentua l'orientació dels edificis cap a solell i es dona el cas que les construccions poden no tenir obertures a la cara obaga.

Joan Badia, expert en arquitectura medieval, presentava en un congrés sobre el Císter la planta de l'església de Sant Feliu de Cadins, de Cabanes. Algú del públic va preguntar la raó per la qual no existien finestres al mur septentrional. Badia respongué que a ell, essent del país de la tramuntana, no l'estranyava gens aquest fet. Agullana és un altre temple que té cega la paret de tramuntana.

A la Camarga, castiga el mistral, bessó de la tramuntana. En aquest indret l'arquitectura arriba a la màxima adaptació al vent. El paisatge és esbatanat i planer, vora la desembocadura del Roine. Cap

obstacle esmorteïx les batzegades del vent. Les cases d'aquests aiguamolls recorden la posició dels cavalls quan bufa la mestrada. Els animals encaren el dors al vent i la cua es disposa sobre la columna vertebral, abrigant-la. Els habitatges són arrodonits com un absis a sobrevent, talment "eolodinàmics".

Els paravents més simples són construccions semicirculars de pedra seca que es trobem en els termes del cap de Creus i servien per a donar recer als pastors que s'ensopegaven

Penells modernistes a can Cusí de Figueres.

que abans que el gall hagués cantat dues vegades ell, l'apòstol, l'hauria negat tres vegades. Sant Pere, penedit, tingué rancúnia a tots els galls que trobava i sentia cantar. Per això els feia empalar en llocs alts. L'empena del vent els feia girar tot assenyalant la direcció des d'on bufava. L'Empordà no té penells, amb aquesta figura o sense ella, en correspondència amb la magnitud dels seus vents. Només el modernisme ha posat una nota d'elegància —can Cusí, de Figueres, i la casa Serinyana, de Cadaqués— a les peces de ferro amb finalitat giradissa.

amb una tramuntanada. Altres obres d'aquests tipus s'ubicaven dalt de muntanyes i cims dels Pirineus per a protegir del torb. Els aires del primer quadrant s'emporten la neu que ha deixat el llevant. A l'estació d'esquí de Núria, posen paravents per provocar l'efecte duna i acumular la neu que mouen els vendavals, amb la finalitat de redistribuir-la.

Una llegenda medieval explica la raó per la qual molts penells tenen la forma d'un gall petit. Al capvespre del Dijous Sant, Jesucrist havia dit a sant Pere

Penell i anemòmetre de Llançà.

26 de Ventós

Amb la lluna plena, la Torre Gorgot apareix coronada d'ous com si d'un galliner rabelesià es tractés. El plateresc panarra de la façana de la terrenal residència daliniana, guanya coherència formal amb aquest afegit i, de pas, els ous accentuen la verticalitat fal·locrítica del campanar de cartró-pedra de Sant Pere, la més aparent de les sucursals vaticanes de la ciutat.

Un conjunt estimulant, sens dubte, sobretot quan la tramuntana ens fa gaudir d'un nou espectacle: veure com els ous ballen harmoniosament al ritme del nostre vent totèmic. No han faltat apostes. De moment, però, els ous del gran masturbador estan en el seu lloc. Tot un consol.

BEN GABIROL*, *Empordà Federal*, núm. 2 abril de 1987.

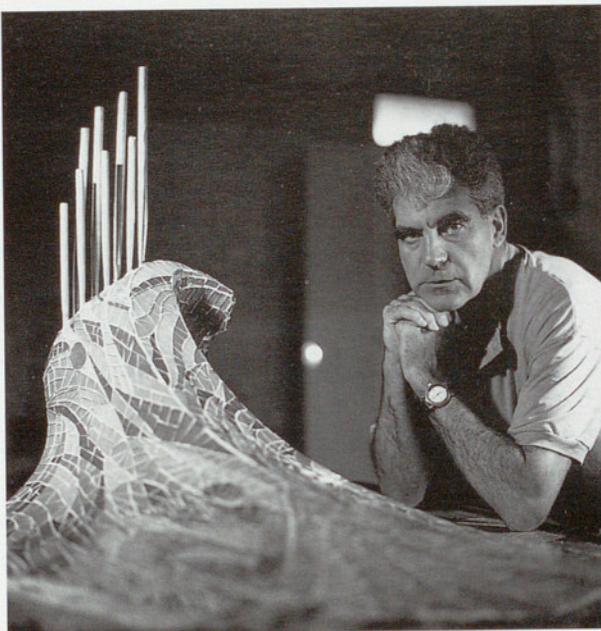
*Ben Gabirol és un dels heterònims pre-olímpics de Rafael Pascuet, aleshores redactor en cap de la revista *figuerenca Empordà Federal* (1987-1989).

ESCOLTA-HO EN EL VENT

39

84

És meravellosa la tramuntana escoltada des del llit. El seu udol esdevé un magnífic "glissando" de tons greus cap a aguts. En funció dels obstacles que troba al seu pas, crea turbulències d'aire. Aquestes provoquen canvis bruscs de pressió, i si són prou forts generen ones sonores. Aprofitant aquest principi físic, Dalí volia comprar el castell de Quermançó per posar-hi a dins un orgue que sonés amb la força del vent de tramuntana. L'artista Oriol Rius ha concebut el projecte "Orgue per a tramuntana", per a ser instal·lat en algun punt de la costa batut per aquest vent. La maqueta s'ha exposat a Girona i a l'Escala, i consisteix en una gran ona de formigó recoberta

Oriol Rius amb el projecte "Orgue per a tramuntana", que sona amb el vent.

de vidres de colors. S'hi han disposat vuit tubs d'orgue, que sonaran de forma diferent segons la intensitat dels tramuntanals.

Com a instrument de percussió, fa xerricar portes, repicar finestrons i provoca un repetitiu i cacofònic trontoll de persianes, especialment contraindicat per a les persones insomnes. Al camp, fa carrisquejar canyes i blets i en "marc" fa dringar les cúrries en fer-les xocar amb els pals metàl·lics dels iots. També és instrument de vent. Més enllà de les xiuladisses i xarangues que concerta als llocs on s'afua, com a l'ermita de les Salines, els tramuntanals fan sonar una harmònica encarada al nord.

Un so més modern, provocat per la tramuntana, és el fet de disparar les alarmes de cases i apartaments.

Els músics d'aquest petit país han dedicat sempre algunes notes al vent. En aquest aspecte, han coincidit els compositors de música clàssica, el món de la cobla, la nova cançó i el rock dur. Carles Coll, director de l'Orquestra de Cambra de l'Empordà, en el seu *Diàleg emporità 3.300* reproduïa simfònicament la tramuntana. Algunes sardanes de Jaume Bonaterra s'inspiren en ella, com *Aires de Tramuntana* i *Sota el Mas Ventós*, aquesta amb lletra de M.G. Ribera: "...quan punteges

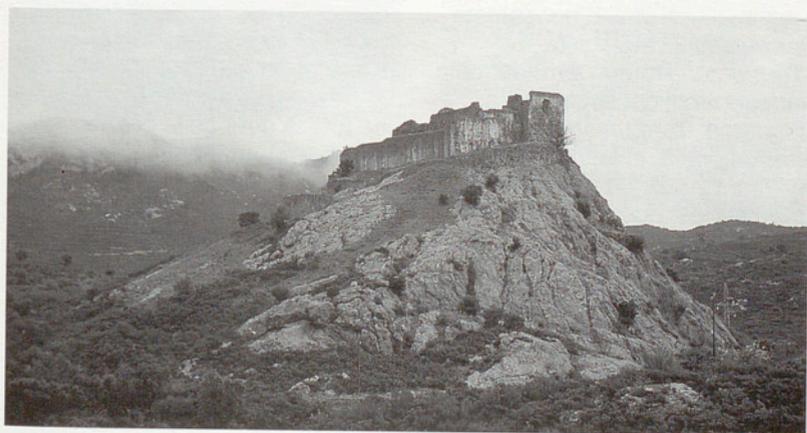

Canyes a Vila-sacra: de paravents a indústria d'embocadures per a instruments de vent.

la sardana/ sota un cel ample i roent/ i els xiulets de la tramuntana/ són delit del jovent". El virtuosisme i els sintetitzadors de Lluís Llach són tramuntana en *Verges 50*: "Quan el vent és l'antic amic/ que davalla muntanyes per poder-te dur el seu bes". També el grup de rock

Sangtraït ha dedicat un tema a la *Terra de vents*.

Altres composicions la porten com a títol; la Companyia Elèctrica Dharma enregistrà el LP titulat *Tramuntana*, i Carles Santos ocupava l'escenari de l'Odéon de París amb la seva *Tramuntana tremens*.

"L'aire xiula per portes i finestres en una melodia interminable que ondula seguidament. Ara serà una nota agudíssima, com un crit d'esgarrifança, ara greu com una nota funeral. Un batent s'abat de tant en tant sobre el marc —porta o finestra esbatanada— i el cop ressona al lluny, testimoni de solitud i desempar; ritme del temps que se'n va com si fos el rellotge de la mort. Recorren l'ambient sinistres fantasmagories que crea més aviat la basarda dels homes que no pas la realitat de la nit ventejada. (...) A les cases fredíssimes no s'hi podia estar. El vent entrava xisclant per les esclètxes i tot eren cruïxits i cops de portes i finestres. Les xemeneies, per la part de dins, sonaven com tubs d'orgues; tot l'aire era un cant desordenat i res no semblava segur en el temporal desfet, que no s'extingia.

PI-SUNYER, August: *La novel·la del besavi*.

El diumenge 29 de maig de 1994, la Jove Orquestra de Figueres, amb coreografia de Figueres Dansa estrenà l'obra *Tramuntana*.

Dalí volia convertir el castell de Quermançó en un orgue

PALAU DEL VENT

40

86

La l'Empordà, tramuntana, diuen els meteoròlegs. En aquestes comarques, el vent ha servit per a batejar molta geografia. El viatger il·lustrat Francisco de Zamora justificava el nom del puig Bufadors de la següent manera: "por el tremendo estruendo y fuerza que hace en aquel paso la tramontana."

Hi ha molts més topònims. Noms de viles, masos o accidents topogràfics, com Avinyonet de Puigventós, el mas Ventós a Palau-saverdera, i un dels estanyols creats a Avinyonet de Puigventós a partir de la restauració de graveres abandonades del riu Manol. Tots els pobles empordanesos tenen un carrer que s'anomena Tramuntana.

Aquest vent ha fet volar molts papers. Un mínim de cinc publicacions l'han dut a la capçalera. Josep Lluнас i Pujals, tipògraf, poeta i periodista, afiliat a l'AIT en 1870 fundà el diari *La Tramuntana* —*periòdich polítich vermell*—, on desenvolupà el seu pensament anarquista i catalanista. *La Tramontana* fou un altre periòdic independent del segle XIX a Figueres. *Tramuntana* s'anomenava el setmanari del Centre Català, de Castelló d'Empúries, que es publicà del 30 de maig fins al 8 d'agost de 1931. Més recentment, *Tramuntana* veia la llum a Lloret de Mar el juny de 1963, essent director d'aquesta revista l'escriptor figuerenc Narcís Pijoan. *Tramontana*

Productes làctics
Tramuntana.

l'edità el "Grupo de prensa juvenil de la Casa de la Juventud de Figueras", bressol de periodistes com Josep Maria Bernils, actual director del *Setmanari de l'Alt Empordà*. La darrera iniciativa, de desembre de 1993, la porta endavant Edicions Anphos i, com el vent, "la revista vol ser el nexa d'unió de tota la gent de la nostra plana empordanesa".

Aquesta ventada és una denominació d'origen, un senyal d'identitat comarcal. La seva localitzada distribució en el Principat li dona un caire diferencial, una targeta de presentació de la qual els usuaris se'n senten molt

satisfets. Prenen el seu nom diferents equipaments, com l'Alberg de Joventut de Figueres, una ZER (Zona Escolar Rural) de l'Alt Empordà, un taller de disminuïts a Palafrugell o un submarí de l'Armada Espanyola. És mot emprat també en moltes entitats cíviques, des d'associacions de veïns, per exemple a Empuriabrava, fins a una penya excursionista de començament de segle a Figueres. Una marxa popular, a

Capçalera del "Periòdic polítich vermell".

Carrer Tramuntana, a Figueres.

Botiga Tramuntana, al Port de la Selva.

Vilabertran, porta el seu nom i, paradoxalment, a les edicions en les quals bufa fort la tramuntana disminueix el número de participants. En l'empresa privada, els tramuntanals han servit per a anomenar una exhaustiva relació de negocis, de la qual recordem restaurants, marques de iogurts, còctels de collita pròpia, autoescoles, escoles de vol, immobles, barques de pesca i el grup Tramunteatre. Els *sopars de la tramuntana* són les trobades mensuals dels altempordanesos que viuen o treballen a Barcelona. L'any 1995 han celebrat el 1r aniversari.

La singularitat del ventijol és pren com un prestigi. Han existit premis homònims convocats pel

El còctel Tramuntana

La recepta és molt senzilla; només calen una coctelera, el vas de mesures, una rodella de taronja, un platet amb sucre i un altre amb un raig de granadina, un got llarg, gel, suc de taronja, granadina, tequila i whisky.

Empleneu la coctelera amb un quart de tequila i un quart de whisky, mig de taronja i tot el gel que hi càpiga. Sacsejar. Abans, però, haureu mullat la boca del got llarg en el platet amb granadina i després la sucareu al platet amb sucre. Posareu la rodella de taronja i uns glaçons dins el got, i tot seguit hi buidareu el contingut de la coctelera.

Un raig de granadina acaba de fer el fet i de passada dóna un color exòtic. Ja el podeu servir i preparar els estris per fer-ne més: no falla mai.

SAYERAS, Ricard: "El còctel Tramuntana del "off the Lip-Surf Bar", a Santa Margarida", dins la Rev. *Empordà Federal*, agost de 1988.

Rotary Club de Figueres i el vigent organitzat per la Jove Cambra de Comerç, que respon a una sensibilitat general, a l'orgull que tenen els *consumidors* d'aquest vent quan encaixen el comentari: Vius a l'Empordà?, jo no podria suportar la tramuntana!

JUGAR AMB EL VENT

41

Josep M. Joan, el gegant tramuntana, i Eduard Bartrolí al Museu de Juguets de Figueres.

Quan la tramuntana toca fort, la quitxalla surt i juga a anar-se inclinant, per tal que l'empenta del vent els aguanti i així enganyar la força de la gravetat. El joc requereix una certa habilitat, ja que el vent de nord bufa a ràfegues. Un dels millors llocs per a fer-ho és la pujada del castell de Figueres, que segons Josep Maria Joan, director del Museu de Juguets, "és fantàstica a causa de la forta pendent".

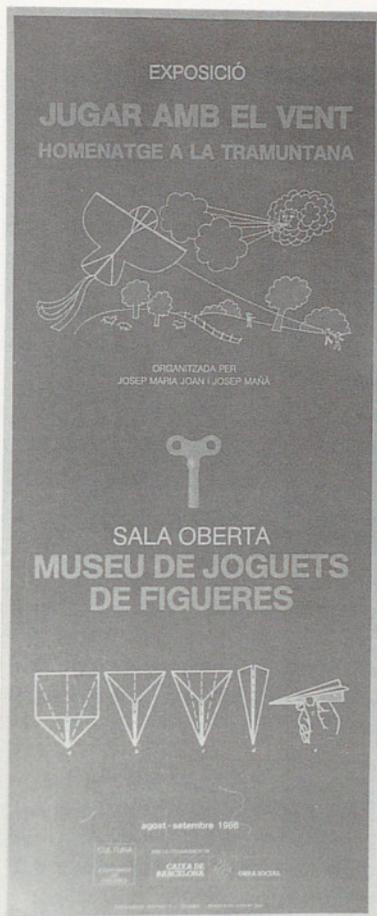
El nostre vent, quan es té a favor, fa especialment descansats alguns periples amb bicicleta. L'historiador Eduard Rodeja, en el seu *Llibre de Figueres* rememora: "Una vegada, jo encara molt jove, vaig anar al Portús amb

bicicleta i quan havia de tornar, es va desencadenar un temporal d'aquells tan forts, de tramuntana, i vaig tornar empès per la força del vent fins a Figueres sense haver de pedalar gens i moltes vegades accionant els frens, i vaig passar amb penes i treballs el pont de Campmany, perquè allí el vent em venia de costat."

L'any 1986, el Museu de Juguets de Figueres féu una exposició temporal en homenatge a la Tramuntana, amb el títol *Jugar amb el vent*, presentant-se un conjunt de jocs i joguines que deuen el seu aspecte lúdic a l'aire en moviment. En primer lloc es mostraven les llavors d'algunes plantes i arbres, com les dels

cards o la dent de lleó, veritables aerodines naturals, que a partir de la tramuntaneta que cadascú pot fabricar dins les seves galtes les converteix en angelets erradívols. L'altra tramuntana, la de veritat, acumula en diversos llocs de l'Albera impressionants gruiços de fulles de faig seques, resultant-ne uns magnífics matalassos per a jugar-hi.

Altres jocs que s'exposaven eren els estels, el "leit motiv" de l'existència dels quals són els corrents d'aire. No hi mancaven globus de cautxú ni bombes de paper, enginyos on els gasos

lleugers o l'aire calent empresonat constitueixen la seva ànima. Fer bombolles de sabó i la papiroflèxia són altres entreteniments que aprofiten les lleis de la física de l'aire per a passar-ho bé. Molinets i hèlix funcionen igual que els seus

La tramuntana acumula fulles de faig en algunes raconades de l'Albera.

*Cartell de l'exposició
(no calen comentaris).*

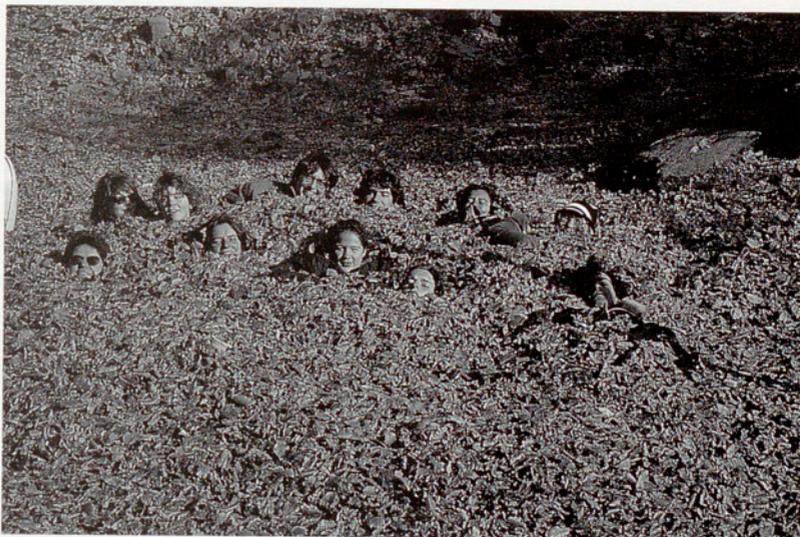
germans grans, els molins multiaspes emprats per a produir electricitat i pouar aigua.

El gegant Tramuntana, va ser dissenyat per Eduard Bartrolí i se'l feia participar en moltes cercaviles, fins que va anar a parar al Museu de Juguets. Tenia una boca profunda i fosca com la cova de les Salines, lloc d'on, segons diu una llegenda, neix el vent. Les seves mans eren de goma-escuma i eren portades per dues persones. Quan les feien moure, al so de gralles i tabals, esperrucaven —igual com ho fa el vent— els qui tenien més a prop.

Al derbi de l'Empordà no podia faltar la tramuntana. Va ser aquest factor meteorològic el que va condicionar el partit. No es pot interpretar el joc de cap dels dos equips sense fer referència al vent.

La tramuntana feia o desfeia la jugada. El Palamós va saber aprofitar el vent a favor que va tenir a la primera part, i va ser quan va crear més perill. Curiosament, el Figueres va crear més perill amb el vent en contra, i això va ser a la primera part. A la segona, els figuerencs van saber dominar el Palamós, però no la tramuntana.

PUIGBERT, Josep: "La tramuntana es va endur els gols". *EL PUNT*, 15 de gener de 1991.

ESCENARIS PRIVILEGIATS

42

90

La primera cita anual de la tramuntana comença la nit de Cap d'Any amb l'Aplec del Sol Ixent al cap de Creus. A la plaça del far, una cobla interpreta sardanes i es reparteixen xocolata i tortells. Les possibilitats que el nord bufi són molt altes, i de fet caldria que el primer cop que es visités aquest lloc, el vèrtex més oriental de la península Ibèrica, fos amb forta gropada de tramuntana.

El 20 de gener se celebra l'aplec de Sant Sebastià a l'ermita del mateix nom, a Cadaqués —"Per Sant Sebastià, tramuntana a l'Empordà"—, sota el puig Pení. Des d'aquesta talaia hi ha una panoràmica insòlita d'aquesta

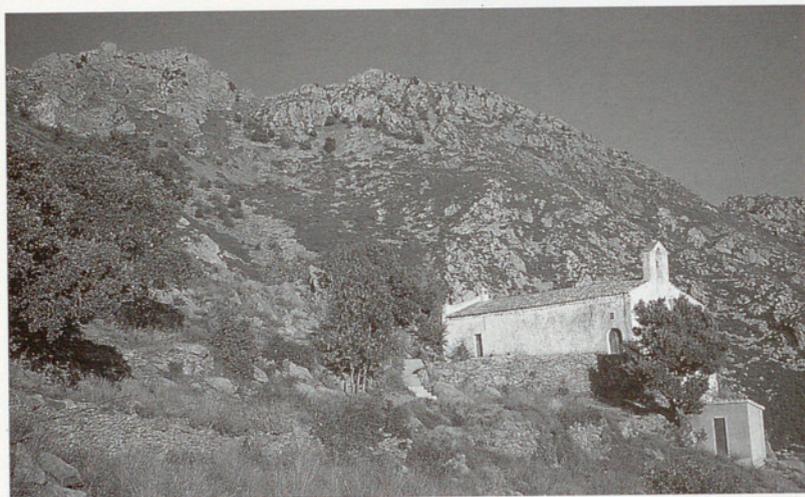
vila marinera. Amb el vent, l'atmosfera és excepcionalment diàfana, i el mar té tres-cents seixanta graus d'escumall. Vora l'ermita, les colles fan focs i, amb el vent, el fum va cap als "guapos" i cap als que no ho són tant.

Qualsevol dia de tramuntana és recomanable per a anar a Sant Onofre, esglésiola blanca, a uns dos-cents metres amunt de Palau-saverdera. Aquest ermitatge té una balconada orientada a migdia, increïble per a dinar-hi. Cal vetllar perquè la tramuntana no s'emporti l'enciam, el pa i qualsevol altra vianda volàtil, que podria arribar perfectament a Castelló d'Empúries. Si la tertúlia hi convida i la pressa no

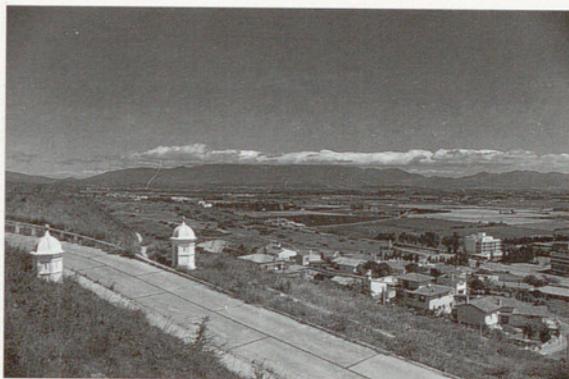
és excessiva, val la pena d'esperar el capvespre de cel rogent.

El castell de Sant Ferran, de Figueres, ofereix una butaca de platea, el banc del General, des d'on es contempla un magnífic enquadrament del festival de núvols de la tramuntana, com són l'Ull del Portús i la Rufa. Vent odiat pels soldats que en aquesta fortificació feien la guàrdia en les nits rufades, i indiferent per als que el dia de Santa Creu —3 de maig— van a recollir farigola en aquells glacies.

El salt del Gavatx és un estimball sobre el mar, situat entre Colera i Portbou. Molt a prop hi passa la carretera. Els

L'ermita de Sant Onofre, a Palau-Saverdera.

El núvol de la Rufa des del banc del General, al castell de Sant Ferran de Figueres.

dies de tramuntana, la força del vent aixeca ruixims d'aigua que s'encimbellen al penya-segat i ràpidament es converteixen en un aerosol salí. L'espectacle és imponent. Aquesta salabor cau sobre els parabrises dels automòbils i dificulta la visibilitat als conductors i als vianants que porten ulleres.

El calendari tramuntanenc ens convida a anar a la Festa de l'Anxova, a l'Escala, que, com

diu la *Cançó de Remar*, "és mal port pel vent de la tramuntana". L'acte s'organitza en un diumenge de la primera quinzena d'octubre. Amb una mica de sort, la diada és ventolana i, més enllà d'observar l'espectacle hilarant del repartiment de degustacions gratuïtes entre la part més famèlica del públic, cal fruit de la perspectiva des de la Punta, des de la qual, i gràcies a la tramuntana, s'ha fet el clixé

"...en aquella hora màgica, quan s'encenen els llums artificials, quan el cel és rutilant i el paisatge és esmolat de tramuntana, arribar a Figueres des de Girona per l'anomenada carretera general, es converteix en un espectacle cinemascòpic des de poc abans del trencant de Garrigàs. (...)

Arribat al punt esmentat de la carretera, el vespre del dimarts vuit de febrer últim, vaig parar el cotxe per fer exercici de contemplació: tot un seguit de lluminària llustrosa i definida s'estenia des de Borrassà fins a l'Escala. El massís del Canigó encara estava nibat per les últimes clarors del dia, la tramuntana bufava mantenint la visió lluenta com una diapositiva, Figueres i tota la gran rodalia es recollia en intimitat per rebre la nit, dibuixada per les línies netejadores del vent del nord".

VALLS, Josep: "Paisatge segur", article dins el *Setmanari de l'Alt Empordà*, 23 de febrer de 1994.

publicitari més difós de la Costa Brava: el Canigó nevad, un horitzó de pins de llei sobre les ruïnes d'Empúries, l'atzur del mar i la roca del Cargol, on van a eixugar les ales els desvagats corbs marins.

La primera vegada que es visita el cap de Creus hauria de ser en forta tramuntanada.

ECOMUSEU DE LA TRAMUNTANA

43

*Foto aèria del castell
de Sant Ferran de
Figueres.*

Des de fa anys es busca una utilitat per a l'immens castell de Sant Ferran, de Figueres, un recinte de 250.000 metres quadrats a peu d'autopista i en un punt d'elevada freqüentació. Pràcticament mai, en els seus tres segles d'història, no ha servit per a allò pel qual l'havien concebut.

Sempre va ser expugnat amb una facilitat inversament proporcional a l'esforç constructiu d'una de les fortaleses militars de majors dimensions de Catalunya, d'Espanya i d'Europa. A partir de 1906, ni com a penal ni com a caserna tampoc no ha pogut trobar una virtualitat duradora.

El municipi de Figueres, que va passar a tenir la condició de ciutat precisament pel cens triplicat que va representar, al final del segle XVIII, la instal·lació dels treballadors arribats per a la construcció de l'ambiciós castell, s'interroga ara sobre possibles usos futurs.

El Fòrum Cívic de Figueres va organitzar, el desembre de 1991, un nodrit debat sobre la qüestió. Una de les propostes presentades en aquesta ocasió era la d'un dels autors d'aquest llibre, Josep M. Dacosta, al voltant de la idea d'habilitar-hi un ecomuseu de la tramuntana, entre d'altres instal·lacions.

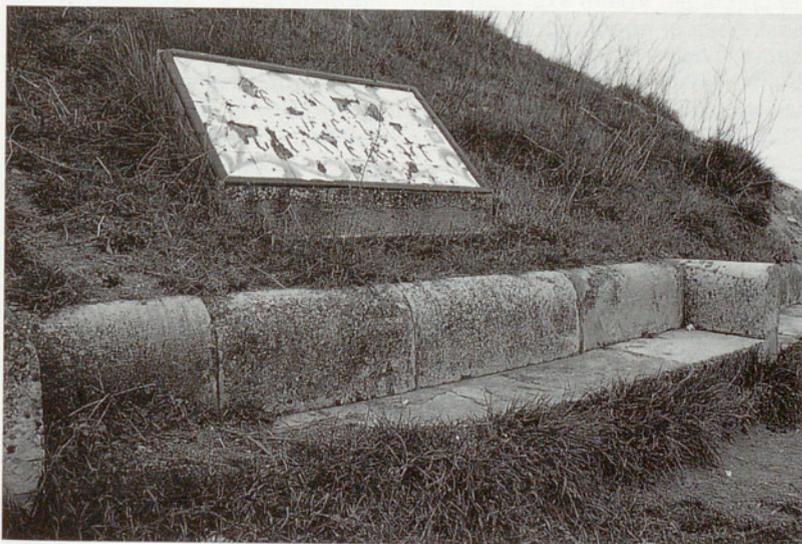
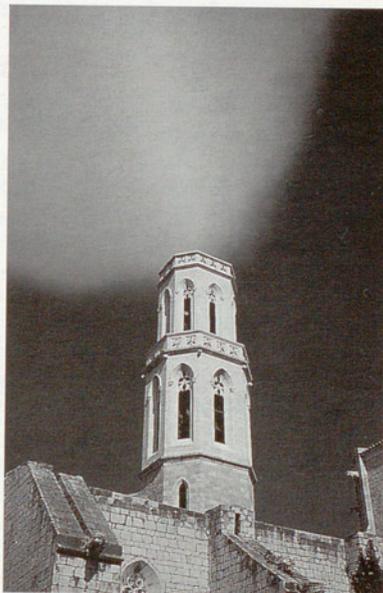
En la seva intervenció, Josep

M. Dacosta argumentava que l'Empordà no disposa encara de cap estructura de divulgació ciutadana que presenti el fenomen meteorològic del seu vent característic i els nombrosos efectes que comporta. L'equipament etnogràfic proposat sobre la relació entre l'home i el seu medi natural ja ha estat implantat a d'altres comarques, com ara l'Ecomuseu de Deltebre; el de la Gabella, a Arbúcies, i el del Montgrí-Baix Ter, a Torroella de Montgrí.

*Núvol de tramuntana
en forma de lletnia.*

Sota el denominador comú de la tramuntana, s'hi podrien desplegar múltiples aspectes mediambientals, en una comarca d'acusat trànsit de visitants i dotada de nombrosos espais d'interès natural i cultural.

En el document final sobre les jornades de debat, el Fòrum Cívic apuntava: "L'esperit que ara anima els figuerencs preocupats pel futur del castell

"Aquest ecomuseu demostraria, sobretot, la capacitat imaginativa que necessita com el pa que menja qualsevol poble que aspira a anar endavant i no només a tirar de la rifeta, rifeta d'altra banda en procés de reconversió forçosa. La tramuntana sempre ha donat molt joc a l'Empordà. M'agradaria que aquesta vegada també pogués ser vista pels seus beneficiaris o per les seves víctimes —aquest debat sí que no el resoldrem ara— com un element dinàmic de modernitat. Vull dir que les originalitats del medi ambient poguessin ser utilitzades de manera activa per l'home de cada moment, ja sigui instal·lant un molí de vent a l'edat mitjana o un ecomuseu en el llindar del tercer mil·lenni".

FEBRÉS, Xavier: "La tramuntana rebufa al castell de Figueres", dins el diari *Avui*, 14 de febrer de 1992.

i de la Muntanyeta enllaça en continuïtat amb l'esperit d'aquells ciutadans de mires amples que al començament d'aquest segle varen tirar endavant, contra corrent d'alguns, el Parc Bosc Municipal."

Ningú para la tramuntana al banc del General.

Bibliografia

AA. VV.: *El llibre de la tramuntana*, Figueres 1954.

ARAGÓ, Narcís Jordi: *L'Empordà d'anar i tornar*. Palafrugell, 1992.

ARÉVALO, Eduardo de: *El libro de la tramontana*. Barcelona, 1887.

CASENOBE, G: *Annals Climatologiques du Roussillon*. Perpinyà, 1966.

DELFAU, Christian: *L'autan, vent fou*. Tolosa del Llenguadoc, 1986.

FINES, Dr: *Notes sur la climatologie du Roussillon*. Perpinyà, 1883.

FONTSERÈ Eduard: *La tramuntana empordanesa i el mestral del golf de Sant Jordi*. Ginebra, 1950.

GALTIER, Charles: *Météorologie populaire dans la France ancienne*. París, 1964.

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel: *Tramontana, "en Doce cuentos peregrinos"*. Barcelona, 1992.

GUILLAMET, Joan: *Coses i gent de l'Empordà*. Barcelona, 1972.

GUILLAMET, Joan: *Vent de tramuntana, Gent de tramuntana*. Barcelona, 1980.

PATXOT, Rafael: *Observacions de Sant Feliu de Guíxols*. 1908

PELLA Y FORGAS, José: *Historia del Ampurdán*. Barcelona, 1883.

PLA, Josep: "El vent de garbí i la tramuntana", en *El meu país*. Barcelona, 1968.

RODRÍGUEZ PICÓ, Alfred: *Quin temps farà?* Barcelona, 1988.

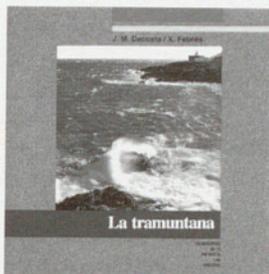
SERRANO DELCLÒS, Albert: *El poema de l'Empordà*. Figueres, 1982.

Agraïments

La realització d'aquest treball no hagués estat possible sense la col·laboració d'un gran nombre de persones. Volem expressar el nostre sincer agraïment a: Joan Badia, Eduard Bartrolí, Josep M. Bernils Mach, Josep Brunet, Miquel Carrés, Carles Coll, Santi Coll, Núria Cullell, Sebastià Delclòs, Montserrat Grau, Joan Guillet, Josep M. Joan, Jaume Justafre, Francesc Negre "Nyoli", Inés Padrosa, Vicenç Pagès, Josep Playà, Ferran Pou —meteoròleg de Figueres—, Miquel Puignau, Carles Pujol, Sebastià Roig, Conxita Rojo, Carles Sapena, Jordi Sargatal, Ricard Sayeras, Erica Serna, Narcís Teixidor, Enric Trilla, Eliseu Vilaclara i Alcía Viñas. També el nostre reconeixement al personal de les biblioteques públiques de Figueres.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Són de Pere Pagès les fotografies de les pàgines 8, 10, 14, 15, 17, 18, 26, 27 (baix), 28, 29 (esquerra i dreta), 30, 32, 33 (dalt), 40, 43, 44, 45, 46, 47 (dalt), 52, 54, 55, 56, 62, 63 (dalt), 66, 67 (esquerra), 68, 69, 70, 71, 73 (baix), 74, 75, 78, 79, 82, 83 (dalt), 84, 86, 87 (baix), 88, 91 (dalt), 92 i 93 (baix). De J.M. Dacosta les de les pàgines 12, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27 (dalt), 29 (centre), 31, 33 (baix) 34, 36, 37, 41, 42, 47 (baix), 49, 51, 58, 59, 63 (baix), 65, 67, 73 (dalt), 76, 77, 83 (baix), 85, 87 (dalt), 89, 90, 91 (baix) i 93 (dalt). Les altres fotografies i gràfics corresponen a: Joan Antoni Poch, pàg. 9; *El Punt*, pàg. 9, 38, 39, 57; Ferran Pou, pàg. 11 (gràfic); A. Rodríguez Picó, pàg. 12 (gràfic); *El País*, pàg. 19 (gràfic); Foto Montcanut, pàg. 35 (dalt); Conxi Molons, pàg. 35 (baix); *Costumari Català*, de Joan Amades, pàg. 49 (dalt); Arxiu J. M. Bernils, pàg. 55; Isabel Guzmán, pàg. 60; *Hora Nova*, pàg. 61; Pere Puértolas, pàg. 64; Solé Sabarís, *Geografia de Catalunya*, pàg. 65 (dalt); Meli, pàg. 72. De Xavier Fontanè és la il·lustració de la pàg. 48. El plànol de situació és de Salvador Oliva.

Quaderns de la Revista de Girona és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Títols publicats

Cornellà de Terri
per Jaume Portella

La processó de Verges
per Jordi Roca

Anglès
per Pau Lanao

Sant Feliu de Guíxols
per Àngel Jiménez

Llagostera
per Dolores Grau

Castelló d'Empúries
per Miquel Planas

Tossa
per Jaume Lleonart
i Maria del Pilar Mundet

Palamós
per Rosa Maria Medir
i Carles Sapena

Besalú
per Joan López

Les Planes d'Hostoles
per J. Campistol, J. Canal
i M. Soler

Agullana
per Enric Tubert

Olot
per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona
per Carles Vivó

Palafrugell
per Xavier Febrés

La Jonquera
per Albert Compte

La Cellera de Ter
per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva
per E. Bagué, O. Gutiérrez,
J. Carreras

Hostalric
per M. Duran, J. Juanhuix
i R. Reyero

Figueres
per A. Romero i J. Ruiz

Crespià
per J. Busquets

Lloret de Mar
per Joan Domènech

Banyoles
per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà
per Sebastià Bosom

Begur
per Lluís Costa

Viladrau
per M. Feliu, I. López,
X. López i Ll. Pagespetit

Camós
per M. Duran

Camprodon
per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva
per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls
per S. Planas
i N. Puigdevall

Ribes de Freser
per Miquel Sitjar i Serra

Salt
per X. Alberch i J. Burch

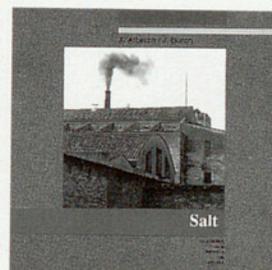
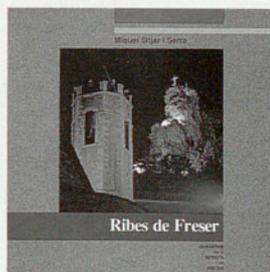
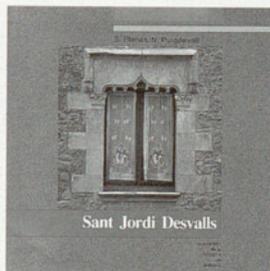
95

Propers títols

Sant Joan de les Abadesses
per J. Albareda i J. Ferrer

Gualta
per Ramon Alberch

Capmany
per A. Egea i M. Roig

Guies

Títols publicats

Els jueus a les terres gironines

per Ramon Alberch
i Narcís Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)

per Josep Maria Marquès

Les havaneres, el cant d'un mar

per Xavier Febrés

Els estanys eixuts

per Josep Matas

El món del suro

per S. Hernández i Bagué

El Ter

per J. Boadas,
J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

per Josep Clara

Canvistes i banquers

per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions

per Carme Vinyoles

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marquès

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments megalítics

per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns
i P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia

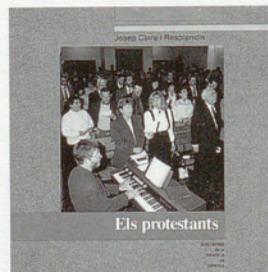
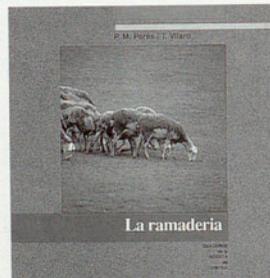
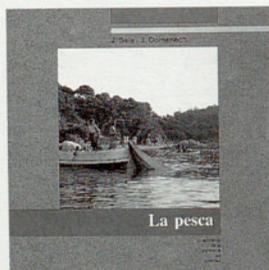
per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

J. M. Dacosta, X. Febrés

La tramuntana és el vent amb més significat de les comarques gironines. La seva presència ocasiona incidències de tota mena, que desvetllen un ampli interès. El fil conductor d'aquest quadern ha estat els efectes d'aquest fenomen meteorològic sobre l'agricultura, la navegació aèria, l'energia eòlica, els suïcidis, la geologia, la inspiració artística, l'impacte ambiental, les destruccions d'obra civil, les manifestacions culturals, etc., complementat amb nombroses referències literàries i periodístiques, des de l'antiguitat fins als autors contemporanis.

Josep M. Dacosta (Figueres, 1962. Biòleg). Col·laborador de la Revista de Girona i del Setmanari de l'Alt Empordà. Ha publicat diversos llibres sobre l'home i el medi a l'Alt Empordà: Arbres Monumentals (1988), Fonts (1990), Itineraris geològics (1991) i Balenes i dofins a la Costa Brava (1993).

Xavier Febrés (Barcelona, 1949. Periodista i escriptor). Articulista dels diaris Avui i La Vanguardia, és director del Gabinet de Premsa de la Universitat de Barcelona. Ha abordat la temàtica empordanesa i la literatura de viatges en nombrosos llibres, entre els quals hi ha: Les havaneres, el cant d'un mar (1987), Roma, passejar i civilitzar-se (1987), Passeig de mar (1988), Ofici d'amant a Florència (1989), Palafrugell (1990), Josep Pla, biografia de l'homenot (1990), La vida de Josep Pla a l'Empordà (1991), El pintor i els pescadors de Calella de Palafrugell (1991) i Grans hores de la Costa Brava (1994).

GUIES

Diputació
de Girona

Caixa de Girona